BARIŞ DÜNYASI

İSTANBUL'un KALKINMA DAVASI

ANAYASA SOSYALİZME AÇIK MIDIR ?..

Sayı : 60 Nisan 1967 2 Lira

(Basın : 10346)

Barış DÜNYASI

AYLIK SIYASİ FİKİR MECMUASI

Sahibi ve Başyazarı
Ahmet Hamdi BAŞAR

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Günay BAŞAR

İdare Müdürü
Lütfi ÇULPAN

Dış münasebetler Şefi:
Raif BALCI

İdare yeri: Cağaloğlu Himayei Etfâl Sokak, Aydoğmuş Han 18 - 19
Tel. : 22 08 91
47 25 38

Mektup adresi : P.K. 478 — İstanbul

Abone : Yıllığı 24 TL.
Sayısı : 2 TL.

İlân: Tam sayfa: 600 TL. santimi 15 TL.

Basıldığı tarih: 1 Mayıs 1967

Basıldığı Yer : Türkiye Basımevi

Sayı: 60 — Cilt: 6
Mayıs 1967

İÇİNDEKİLER

Sayfa:

Olaylar - Yorumlar

TÜRKİYE, GERİ MEMLEKET BARAJINI AŞMAK ÜZERE

(Başbakanın Basın Toplantısı)

BAŞBAKAN Süleyman Demirel,22 Nisan günü İstanbul'da düzenlediği basın toplantısında, memleketin bugün kalkınma yolculuğunda vardığı merhaleyi belgelere dayanarak açıkladı: Türkiye artık, geri memleket barajını aşmak üzeredir. Birinci Beş Yıllık Plan döneminde 60 milyar lira olan yatırım hacmi 1967 de başlayacak İkinci Beş Yıllık Plan döneminde 120 milyarı bulacaktır. Henüz nüfus başına millî gelir 260 dolardır. Bu rakam Avrupa memleketleri ortalamasının dörtte biridir. Ancak Üçüncü Plan dönemi sonunda, yolun yarısını geçmiş olacağız. Planda % 7 olarak öngörülen gelişme hızı geçen sene aşılmıştır. 1964 ve 1965 de millî gelirdeki artış ancak % 4.6 civarında iken 1966 da % 9.1 e yükselmiştir. Sayın Başbakanın dâvasına inanmış ve ne yapacağını tasarlamış bir hesap adamı olarak, basın toplantısında verdiği bilgilerin tümü, kalkınma dâvasında yolun en çetin kısmının aşılmak üzere olduğunu göstermiştir.

Toplantıda, bir gazete adına sorulan bir suale verdiği cevapta belirttiği gibi, Başbakan, meselelerin dünden yarına çözülebileceği, fakirliğin ve işsizliğin ortadan kalkacağı, 20 milyon halkımızın henüz faydalanamadığı sağlık ve sosyal yardım hizmetlerinin yurdun her köşesine yayılacağı gibi vaitlerde bulunmamaktadır. Ancak, yapılan ve gerçekleşeceğine inanılmış olan vaid, kalkınma tempomuzun her yıl artacağı ve Türikye'nin 15 sene sonra ileri batı memleketlerinin ortalama seviyesine yaklaşacağıdır.

İSTİKRAR VE HUZUR :

BAŞBAKAN hürriyet ve huzur içinde kalkınmanın heyecanı içindedir:

«Her şeyden önce memleketimizin siyasî tarihinde hürriyet ve demokrasi nizamını en geniş ölçüde gerçekleştiren bir havanın artık teessüs etmiş olduğunu görüyoruz. Gerçeklere sırt çevirmiş ve kötü maksatlara saplanmış olmadıkça her Türk vatandaşının vicdanında bu havanın varlığını his etmemesine imkân yoktur.

«Şunu belirtmek isterim ki demokratik bir cemiyette, bütün vatandaşların aynı fikirde olması, başka bir deyişle bir örnek düşünerek ayni şekilde hareket etmesi beklenemez. Aramızda fikir farkları daima olabilecektir ve hattâ olmalıdır.

«İktidara geldiğimiz gündenberi Hükümetimizin demokratik düzeni bütün icapları ile yerleştirmek için sarfettiği gayret, bu düşünce ve hareket serbestisini tesise matuf olmuştur. Kanunların suç saymadığı her fikir ve hareket, matbuatımızda ve toplum hayatımızda meşruiyetin lâyık olduğu teminatı bulmaktadır ve daima bulacaktır.

«İşaret ettiğim bu hürriyet, güven ve huzur havasının mevcudiyetinin delillerini her sahada memnunlukla müşahede etmekteyiz. Memleket ekonomisinin canlanması ve iş hayatında yatırım şevkinin artması, bu ortamla çok yakından ilgilidir.

«Şu gerçeği hepimizin paylaşması lâzım gelen bir müşterek nokta olarak ifade etmek isterim ki, siyasî inancı ne olursa olsun, memleketin hayrını ve ilerlemesini istiyen bütün vatandaşlar, her türlü refahın ve hürriyet nizamının başlıca kaynağı olan huzur ve sükûnun muhafazası lüzumu üzerinde hassasiyetle birleşmektedir. Bunu değiştirmeye kimsenin gücü yetmiyecektir. Milletimizin demokratik hukuk devleyi nizamı içinde refaha doğru ilerlemesini te-

minat altına almış olan Cumhuriyet Anayasası böyle aykırı hareketleri doğmadan önliyecek müeyyideleri ve kuvveti haiz bulunmaktadır. Diğer taraftan Türk milletinin yaşama ve yükselme azminden kuvvet alan ve Anayasa'nın icaplarını sadakatle ve samimiyetle yerine getirmeyi ödev bilen bir Hükümet iş başındadır ve bütün gücüyle huzur ve güven içinde millî kalkınmamızın gerçekleştirilmesi için çalışmaktadır.»

MİLLÎ DIŞ POLİTİKA :

BAŞBAKAN, dış politikamızın çeşitli yönleri üzerinde yapılan tenkitlere değinerek, bir kısmı peşin hükümlere dayanan bu fikirleri değiştirmek imkânı olmadığını söylemiş ve «Mühim olan husus dış politikamızda herhangi bir peşin hüküm veya doktrin açısından hareket etmeyişimizdir. Dış siyasetimiz tamamen milletlerarası realitelere ve millî menfaatlere istinat etmektedir» dmiştir.

Başbakan konuşmasına şöyle devam etmiştir:

«Son yıllarda milletlerarası münasebetlerde şümullü değişiklikler olduğu bir vakıadır. Bu değişiklikler barış bakımından bugüne kadar olumlu bir istikamette tecelli etmiştir. Nükleer, askerî ve ekonomik potansiyel bakımından en büyük kudreti elinde tutan devletlerin teenni ile hareket etmeleri, muhtelif siyasî sistemleri benimsemiş memleketler arasındaki münasebetlerin çeşitli sahalarda gelişmesi, topyekûn ve genel silâhsızlanma alanında olmasa bile kısmî silâhsızlanma alanında daha ümitli bir devreye girilmiş bulunması hepimizi sevindiren bir inkişaftır. Bu inkişafın dünya barışını sağlam bir zemine istinat ettirmesini candan temenni etmekteyiz. Ancak, durumu bu şekilde mütalâa ederken, bu gelişmenin sebepleri üzerinde durmak icap ettiği gibi, bugünkü inkişafın aksaksız devam edebilmesi şartlarının ne olduğunu da araştırmak gerekir.

«Milletlerarası durumun bugünkü gelişme safhasını doğuran başlıca sebepler arasında, dünyada, bilhassa Avrupa'da bir kuvvet dengesinin teessüsünü zikretmek gerekir. Bu denge dolayısıyladır ki, mevcut statükoyu kuvvet yoluyla değiştirmek veya ihtilâfları şiddete müracaat suretiyle halletmek imkânı kalmamış ve bu ortam içinde karşılıklı menfaatleri bağdaştırmak hedeifne yönelinmiştir. Dengeyi temin eden faktörler ise bilinmektedir. Bu faktörlerin en önemlisi, hiç şüphesiz Atlantik İttifakıdır. Atlantik İttihafı mevcut olmasaydı, bugünkü Avrupa'da memnuniyetle müşahede ettiğimiz durumun tahassülüne imkân hazırlanabileceğini kimse iddia edemezdi. Diğer taraftan bugünkü şartlar altında dahi dünya barışının mevcut kuvvet dengesine dayandığı bir gerçektir. Müessir bir kontrol altında topyekûn ve genel silâhsızlanma tahakkuk etmedikçe ve Birleşmiş Mil letler, barışı ve her memleketin güvenliğini fiilen teminat altına alacak bir bünyeye kavuşmadıkça, durum aynı şekilde devam edecektir.»

DIŞ YARDIMLAR :

BAŞBAKAN İkinci Plan döneminde olmasa bile, Üçüncü Plan dönemi ortalarına doğru Türkiye'nin artık dış yardımlara muhtaç olmadan kalkınmasını devam ettirecek bir duruma geleceğini belirtmiş ve Ortak Pazar çerçevesinde son bir yıl içinde elde dilmiş müsbet neticeler üzerinde bilgi vermiştir.

Malî protokolun tatbikinde müsbet gelişmeler devam etmektedir. Anlaşmanın ikinci yürürlük yılı sonunda AYB den sağlanan kredilerin toplamı 68 milyon 500 bin doları bulmuştur. Türkiye'ye yardım konsorsiyomu içinde bugüne kadar yapılan teahhütler tutarı 1963 yılında 237-68 milyon dolar iken 1966 yılı teahhütleri 333-69 milyon dolara yükselmiştir. Komşumuz Sovyetler Birliğinden de yüzde 2-5 faiz ve 15 sene vâdeli 200 milyon dolarlık bir teçhizat kredisiyle yeni 7 projenin gerçekleştirilmesi imkânı sağlanmıştır. Kredi % 60 ziraî mallarla ödenecektir.

1966 senesi içinde ve 1967 başında çok taraflı ve ikili teknik yardımlardan daha geniş bir şekilde istifade imkânı sağlanmıştır.

Ayrıca CENTO içinde şimdiye kadar daha ziyade enfrastrüktür ve tarım sahasında yapılmakta olan yardımların sanayi sahasına da teşmili ve daha geniş çapta yapılması teklifimiz kabul edilmiş ve çalışmalara başlanmıştır.

MALİ VE İKTİSADİ DURUM :

MİLLÎ kalkınmayı istikrar çinde gerçekleştirme hedefindeki malî ve iktisadî politikanın ümit verici istikamet gösterdiğini belirten Başbakan bu konuda şunları söylemiştir:

«Bir taraftan para ve kredi hacmini elverişli seviyede tutarken, diğer taraftan aşırı fiyat hareketlerini önleyici tedbirler alınmak suretiyle kredi politikasının tatbikatında da başarılı neticeler sağlanmıştır.

«İktisadî faaliyetin birbirinden ayrılmaz unsurları olan istihsal, istihlâk, para ve fiaytlar bir arada mütalâa edildiği zaman 1966 yılının istikrarlı bir kalkınma yılı olduğu görülür.

«1) 1966 yılı Beş Yıllık Kalkınma Planının ilk dört yılı içinde en yüksek gayrisâfi millî hasıla elde edilen senedir. Filhakika, bütçe uygulamasında açıkların asgariye indirilmesi, ödemeler dengemizde büyüyen açıkların önlenmesi ve destekleme alımlarından doğabilecek menfi neticelerin giderilmesi gibi çeşitli güçlüklere rağmen gayrisâfi millî hasıla geçen yıl içinde bir önceki seneye göre % 9,1 nispetinde hayli yüksek sayılabilecek bir artışla 73,7 milyar liraya yükselmiştir. Diğer taraftan, Tarım sektöründe plan hedefi aşıldıktan başka sanayi, inşaat, ticaret ve ulaştırma sektörlerinde de önceki yıllarınkini oldukça aşan artış hızları ile plan hedeflerine çok yaklaşılmıştır.

«Geçen yıla nazaran yalnız şeker üretimi azalmış, buna karşılık diğer maddelerin hepsinde artış olmuştur.

2) Tarım işçileri dışındaki istihdam sayı itiariyle, inşaat ise değer bakımından bir önceki yıl seviyesinin üstüne çıkmıştır.

3) Dış Ticaretimizde de 1965 yılına nazaran gelişme kaydedilmiş, gerek ihracat gerek ithalâtta artış meydana gelmiştir.

İthalâtın yüksek oluşu döviz rezervlerini azaltırken, buna karşılık ithal malı bolluğu, toptan eşya fiyatları endeksinin artmasını ve ithalât depozitoları artışı yüzünden de para arzının yükselmesini önlemiştir.

4) Nakit hareketlerinin ekonomik ihtiyaçlarla ölçülü artışlar kaydettiği görülmüştür.

Ekonomiye muhtaç olduğu finansman imkânları yeter ölçüde sağlanmış, kredi hacminin muhtelif sektörlere dağılışı ihtiyaçlarla mütenasip olmuştur.

5) 1965 yılı sonunda alınan fiyat artışlarını önleyici tedbirler 1966 yılında beklenen istikamette sonuçlar vermiş ve toptan eşya fiyatları genel endeksinde geçen yılki artış % 4,4 ten ibaret kalmıştır.

1967 yılının ilk iki ayında toptan eşya fiyatları endeksinde görülen artışlar ve fiyat yükselişleri Mart ayında durmuştur.

«Şu noktayı ehemmiyetle belirtmek isterim ki, geçen yıl elde edilen sonuçların ümit verici olması ve 1967 yılının ilk üç ayındaki göstergelerin de gelişmenin devam edeceğini teyid eder mahiyette bulunması bizi iktisadî ve malî durum üzerinde müteyakkız ve tedbirli olmaktan alıkoymıyacaktır. Şimdiye kadar olduğu gibi, bundan böyle de kalkınma halinde olan her ülkede görüldüğü üzere istikrarı ve kalkınma hızını beraberce gerçekleştirecek bir politikayı bütün unsurlarıyla tatbik edebilmek için gereken bütün tedbirler icab ettiği zamanda alınacaktır.

«Bu bahiste bize güven veren ve yarın için gayretlerimizi teşvik eden diğer faktörlere de kısaca temas etmek istiyorum.

«İktisadî ve malî istikrarın unsurları arasında gelişmekte olduğunu memnuniyetle müşahede ettiğimiz dış ticaret üzerinde de durarak bazı rakamlar vermeyi faydalı görmekteyim.

«Dış Ticaret hacmimiz ekonomik gelişmemizin bir ifadesi olarak 1966 yılında da genişlemeğe devam etmiş ve sene sonunda 1.209 milyon doları bulmuştur. Böylece 1966 Programında 725 milyon dolar olarak yer alan ithalât hedefine 718,5 milyon dolarlık ithalât gerçekleştirilmek suretiyle yaklaşıldığı gibi, 450 milyon dolarklık ihracat tahmini de 490.5 milyon dolar ihracat yapılarak 40,5 milyon dolar yani % 9 nispetinde aşılmıştır.»

PROJE KREDİLERİNİN DURUMU:

BAŞBAKAN, 1966 yılında özel sektör ve kamu sektörü için çeşitli dış kaynaklardan sağlanan proje kredileri toplamının 203 milyon 390 bin doları bulduğunu kaydettikten sonra bunların 31 milyon 290 binin özel ve 172 milyon 100 bin dolarının

da kamu sektörüne ayrıldığını açıklamıştır.

1— S.E.K.A. tarafından Dalaman'da kurulacak kâğıt ve karton tesislerinin dış finansman masrafları için Avrupa Yatırım Bankası ile Fransa ve İtalya'dan 28 milyon dolar;

2— Yine S.E.K.A. tarafından Aksu'da (Giresun) kurulacak mihanikî ve gazete kâğıdı için Japonya'dan 14 milyon dolar;

3— Kok fabrikasının yenilenmesi projesinin kısmı finansmanı için Almanya'dan 2-6 milyon dolar;

4— T.H.Y. nın Amerika'dan satın alacağı iki jet uçağı ve lüzumlu teçhizat ve hizmetler için Amerika'dan 3 milyon 319 bin dolar;

5— P.T.T. nin Kanada'dan satın alacağı telefon teçhizat ve malzemesi için Kanada hükümetinden 24.5 milyon Kanada doalrı kredi sağlanmıştır.

BÜYÜK YATIRIMLAR VE ELEKTRİK ENERJİSİ :

BASIN toplantısında Başbakanın verdiği izahata göre, 1966 yılında yapılan yatırımlarla elde edilecek fazla elektrik enerjisi, Türkiye'nin 1950 de sahip olduğu enerji toplamına eşit olacak derecede büyük bir hamle teşkil etmiştir:

«Bu sektörde 863 milyon liralık yatırım yapılarak başlıca Keban, Gökçekaya baraj ve hidro elektrik santralları ihale edilmiş, Ambarlı Santralının 2X110 kw takatındaki üniteleri servise girmiş, Sarıyar Barajına 2X40 kw takatında 3 ve 4 üncü üniteler ilâve olunmuştur. Ayrıca Tunçbilek Termik Santralında 65 MW lık 2 nci ünite servise alınmış, Hazar I hidroelektrik santralının kapasitesi 12 MW den 19 MW takatındaki Kesikköprü Baraj ve Hidroelektrik Santralı hizmete açılmıştır.

«Burada dev bir tesis olan Keban Barajında bugüne kadar yapılan işler ve son durum hakkında bilgi vermekte fayda görüyorum. Proje toplam maliyeti 3,5 milyar Türk lirası olan bu tesis her an hızla ilerlemekte olup inşaatın bugünkü gidişine ve iş durumuna göre programa uygun olarak 1 Ekimde Fırat Nehri, artık yatağında akmıyacak açılmış olan tünellere çevrilmiş olacaktır. 1970 yılının ikinci yarısında ilk ünite servise girmiş olacaktır. Proje toplam maliyeti 582 milyon lira olan Gökçekaya Barajı ihale edilmiş olup önümüzdeki Mayıs ayı içinde temeli atılacaktır.

«Bu yıl içinde yeni tesisler, devam etmekte olan yatırımlar, mevcut tesislerin kapasite artırımı ve köy elektrifikasyonu için 1 milyar 100 milyon lira yatırılarak 1966 yılı sonunda istihsal edilmiş bulunan 5,5 milyar KWh enerji üretimi yıl sonunda 6-250 milyar KWh ulaştırılacaktır. Bu arada yıl içinde Keban ve Gökçekaya baraj ve hidroelektrik santrallarının iş programlarına uygun olarak yürütülmesine büyük titizlikle gayret edilecek, Ambarlı Santralının 110.000 KW takatında 3 üncü ünitesine, 70.000 KW takatındaik Kadıncık hidroelektrik tesisine başlanacak ve Hazar II Santralı işletmeye açılacaktır.

«Ayrıca halen mevcut 7963 kilometre ve inşaatları devam etmekte olan 2006 kilometre enerji nakil hattına bu yıl 6 bin kilometre daha iâve edilecektir. Bunun 2 bin kilometresi 380 kilovatlık Keban — Kayseri — Ankara — Gökçekaya — İstanbul çift hattıdır.»

1966 da maden sektörüne 384 milyon liralık yatırım yapılmış olup bunun 80 milyon lirası maden arama işlerine ve gerisi de çeşitli tesislere aittir. Devlet eliyle maden arama ve işletme çalışmalarına büyük hız verileceğine işaret eden Başbakan, bu suretle maden işletmelerinin kurulmasına zemin hazırlanacağını ve içinde bulunduğumuz yıl bu maksatla 166 milyon lira sarf edileceği açıklanmıştır.

Samsum'da 1 milyar 100 bin lira sarfiye 40 bin ton bakır, 400 bin ton demir cevheri, 200 bin ton sülfürik asit, 18 bin ton amonyum sulfaft, 500 bin ton perit, 130 bin ton kükürt elde edilecek, yapılacak bakır ihracatiyle de yılda 40 milyon dolar döviz sağlanacaktır.

Konya Seydişehir'de 1 milyar 200 milyon lira sarfiyle kurulacak alominyum kompleksinde yılda 200 bin ton alomine ve 60 bin ton da alominyum istihsal edilecektir. Bu tesis memleket ihtiyacını karşıladıktan maada kısmen ihracat imkânını da sağlayacaktır. Gerekli elektrik enerjisi için kurulacak Homa Santralı için 700 milyon lira yatırılacaktır.

Devre içinde petro liçin toplam olarak 797 milyon 100 bin lira yatırım yapılmıştır.

494 kilometre uzunluğundaki Batman-İskenderun petrol hattına 375 milyon, 20 bin ton kapasiteli Batman LPG tesisleri için 20 milyon harcanmıştır. Her iki tesis de işletmeye açılmıştır.

Devlet sektörü tarafından yapılan bu yatırımlardan Başbakan şöyle söz etmiştir:

«Ayrıca petrol mahsullerinden istifade için yılda 30 bin ton etilen, 23 bin ton propilen, 10 bin ton polietilen, 26 bin ton polivinilklorür, 10 bin ton dodesilbenzol, 10 bin ton klor, 20 bin ton sudkostik istihsal edecek petro-kimya tesisleri ihaleye bağlanmıştır. Yarımcada yapılmakta olan bu tesise 500 milyon lira sarf edilecektir. İnşaat iş programına göre devam etmektedir.

«Devlet sektörü olarak petrol arama ve sondajlarına bu yıl çok ehemmiyet verilerek yalnız bu kısma 110 milyon lira sarf edilmek suretiyle açık ve kapalı sahalarda ekonomik işletmeye elverişli petrol bulunmasına gayret edilecektir.

«Her yıl % 15 nispetinde artmakta olan petrol mahsulleri ihtiyacını karşılamak üzere Birinci Beş Yıllık Planda düşünülmediği halde yıllık programlara konularak tahakkuk ettirilmeye çalışılan 3 milyon ton kapasiteli 4 üncü rafineriye bu yıl içinde başlanacak, geçen yıl başlanmış bulunan İpraş ve Ataş rafinerilerinin tevsileri yıl içinde bitirilerek kapasiteleri sırasiyle 2,2 ve 4,4 milyon tona ulaştırılacaktır.

«Petrol ürünlerini memleketin en uzak noktalarında ihtiyaç sahiplerine ulaştırmak için tevzi sistemine yapılacak yatırımlara büyük önem verilecek ve devlet sektörü olarak bu işlere 83 milyon lira yatırılacaktır.»

Büyük yatırımlardan kimya sanayii bölümünde Başbakan, şu bilgileri vermiştir:

«1966 yılında temeli atılan 422 milyon lira proje bedelli Azot Fabrikası tevsii inşaatı, programı uyarınca devam etmektedir. Yılda 338 bin 500 ton % 26 N Amonyum Nitrat üretecek olan bu tesis gelecek yıl içinde ikmal edilecektir.

Memleketin geniş çaptaki gübre ihtiyacını karşılamak üzere kurulması kararlaştırılan Akdeniz ve Karadeniz gübre kompleksleri çalışmaları da hızla devam etmektedir. Yılda 181 bin ton Amonyak, 264 bin ton üre ve 285 bin ton tripl fosfat istihsal edecek olan Akdeniz kompleksinin keşif bedeli 900 milyon lira, yılda 220 bin ton tripl fosfat imal edecek Karadeniz kompleksinin proje bedeli de 106 milyon liradır. Her iki tesis için muhtelif firmalardan teklif alınmış olup ihale hazırlıkları tamamlanmaktadır.

Elâzığ'da kurulacak süper fosfat tesisi ile birlikte her üçünün temelleri yıl içinde atılacaktır.

84 milyon liraya yaptırılmakta olan Boraks ve Asit Borik fabrikası tamamlanmak üzeredir. Yılda 20 bin ton boraks ve 6 bin ton asit borik imal edecek olan bu fabrika, yıl içinde hizmete açılacak ve aynı yerde yılda 120 bin ton sürfrik asit istihsal edecek olan tesisin de inşasına başlanacaktır.»

Çimento sanayiinde devlet sektöriyle özel sektörün el ele verip yeni yatırımlar yapması sayesinde 1965 yılında 2.8 milyon ton olan memleketin çimento istihsal kapasitesi 1967 yılında 8.5 milyon tona çıkarılacaktır.

BİRİNCİ BEŞ YILLIK PLAN :

BAŞBAKAN Birinci Beş Yıllık Planın 1962—1966 dönemindeki uygulanması hakkında geniş bilgi vererek, 1966 ya kadar toplam yatırımların gayrisâfi millî hasılaya oranı % 13.3 iken 1966 da bu oranın % 18 e yükseldiğini ve Beş Yıllık Plan döneminde 60 milyar lira olarak öngörülen yatırımların tahmine yakın bir oranda gerçekleştiğini bildirmiştir. Ekonomisinin yapısı tarımsal niteliğini muhafaza etmekle beraber memleketin hızlı bir bünye değişikliğine doğru gittiğini ifade eden Başbakan, sözüne şöyle devam etmiştir:

Sanayi sektörü ekonominin en hızlı gelişen sektörü olmuş ve gayrisâfi millî hasıla içindeki payı 1962 yılında % 22,4'den 1966'da % 24,1'e yükselerek 4 yılda % 40 artış göstermiştir. Diğer yandan tarım sektöründe gelişme daha yavaş olmuş ve gayrisâfi millî hasıla içindeki payı 1962'de % 36,4 den 1966'da % 32'ye düşmüştür.

Bu gelişmelere paralel olarak, yatırımla üretim, daha çok ara malları ve yatırım ve malları üreten sektörlerde daha hızlı artmıştır. Nitekim toplam imalât sanayii üretimi içinde tüketim mallarının payı % 65,4'den % 60,6'ya düşerken yatırım ve

ara malları üreten sanayilerin payı % 34,6'dan % 39,4'e yükselmiştir. Özellikle petrol mamulleri, Demir-Çelik, çimento ve kömür gibi temel mallar üretimi diğer mallardan daha hızlı olmuştur.

Birinci Plan döneminde elde edilen bu sonuçların dış ticaret etkisi de aynı yönde olmuş ve ihracat gelirleri % 29 artarak 1962 yılında 381 milyon dolardan 1966 yılında 490 milyon dolara yükselmiştir. Her ne kadar 1965—1966 döneminde dış ticaret dengesi açığı 108 milyon dolardan 228 milyon dolara çıkmış ise de bütün dönemde bir iyileşme olmuş ve 1962'de 241 milyon dolar olan açık 1966 yılında 228 milyon dolara düşmüştür. Diğer yandan son yıllarda dış ülkelerde çalışan işçilerimizin gelirleri beklenmedik bir şekilde artarak ödemeler dengesinde en önemli kalemler arasına girmiştir. 1962 ve 1963 yıllarında sıfır olan işçi gelirleri 1966 yılında 115 milyon dolara yükselmiştir. İşçi gelirlerindeki bu gelişmelerin etkisiyle ödemeler dengesinde toplam cari işlemler açığı 1962 yılında 242 milyondan 1966 yılında 164 milyon dolara inmiştir.

1962—1966 döneminde elde edilen gelişmelerin belki en ilgi çekici yönü, bu dönemde fiyat istikrarının korunmuş olmasıdır. Genel fiyat seviyesinin bir göstergesi olması itibariyle, toptan eşya fiyat indeksi 1962 yılında 100 iken 1966 yılında 116,5'e yükselmiş olup fiyat artışı yılda ortalama % 4 çevresinde kalmıştır.

1962—1966 döneminde sosyal önemli gelişmeler olmuştur.

«1960 yılında 27 milyon 754 bin olan nüfusumuz, 1965 te 31 milyon 391 bin ve 1967 de 32 milyon 900 bin olmuştur. Köylük bölgelerde yaşıyanların genel nüfus içindeki oranı 1950 de % 81,5 iken, 1965 te % 70.e e düşmüştür.

«Hızlı nüfus artışı şe şehirleşme hareketi sonucu konut sorunu çözümlenememiş, 1960 yılında mevcut 240 bin gecekondu sayısı 1965 te 430 bini bulmuştur. İkinci Plan dönemi başında ise gecekondu sayısının 450 bin civarında olacağı tahmin edilmektedir. 1960 yılında Türkiye'de şehirli nüfusun % 13.5 i gecekonduda yaşarken, bu oran 1965 te % 21.8 i bulmuştur.

«1961—1966 yılları arasında toplam olarak 195 bin işçi yurt dışında çalışmaya gitmiştir. 1960 da Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlı 580 bin sigortalı sayısının 1966 da 950 bine yaklaştığı tahmin edilmektedir. Bu sayı 1965 te 825 bindir.

«Birinci Plan döneminde toplam olarak 2.110 bin bir istihdam artışı öngörülmüşken dönem sonunda artış 895 bin eksiği ile ancak 1.215 bin olmuştur. Plan hedeflerine göre en büyük geri kalmalar tarım ve inşaat sektörlerinde olmuştur.

«Plan dönemi başında okuma yazma yaşında olanların % 60 ı okuma yazma bilmezken, bu oran 1965 te % 52 ye düşmüştür.»

İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN :

BAŞBAKAN İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (genel refah seviyesini yükseltmek - dış kaynaklara bağlılık derecesini azaltmak-sosyal adaleti gerçekleştirmeye çalışmak) dan ibaret üç amacına değindikten sonra bu planın temel ekonomik hedeflerini şöyle özetlemiştir:

1— Gayrisâfi millî hasılada % 40.3 veya yılda ortalama % 7 artış sağlanacaktır. Böylece 1967 yılında 85.1 milyar lira olan gayrisâfi millî hasıla, 1972 de 119.4 milyara yükselecektir. 1967 de yaklaşık olarak 2580 lira olan fert başına gelir 1972 de 3200 lira olacaktır.

2— Toplam sabit sermaye yatırımı 111.5 milyar lira olacaktır. Bunun yüzde olarak 15.2 si tarıma, 34.1 i sanayie, 16.1 i ulaştırmaya, 17.9 u konuta ve 16.7 si de diğerlerine ayrılmıştır.

1968 — 1972 de sanayi sektörü ekonominin en hızlı gelişme sektörü olacaktır. 1972 de varılacak başlıca fizikî hedeflerin 1967 ile mukayesesi şöyledir :

	1967	*1972*
Buğday	7935	9200
Süt	155	240
Bakır (Cevher)	1270	4070
Demir	1800	3200
Maden kömürü	5000	6250
Ham petrol	2400	6000
Enerji üretimi		

	1967	1972
(Mil. Kwt.)	6250	11850
Şeker	620	860
Pamuklu dokuma	730	1090
Yünlü dokuma	23500	28500
Kâğıt	122	308
Sudkostik	12000	46000
Azotlu gübre	160	1500
Fosforlu gübre	250	2430
Çimento	4400	9670
Külçe çelik ingot	980	1650
Blister bakır	29	58

İkinci Beş Yıllık Planın sosyal hedefleri konusunda Başbakanın yaptığı açıklamaya göre, Türkiye nüfusu, 1972 yılında 40 milyona erişecektir. Buna göre işsizlik oranının % 9.5 den % 8.2 ye düşürüleceği, ihtiyaç duyulan teknik elemanın yetiştirileceği, ilk öğretimde okulaşma oranının plan dönemi sonunda % 100 e ulaşacağı, 10 bin kişiye 25 yatak düşecek şekilde tedavi kurumları yatak sayısının artırılarak 75 bin yatak kapasitesinin 93 bin 500 e çıkarılacağı, konut ihtiyacının tamamen karşılanması yanında mevcut gecekonduların büyük kısmının tasfiye edileceği Beş Yıllık Planda öngörülmüş hedeflerdir.

HUZUR VE ŞEVK YARATMA İDEALİ :

BAŞBAKAN 200 e yakın basın mensubu tarfından ilgi ile izlenen konuşmasını şöyle bitirmiştir:

«Değerli Basın Mensupları;

«Hükümetimiz her türlü imkânları seferber ederek memleketimizin bir an evvel kalkınması için gayret sarfetmektedir. Vatandaşlarımızın kalkınma hamlemize gösterdikleri ilgi ve bu hamleye katılma payları çok ümid vericidir. Hülâsa olarak şunu söylemek isterim ki, ülkemizde hak, hukuk ve kanun hâkim olmaya devam etmekte, her geçen gün iktisadî, sosyal ve kültürel sahalarda yeni adımlar atılmakta ve yeni kazançlar sağlanmaktadır. Vatandaşlarımızın huzur içinde ve şevk içinde büyük ve güçlü Türkiye'yi yapmada yarış halinde olmalarına mani hiçbir sebep yoktur. Büyük milletimiz kendi iradesinin eseri olan hür demokratik nizamın ve Cumhuriyetin faziletlerinden istifade etmeye devam edecektir.

«Herkesin düşündüğünü, bildiğini, duyduğunu söylemesinin açık olduğu memleketimizde fikir mücadelesi yerine şahsî kavgaların, sınıf mücadelesinin, nifakın, fesadın yer alması imkânı olmayacaktır. Herkes hür demokratik nizama zarar vermemek şartiyle ve başkalarını izrar etmemek şartiyle düşündüğünü, bildiğini söylemeye devam edecektir. Böylesine açık ve korkusuz bir ortamda tahripkâr fısıltılar icad etmek yerine herkes ne biliyorsa açıkça ve mertçe söylemelidir.

«Adalet Partisi iktidarı ve onun ortaya çıkardığı bugünkü Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti milletin refahı için çalışmayı, hür demokratik nizamı kurmayı ve açık alınla her zaman milletin önüne çıkabilmeyi kendisine şiar edinmiştir.

«Milletimizin vazgeçemiyeceği haklarını ve hürriyetlerini bir anarşi ortamı yaratarak tahrip etme yaygaraları hiçbir zaman muvaffak olamıyacaktır. Her türlü kuvvetin kaynağı olan milletimizin arzularına ve temayüllerine eninde sonunda herkes uymaya mecbur olacaktır. Hürriyetleri boğmak ve milletimizin sesinin daima ülkede en hâkim ses olmasını ortadan kaldırmak hürriyetine hiç kimse sahip değildir. Bu itibarla kaynağı millet olmıyan kuvvet iddialarının meşruluğu mevzuubahis olamaz. Millet için çalıştıklarını iddia edenlerin evvelâ ona, onun haklarına, onun sesine saygılı olmaları lâzımdır. Medenî, ölçülü ve demokratik düzenin icaplarına uygun münakaşaları hiç bir şekilde yadırgamıyoruz. Memleketimizin bugünkü ortamında iktidar olma mesuliyetimizin ağır başlılığı içinde herşeyin cevabını vermeğe muktediriz.

«Türk amme hizmetinde vazife almış olanların büyük milletimizin refah ve kalkınma dâvasına büyük bir heyecanla kapılmış olmaları kalkınmamızın en zarurî şartıdır. Bu yolda fedakârlıkla hizmet gören vazifeliler milletimizin takdirinden kaçmıyacaktır.

«Cenabı Hakkın bizi millete hizmet yolundaki gayretlerimizde muvaffak kılmasını niyaz ediyor, hepinizi muhabbetle selâmlıyorum.»

İSTANBUL BÖLGE KALKINMA KONGRESİ

BU YIL 10-20 Nisan günleri arasında İstanbul'da bir Kongre toplanması olayı, Basında gereği kadar yer almadığından lâyık olduğu derece bir akis yapmadı; on gün süren çalışmalara katılan bir kaç yüz seçkin aydın arasında, olay gelip geçti.

İstanbul bir büyük dünya şehri, Türkiye'nin başşehri olmasına karşılık, idarî bünyesinde, planlama ve uygulamada son derece başıboş prensipsiz bir gecekondu ve yüz kızartıcı gelişme içinde, dünya çapındaki önemini kaybetmeye yüz tutmuştur. İstanbul'a şimdi Kahire, Beyrut rekabet etmeye başlamıştır .Modern şehirlerin doğduğu son asırlar içinde İstanbul'un çöküşü çok hızlı olmuş ve dünyanın incisi bu büyük şehir her bakımdan ihmale uğramıştır. Hükümet merkezi olmaktan çıkması ve Ankara'nın Merkez olması üzerine bir aralık nüfusu 650 bine kadar düşmüş ve cazibesini kaybederek sönmeye başlamışken sanayileşme dolayısiyle yeni bir canlılık kazanmıştır. Bugün İstanbul'un nüfusu 2 buçuk milyonu aşmaktadır. Beş yıl sonra 3 milyon ve 20 yıla kadar da 5 milyonu bulacağı tahmin olunmaktadır. İstanbul'un tamamen gelişi güzel plansız, gecekondu misali bir gelişme içinde olması ortaya çözümü güç bir takım problemler çıkarmıştır. Bunların üzerinde şimdiye kadar hiç bir iktidarın durmaması, meseleleri bunalım hallerinde teker teker parçalı olarak yamalı bohça kabilinden çözmeye yeltenmeleri durumu daha da kötülştirmiştir. 1952 de toplanan İstanbul Kalkınma Kongresi, İstanbul meselelerini topluca ilmin ve tecrübenin ışığı altında ele alma ve çözüm yolları arama çabasının bir ifadesiydi. Kongrede güzel kararlar verilmiş ve bu kararlara göre teşebbüsler yapmak üzere bir Dernek kurulmuştu. Fakat o zaman iktidarda bulunanlar, bu ışığın sönmesini istediler ve bilindiği üzere 1957 de İstanbul'un plansız ve maksatsız, âdeta yıkılır gibi tepeden inme imarına girişilmesi karşısında uyarma vazifesini yapmaya çalışan Derneği hukuken olmasa bile, fiilen dağıttılar.

Aradan 15 yıl geçtikten sonra geçen ay toplanan İstanbul Bölge Kalkınma Kongresiyle, bu ışık yeniden parlamaya başladı. Bu ışığın sönmeyeceği, bilâkis kuvvetleneceği umulmaktadır. Çünkü şimdi iktidarda bulunanlar İstanbul'u perişan halinden kurtaracak yolların aranmasını ve devamlı bir çalışma ile kendilerine yol gösterilmesini ilim ve meslek adamlarından, bu işe aklı erenlerden ısrarla istemekte ve bu yönde

yapacakları çalışmaları her bakımdan desteklеyeceklerini belirtmektedirler.

İŞTE 17 Nisan Pazartesi günü İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde Genel Kurul toplantısına başlayan ve daha önce hazırlık komiteleri çalışmalariyle 10 Nisan'da açılmış olan İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi, İstanbul için bir dönüm noktası, yeni bir düzenin başlangıcı olacak kadar önemli bir olaydır. Basınımızda gereği kadar ilgi görmemiş olması kongreye katılanları üzmamış bulunduğu düşünülürse,kamu oyunda kadar çeşitli konular üzerinde tertiplenen Kongrelerden hiç bir olumlu sonuca varılamamış bulunduğu düşünülürse, kamuoyunda bu gibi toplantıların ve çalışmaların bir havanda su dövmek gibi karşılanmış olmasına ve fazla ilgi doğurmamış bulunmasına şaşmamak gerekir. Bu Kongrenin yerleşmiş olan bu kanaati de sarsacağı ümidindeyiz. Devam edecek olan çalışmalar sayesinde İstanbul meselelerini topluca ele alıp inceleyen ve kamunun bu dâvalara ilgisini çekerek halkın desteğine mazhar olmuş bir örgütleşme meydana geleceğini ummaktayız.

BARIŞ DÜNYASI, İstanbul Bölge Kalkınma Kongresine, Kongreyi tertipleyen İstanbul Bölge Kalkınma Derneği çalışmalarına elden gelen yardım ve alâkayı göstermiş olduğu ve dâvaya bütün güciyle sarıldığı için bu sayısının büyük kısmını Kongre çalışmalarına ayırmakla yeni bir vazife yaptığına kanidir.

Bu Kongrenin tertibi ve çalışmaların bir Dernek kurularak devamlı hale sokulması, sayın Başbakan Süleyman Demirel tarafından tasvip görmüş bir fikir üzerine sayın Vali Vefa Poyraz'ın yaptığı müstesna gayret ve himmet sayesinde gerçekleşmiştir. Kongrenin havası ve vardığı netice son derece olumlu ve ümit verici omluştur. Çeşitli konular üzerinde her biri birbirinden kıymetli 30 kadar tebliğ hazırlanmış ve bunlar nefis bir kitap halinde bastırılarak Kongre günü üyelere dağıtmıştır:

Kongrede 4 esas konu ele alınmıştır:

1— İstanbul'un idarî bünyesinde yapılması gereken reform,

2— Ülke ve bölge açısından planlamanın yolu ve metodu,

3— Kalkınmanın gerektirdiği gelir kaynakları,

4— Kalkınma ve imara değinen nâzım fikirlerin araştırılması ve bu konuda ilmî organizasyonun nasıl olması gerektiği.

Bu dört tema, kurulan dört Hazırlık Komitesinde enine boyuna görüşülmüş, incelenmiştir. Özel kısmımızda okuyucularımızın izleyecekleri komisyon raporları 17 Nisan'dan 20 Nisan'a kadar dört gün içinde yapılan yedi oturumda üyeler tarafından tartışma konusu olmuş ve Kongreye yeni bazı teklifler de sunulmuştur.

KONGRE bir son değil, bir başlangıçtır. Asıl çalışmalar bundan sonra başlayacaktır. Kongrenin en önemli sonucu, İstanbul'un bir dünya metropol şehri özelliğine uygun, yurdun başka yerlerinden farklı bir idarî rejime muhtaç olduğu fikrinin istisnasız kabul edilmiş olmasıdır. Planlama, kaynaklar ve örgütleşme bu ana fikrin gerçekleşmesine ve gerçekleşme derecesine bağlıdır.

Kongre mükemmel hazırlanmış ve idare edilmiştir. 17 Nisan'da yapılan genel toplantının açılış töreni İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesinde olmuş, 19 ve 20 Nisan günleri öğleden evvel ve öğleden sonra ikişer oturum halinde devam eden çalışmalar Maçka'daki Teknik Okul anfisinde yapılmıştır.

Açış konuşmasını Vali Vefa Poyraz yapmış; bunu İcra Komitesi adına İstanbul Teknik Üniversitesi Şehircilik Kürsüsü profesörü Kemâl Ahmet Arû'nun konuşması izlemiştir. Kongreye katılarak bir konuşma yapmayı vaadeden Başbakan Süleyman Demirel, ikinci beş yıllık planlama çalışmaları dolayısiyle, gelememiş ve hazırladığı mesajı Müsteşar Munis Faik Özansoy tarafından Kongrede okunmuştur.

Kongrede son konuşmayı Vali Vefa Poyraz'ın yapması üzerine Kongre 20 Nisan Perşembe günü saat 18 de çalışmalarını bitirmiştir.

Öğünülecek derecede mükemmel hazırlanmış ve idare edilmiş olan bu Kongrenin, yapılacak olan çalışmalara olumlu ve ümit verici bir başlangıç ilmasını temenni ederiz.

YUNANİSTAN'DAKİ ASKERÎ İHTİLÂLİN ÖZELLİĞİ

20 NİSAN'DA Yunanistan'da bir askerî hükümet darbesi oldu ve silâhlı kuvvetler, iktidarı eline aldı. Bilindiği üzere Başbakan ve Bakanlarla siyasî partilerin liderlerini içine alan binlerce kişi tevkif edildi. Askerî cunta, Yargıtay Başsavcısını Başbakan yaptıysada asıl idare, ihtilâli yapan cuntanın elindedir.

Yunanistan'da yapılan bu ihtilâlle, Türkiye'de 27 Mayıs 1960 da yapılan askerî ihtilâl arasında bir benzerlik aramak gerekirse, her ikisinde de, demokrasilere özgü bunalımların kaynak olduğunu belirtmek yerinde olur. Ancak askerî ihtilâlleri meydana getiren buhranlar her iki memlekette farklı nitelik taşımaktadır. Türkiye'de demokratik hak ve hürriyetlerin iktidar tarafından kısılmasına ve iptaline doğru gidilmesinden ötürü yapılan askerî müdahale, Yunanistan'da bu hak ve hürriyetlerin aşırı derecede kullanılmasından doğmuştur. Bundan dolayı Türkiye'de demokrasiye dönme ve Anayasa ile hürriyet ve demokrasi rejimini sağlam teminata bağlama, ihtilâlin hedefi olmuştur. Yunanistan'da bunun söz konusu olamıyacağı, demokratik hak ve hürriyetlerin ulu orta kullanılmasını önleyici bir hedefe doğru yol alması gerektiğini düşünmekte hatâ olmasa gerektir.

Yunanistan ve Türkiye, bünyeleri Batı demokrasilerine özgü örgütlerin yeteri kadar şekillenmemiş ve uzuvlaşmamış, memleketlerdedir. Ancak Yunanistan sosyal yapısı bakımından öteden beri burjuva topluluğu karakterini taşıdığı, hürriyet mücadelesini yüz sene evvel yaparak bağımsızlığa kavuştuğu, tüccar bir millet olarak dünyaya yayılmış ve servet birikiminde yurd içi sömürme alanını daraltmış bulunduğu ve nihayet demokratik rejime daha önce kavuşarak hayli tecrübe geçirmiş olduğu için, durumu Türkiye'ninkinden farklı ve bir bakıma ileridir. Türkiye, Yunanistan'ın atlat-

tığı birçok dönemleri henüz yaşamaktadır. Bu köklü farka rağmen, demokratik rejim hâlâ Yunanistan'da, meselâ İngiltere'de, Amerika'da, İskandinav memleketlerindeki istikrara kavuşamamış, başka bir deyimle, örgütleşme, sosyal ve ekonomik bünyeye ve topluca memleket şartlarına uyamamıştır. Bu yüzden Yunanistan'da sık sık siyasî buhranların baş gösterdiği, istikrarın kurulamadığı, ileri demokrasilerin karakteristiği olan iki kuvvetli ana parti rejimine bir türlü ulaşılamadığı meydandadır. Bu durumdan Yunan halk çoğunluğu ve bilhassa iş çevreleri şikâyetçidir. Askerî bir hükümet darbesinin gerçekleşebilmesi de bundandır. Yunanistan'da bir ihtilâle ortam hazırlayan sebeplerin başında ortanın solundan başlayarak aşırı sola kadar bütün akımların, kurulu düzeni tehlikeye sokacak şekilde giriştikleri hareketlerin, son zamanlarda bilhassa 28 Mayıs'ta yapılacak seçimler arefesinde şiddetlenmiş olmasıdır. Solcu kanadın bu seçimlerde kazanmak ve rejimi değiştirmek ümidinde olduğu söylenmekteydi. Hükümet darbesinden birkaç saat önce Batı Almanya'ya sığınan Merkez Birliği partisi Milletvekili Papadopulos, Düsseldorf'da, Almanya'da çalışan Yunanlı işçilerini Atina'daki yeni hükümete karşı koymaya davet etmişti. İşçilerin düzenlediği bir toplantıda konuşan Papadopulos, *«Atina'da millî gelirin yüzde 40 ını paylaşan 1000 ailenin bir azınlık grubu vardır; bunlar 28 Mayıs seçimlerinin kendi aleyhlerine sonuçlanacağını biliyorlardı. İhtilâl, onları korumak için yapıldı»* demiştir.

Yunanistan'da çok zengin bir azınlık bulunduğu bir gerçektir. Ancak durum, meselâ Hindistan'da, Mısır'da olduğundan farklı olarak bu çok zengin azınlığın karşısında çok fakir bir çoğunluğun bulunmadığı da bir gerçektir. Piramit hayli orantılı olarak kurulmuştur. Çok zenginden sonra daha az zengin, işinden ve kazancından memnun bir büyük kütle yaşamaktadır. Yunanistan'da, en verimsiz olan tarım sektöründe çalışanlar da dahil olduğu halde, fakirlik ve sefalet yok denebilir. Sanayileşme dolayısiyle mikdarları ve sendikal güçleri hayli artmış olan işçiler arasında solcuların çoğunluk teşkil ettiği de söylenemez.Bu bakımlardan yaşayan liberal demokrasi rejiimni yıkmak ve yerine totaliter sosyalizm rejimini kurmak hedefine yönelmiş akımların üstün siyasî güç kazanacağı ve 28 Mayıs seçimlerinde kesin sonuç alacakları iddiasının gerçeklere uyacağı şüpheliydi.

Ancak bu seçimler, Yunanistan'da çoğunluk halkın ve bilhassa orta sınıffın şikâyet ettiği siyasî istikrarsızlığa son verecek bir sonuç olamıyacaktı. Yani parlamentonun dağıtılması ve yeni seçimlere girişilmesi bir çözüm yolu değildi. Tersine buhranın şiddetlenmesine ve bir fasit daireye düşülmesine sebep olabilir, ve huzursuzluğun çoğalması ölçüsünde solcuların hazırladıkları söylenen sivil ihtilâl patlak vererek belki Yunanistan Doğu Akdeniz'de bir yeni Vietnam halini alabilirdi.

Askeri hükümet darbesiyle bu tehlike önlenmiş midir?

Bu soruya şimdiden verilecek cevap doğru olmaz. Bir kere ihtilâl halk tarafından desteklenecek midir? Bugünkü buhranı yenebilecek bir çözüm yolu bulunabilmiş midir? Yani ihtilâl yalnız bir hükümet darbesinden mi ibaret kalacaktır? Yoksa bir devrim, demokratik ilkelere bağlı yeni bir rejim kurma hareketi midir? Bütün bunlraı bize zaman gösterecektir.

AET'de Müşterek Ulaşım Politikası Tesbit Ediliyor

AET'de müşterek bir ulaşım politikasının yürürlüğe konularak Altı memleket ekonomisinin rekabet şartlarının eşit kılınması istenilmektedir.

Müşterek ulaşım politikasının bir gayesi, hâkim pozisyondaki firmaların yüksek tarifeler uygulamalarını önlemek olacaktır. Gerçi, halen ulaştırma sahasındaki firmaların çok sayıda olması kolay kolay tek bir firmaya hâkim durumunda olmak fırsatını vermemektedir.

Müşterek politikanın diğer bir gayesi de frimalar arasındaki rekabeti önlemektir, ve Komisyon bunun için şimdiden belli kategorideki mallara uygulanacak en düşük tarifenin kısa bir süre için tesbitini uygun görmektedir. Nehir ve kara yolunda yapılan ulaşımdaki rekabetin önlenmesi için Komisyon, bu alanda rekabeti do-

ğuran arz ve talep dengesizliğine mâni olabilmek için ilerde mesleğe iltihakın müsaadeye tâbi tutulmasını istemektedir.

Bu sahadaki rekabetin tam mânasıyle eşit olmasını mümkün kılacak müşterek ulaşım politikasının en kısa zamanda tesis edilebilmesi için Komisyon, halen Altılar tarafından kabul edilmiş olan bazı prensiplerin yürürlüğe konması gerektiğini belirtmektedir.



İDEOLOJİ

Anayasamız Sosyalizme açık mıdır?

Yazan : Ahmet Hamdi BAŞAR

HÜRRİYET ve demokrasi rejiminin en büyük kusuru, bu rejimi kökünden yıkmak isteyen totaliter ideolojileri hürriyet maskesi altında yaymaya ve kütleyi kurulu düzene karşı ayaklandırmaya vasıta olabilmesidir. Bu tehlike, ileri memleketlerden ziyade, Türkiye gibi kalkınmaya henüz başlamış ve demokratik örgüsünü kuramamış olan geri memleketler için söz konusudur. Memleket fakirdir, kalkınmaya muhtaçtır. Neye fakirdir? Neye kalkınamamıştır? Hürriyet ortamı içinde en başarılı demagoji yapılabilir: Çünkü, derler ki, memleketi sömüren bir avuç sermaye ve toprak ağası vardır; bunlar dış sömürücülerle el birliği yapmışlar, onların aracısı olmuşlardır. Devlet bunların eline geçmiştir. Baştakiler Amerikalıların, komprador, sömürücüleri adamlarıdır. Bunları ortadan kaldırmak lâzımdır. Kapitalist olmayan bir yönde kalkınmak Türkiye'nin gideceği tek yoldur.

Bizde bugün uluorta yapılmakta olan bu demagoji, geri memleketlerde sadece kayıtsız şartsız hürriyet prensipine dayanan demokratik rejimin nasıl bir tehlike ile karşı karşıya kalabileceğini gösteren son derece dikkate değer bir örnektir ve önemle üzerinde durulması gerekir. 27 Mayıs'tan sonra kavuştuğumuz yeni hürriyet devrinde, demokratik rejimi yıkmaya yönelmiş akımların hürriyet haklarını kötüye kullanmaları, kullanma yollarını kendilerine açık bulmalarındandır. Hükümetçe hazırlanmakta olan Temel Hak ve Hürriyetleri Koruma Kanun tasarısı, bu açık yolları kapamak maksadını güttüğü söyleniyor. Böyleyse konan ad doğrudur. Esprisi bu olan bir kanuna ihtiyaç vardır. Çok daha evvelki yıllarda ve koalisyon hükümetleri zamanında bu ihtiyaç duyulmuş ve hazırlıklara bile girişilmişti. Basında yer almış ve haklı hücumlara uğramış olan tasarı bu çalışmalar sırasında öne sürülen tekliflerden biri olduğu ve şimdi başka metinler üzerinde çalışıldığı Adalet Bakanının demeçlerinden anlaşılmaktadır. Sayın Bakan 5 Nisan'da Avukatlar Günü dolayısiyle yaptığı konuşmada böyle bir Tasarının hazırlanmasını gerektiren sebepleri şöyle belirtmiştir :

> *«Şurası muhakkaktır ki, gerçek demokrasilerin en zayıf tarafı, demokrasiyi yıkmayı hedef tutan totaliter rejim sempatizanlarını da demokratik hak ve hürriyetlerden faydalanmak suretiyle kendilerine elverişli atmosferi rahatça hazırlayabilmelerindedir. Bu bakımdan demokratik hak ve hürriyetlerin demokratik rejimin devamı ve desteklenmesi yolunda kullanılması ile bu hak ve hürriyetlerin düzeni totaliter düzene çevirmek gayreti ile kötüye kullanılması arasında kanunî bir hududun çizilmesi Anayasamızın ve demokratik düzenimizin geleceği hakkında çok zorunlu bir şartıdır...»*

DEMOKRATİK hak ve hürriyetleri kötüye kullanmayı kanunlarla önlemenin güçlüğü açıktır. Demokratik hak ve hürriyetleri sarsmadan, hattâ ortadan kaldırmadan yalnız zararlı akımlar için bu haklara nasıl bir kanunî hudut çizilebilir? Bu güçlük, hattâ imkânsızlık dolayısiyle, gazetelerde yer almış metinle kamu oyu-

na duyurulan tasarı, aydınlar arasında geniş bir tepki ve endişe yaratmıştı. Demokratik rejimi ortadan kaldırmak ve totaliter bir rejim kurmak suçunu kimsenin işlediği yoktur. Düpedüz bunu savunanlara rastlanmaz. Hattâ totaliter rejimden yana olanlar hürriyetin en ateşli taraflıları ve âşıklarıdır. Şu halde şimdiki 141 ve 142 nci maddelerde olduğu gibi hazırlanacak Kanunda da suç tesbitine yarayacak kriterler, «sınıflar arası düşmanlık yaratmak, bir sınıfı zorla diğer sınıflar aleyhine tahrik etmek» filân gibi herkese göre mânası değişebilecek olan mefhumlardan ibaret kalacaktır. Durum böyle olunca, kanun, hak ve hürriyetleri koruma bahanesiyle iktidarların hürriyetleri ortadan kaldırma vasıtası halini alabilir. İş, iktidarın iyi niyetine, başta bulunanların hürriyetseverliğine kalıyorsa, sıkışık zamanlarında bu niyet ve sevgilerinin ne hâl alacağı bilinemez.

Ancak, sayın Bakanın söylediği gibi, mutlaka demokratik düzeni totaliter bir düzene çevirmek isteyenleri önlemek lâzımdır. Bu hedefi sağlamak için kanunun açık bıraktığı kapıları da sımsıkı kapamalıdır. Ama nasıl? İşte güçlük buradadır. Tarihsel gelişmemiz bakımından yasağa dayanan bir devlet olduğumuz için, her meselemizde olduğu gibi, bir yasak kanunu koyarak meselelerimizi çözebileceğimizi düşünmemiz normaldir. Biz bu düşüncede olanların iktidarı ellerine geçirmiş oldukları devirleri artık atlatmış olduğumuz kanısındayız. Açık veya kapalı otoriter rejimleri hayatlarımızda yaşadık. Bu denemeler önümüzde iken şimdi gerçek demokratik bir düzenin yolunda olduklarına inandığımız insanların yalnız yasak koymakla yetinen bir temel hak ve hürriyetleri koruma mücadelesi yapmayı deneyeceklerine ihtimal vermemekteyiz. Zaten böyle bir kanunun hazırlanmakta olduğu sözleri çıktığından beri aylar geçtiği halde, henüz ne yetkili Bakanlıkça ve ne de şüphesiz hükümetçe benimsenmiş bir metin ortaya atılmamış olması, bu inanışımızı desteklemektedir. Demek konu enine boyuna incelenmekte ve dâvanın dört başı mamur bir çözüm yoluna bağlanmasına çalışılmaktadır. Durum böyle ise meselenin sadece Ceza Kanunu çerçevesinde mütalâa olunarak tek başına Adalet Bakanlığına bırakılmamasını, hükümetçe ele alınarak diğer ilgililerin ve partilerin katılacakları bir çalışma düzeni içine sokularak hazırlık yapılmasını temenni ederiz.

TÜRKİYE'DE bugün yaşayan ve Anayasa ile teminata bağlanmış olan rejim nedir? Herşeyden önce bunun tesbiti lâzımdır.

Diyorlar ki, Anayasa sola, sosyalizme açıktır. Kapitalist olmayan bir yönde kalkınmayı, özel teşebbüsü ortadan kaldırmaya kadar sonu olan bir rejim kurmayı öngörmektedir. Aracı, komprador, sermaye ve toprak ağası diye adlandırılan zümrelerin tasfiyesini, üretim vasıtalarının kamulaştırılmasını isteyenler Anayasa yolunda olduklarını ileri sürmekte ve dâvalarını Anayasaya dayanarak savunmaktadırlar.

İşte asıl çözümlenecek meselemiz budur. Eğer Anayasa böyle ise, bu dâvayı güdenleri, çıkarılacak kanunlarla, sözleri ve hareketleri dolayısiyle cezalandırmak Anayasaya aykırı olur.

Biz Anayasanın özel mülkiyet ve teşebbüs rejimini kurduğu ve koruduğu inancındayız. Demokratik düzenin bundan başka şekilde yaşamasına imkân yoktur. Totaliter rejimler, ferdin çalışma ve kazanma haklarını tanımazlar. Demokratik rejime bağlı olduğumuz süre, özel mülkiyet ve teşebbüs rejimine doğrudan doğruya ve dolayısiyle yapılacak saldırılar, Anayasaya aykırıdır. Bir sınıfı diğerinin aleyhine tahrik etmek, ya da bir sınıfın hâkimiyetini sağlamaya çalışmak gibi dolaylı yollardan değil, doğrudan doğruya vatandaşın mülk edinme, iş görüp para kazanma ve parasını dilediği gibi kullanma hakkını ortadan kaldırmayı hedef tutmuş her hareketin kanunlarla suç olması gerekir.

Bu temel anlayış içinde toplum, demokratik rejimin gerektirdiği yolları bulur; sosyal adaleti, gelirler arasında bir denge kurulmasını sağlar. Üretim ve iş kollarında, demokrasi yürürlükte olduğu süre, kamulaştırma da olur, kamunun elindeki işleri özelleştirilmek de olur. İş ve sermaye adamı, kanunların tanıdığı

hak ve hürriyetleri kullanarak para da kazanır, parasını kaybederek fakir de olur. İşçi, çalıştığı müessesede, sattığı iş gücünün değerini, tek başına veya toplu olarak istemek hakkına sahiptir. Kimse onu zorla çalıştıramaz ve çalışmasının değerini alamaması için ona baskı yapamaz. Bunlar demokratik düzenin en normal kurallarıdır, ama, böyle bir düzende şu olamaz: Memleketi, halkı, aracılar, sermaye ve toprak ağaları, kompradorlar ve d ı ş emperyalizm sömürüyor; bir kurtuluş savaşı yapalım; bunların kökünü kazıyalım; kapitalist olmayan bir rejim kuralım diye gençleri, işçileri, halkı ayaklandırma olamaz.

Ne demek aracıların, sermaye ve toprak ağalarının sömürmesi? Bunlar Ana yasa ile kurulu özel teşebbüs ve mülkiyet rejiminin normal neticeleridir. İnsanlar iş yapmayacak, işe para yatırmayacak, kazanmayacak mı? Yapacaksa sömürme de olacak, sömürülme de Her işe atılan, parasını koyan acaba sömürüyor mu? Yoksa çok defa sömürülüyor mu? Bir memlekette kombinezonlar yaparak, riskler göze alarak iş yapanlar, toplum içinde uyumuş ve âtıl kalmış bir potansiyeli harekete getiren adamlardır. Bir fabrika açıyorsa yüzlerce işçi ve memur kullanıyor; mal harcıyor; mal yetiştiriyor demektir. Teşebbüslere girişenler ve paralarını işlere yatıranlar arasında mahv olanlar da çok... Bunları neye hesaba katmıyorlar? Yüz binlerce insan Spor—Toto alıyor, beş on kişi kazanıyor. Vakıa iş hayatı Spor—Toto değil ama, kazananlara hücum ederek bunların tasfiyesini istediniz mi, kendiliğinden mukayese yapılabiliyor: Kazananlar olmazsa, Spor—Toto da olmaz. Kazanmak, hattâ sömürmek yoksa iktisadî hareketlilik te olmaz. Bizim gibi memleketlerin dâvası, müteşebbisleri para kazananları tasfiye etmek değil, teşvik ederek çoğaltmak olmalıdır. Fazla kazançlara, sömürmelere demokratik rejim ve sosyal devlet anlayışı ile karşı çıkılabilir. Kanunlar konur; vergi alınır; rekabet rejimi korunur ve tekelcilik önlenir; toplu sözleşmelerle işçi de hakkını ister ve alır. Eğer bunlar olmuyorsa, zaten sosyal devlet ve demokrasi yok demektir.

TEMEL hak ve hürriyetleri koruma konusunda bir kanuna ihtiyaç olduğunun anlaşılması için, sınırsız bir hürriyet devri yaşamamız gerekmiştir. Bunu normal bulmaktayız. Çünkü biz yüz küsur seneden beri uğrunda mücadelesini yaptığımız hürriyeti, sadece hürriyet yoliyle elde edebileceğimiz inancındaydık. En yakın tarihimizde, 1930 da Serbest Fırka denemesi, 1950 de de başlayan Demokrat Parti iktidar denemesi bu inancın yarattığı hüsranlarla son buldu. Fakat biz nedamet getirmedik ve aynı yolda yürümekte devam ettik. 1960 ihtilâliyle giriştiğimiz yeni tecrübenin aynı sonucu vermesinden tabiî bir şey yoktur. 1950 de hürriyet bayrağını sallandırarak iktidara geçenler, kısa bir süre sonra hürriyetlere sırt çevirdiler ve Anayasa dışı çıkarak meşruluğunu kaybettiler. Hürriyetlere sırt çevirmesi ve Anayasayı çiğnemesi tarihimizin malı sosyal bünyemiz bakımından acaba bir zaruret değil miydi? İktidarın suçu bu zarurete uymasından değil, onu anlayamamasında ve bundan dolayı da önleyememesindendir.

1960 ihtilâlinden sonra, ihtilâlin tasfiye ettiği devirin tepkisi altında hürriyete sarıldık ve onu yaşatmak çin Anayasa ile teminata bağladık. Şimdi dâvamız, bu Anayasanın hürriyetleri iptâle kadar gidebilecek hürriyete, yani özel mülkiyeti ortadan kaldıracak sol bir rejime açık olup olmadığı konusunda kesin bir karara varmamızdır. Biz, Anayasa ile mutlak anlamda hürriyetleri değil, kuracağımız rejimi teminat altına alındığı kanısındayız. Türk milletinin iradesini aksettirdiği için, Anayasamızın sola, sosyalizme açık olmadığına şüphe etmiyoruz. Fakat konu, tartışılabilmekte olduğuna göre, bir bulanık taraf da olmalıdır. İşte bizim istediğimiz, bu bulanıklığı ortadan kaldırmak ve berraklığa kavuşmaktır.

ÖNCE siyasî partiler arasında bir anlaşma gerekir. Yaldızlı ve dolambaçlı lâflar, politikacı ağziyle konuşmalar bir yana atılmalı, iktidarla Ana muhalefet partisi başta olmak üzere Mecliste temsil edilen partiler bir araya gelerek konuyu araalrında konuşmalıdırlar. Anayasa ka-

pitalist olmayan, yani düpedüz sosyalist bir rejim kurmaya ya açıktır, ya kapalıdır. Bazı Millî Birlikçilerin, şimdi CHP solcularınnı ve TİP nin sandıkları gibi bu Anayasa ile Türkiye'de bir gün özel mülkiyet ve teşebbüsü kaldıran bir sosyalist rejim kurulabilecekse, bu sonucu millete açıkça bildirerek yeni bir referanduma başvurulmalıdır. Eğer oylarını vererek onayladığı Anayasayı millet te böyle anlıyorsa o zaman mesele yok. Fakat millet eğer «Hayır, Anayasa özel mülkiyet ve teşebbüs rejimini koruyor» derse o zaman «kapitalist olmayan bir yönde kalkınma» çabaları kanunlar karşısında suç olmak ve cezalandırılmak lâzım gelir. Bunun tabiî sonucu olarak bu yönde partiler de kurulamamalıdır.

Yalnız biz, Anayasa sosyalizme kapalı dahi olsa, fikir planında kalmak ve kanunların suç saydığı fiil ve hareketlere sebep olmamak kaydiyle, sosyalist fikirlerin açıklanması ve yayılmasının yasaklanmasına kesin olarak karşıyız. Bu tutumumuz iki noktadaki inancımızdandır : 1) Özel teşebbüs ve sermayeyi tasfiyeye yönelmiş sosyalist fikirleri fikirle yenmenin kolay olmasından; 2) fikir özgürlüğünün sosyal olgunlaşma ve gelişme vetiresinde başlıca etken bulunmasından.

Temel Hak ve Hürriyetler Kanununun milletin iradesini yansıtacak ve fikir özgürlüğünü asla sarsmadan sadece rejimi koruyacak nitelikte bir kanun olmasını temenni ederken, rejimi koruyacak ve geliştirecek daha başka alanlarda da çalışmak gerekliğini bir daha hatırlatmak isteriz.

İstanbul'un İdarî Bünyesinde yapılması gereken reform

Rauf BEYRU

(Orta - Doğu Teknik Üniversitesi Şehircilik Kürsüsü)

İSTANBUL'un büyük şehir (metropoliten alan) olarak kalkınma, planlama ve düzene sokulma sorunlarını tartışacak bir kongre toplama teşebbüsünü gerçekten çok faydalı, zamanında ve yerinde bir hareket olarak karşılıyorum.

İstanbul'un büyük şehir bölgesi olarak ortaya çıkan ve ilgilileri ciddî tedbirler düşündürmeye sevkeden sorunları, gerçekte, dünyanın bütün büyük şehirlerinin de sorunları olmaktadır.

Aradaki farkı, yalnızca, bir derece ölçüsü içinde, birtakım özelliklerin varlığı ve buna göre özel çözümlerin gerekliliği çerçevesinde görmek mümkündür. Bu farklılıklar ise aslında detay noktaları olmaktadır. Büyük şehir sorunlarının idarî sistemle çok yakından bağlı ve ilişkili olduğunu görmemeye imkân yoktur. İstanbul'un il nüfusu olarak en büyük artışı gösterirken şehir olarak Türkiye ortalaması altında kalışı, son yıllarda gelişmenin, çok büyük oranda, belediye sınırları dışında kaldığını göstermektedir. İstatistik tanımları kabul edecek olursak İstanbul kırsal nüfusunun Türkiye'de en büyük artışı gösterdiğini görürüz. Gerçekte, sorunları, yalnızca, istatistikî veriler açısından görmenin hatalı olduğunu hep kabul ediyoruz. Bunların çok büyük kısmı belki de rakamlarla açıklık kazanamıyan bir büyük şehir yaşantısı olanağından gelmektedir. Ancak bugünkü durumda açık olan nokta: İstanbul Belediyesinin kendi sınırları dışında olagelen muazzam bir şehirleşmenin etkileri altında bocalamak zorunda bırakılmış bulunduğudur.

İdarî bünyede reform, bu yönden de büyük şehir ölçeğinde birçok sorunların çözümünde düğüm rolü taşıyabilecek önemde görülmektedir.

İdarî reformu, tabiatiyle yalnızca basit bir sınır ayarlaması şeklinde görmek mümkün değildir. Bunun yanısıra idare ya da idarelerden beklenecek görevlerle onlara verilecek yetkiler ve bu yetkileri kullanarak görevlerini başarabilmeleri için gerekli imkânlar (özellikle malî yetenekler) arasındaki karşılıklı ilişkilerin de gözden geçirilmesi icap eder.

Büyük şehir bölgelerini bugün artık memleketimizde de kaçınılmaz bir vakıa olarak kabul etmek zorundayız. İstanbul ise, muhakkak ki, bu gelişmenin memleketimizdeki en bariz örneği olmaktadır. Büyük şehir gelişmesinin, mahallî idarî birimlerin kendi aralarında ve bunlarla bölgesel ve millî örgütler arasında, iş, görev ve yetki dağılımı konularında birtakım çatışma ve yetersizlikler meydana getirmemesi olanağı yalnız İstanbul'a ya da Türkiye'ye has bir sorun değildir.

Yetki ve görevlerin mahallî, bölgesel ve merkezî idare birimleri arasında dağılımı çeşitli memleketler arasında değişik ağırlıklar taşımaktadır.

Tebliğde, değişik örnekleri açıklama yolu ile İstanbul büyük şehri idarî sorunları için sonuç çıkarılmasına çalışılacaktır.

MAHALLÎ idarelere büyük yetki ve otonomi tanıyan memleketlerin başında A.B.D. gelmektedir.

Büyük şehir bölgesi tanımına giren alanlar içinde Chicago'da 1060, Philadelphia'da 963, Pittsburg'da 806, New York'da 555 çeşitli görev ve yetkiler taşıyan idarî birim bulunmaktadır.

Çoğu kere alan itibariyle birbirine girmiş durumda olan bu çok sayıdaki idarî birimlerin; kendi özel sorunları ile, bütün büyük şehir bölgesini ilgilendiren önemli genel sorunların bağdaştırılması iki ana yolla çözümlenmeye çalışılmaktadır.

a) Herhangi resmî hüviyeti olmayan ve tavsiyeden öteye bir yetkileri de bulunmayan özel kuruluşlar (New York Regional Plan Association) gibi,

b) Büyük şehir bölgesi idareleri kurulması teşebbüsleri ve bunların bir parçası olarak büyük şehir planlama örgütleri (Dade Country Florida) da olduğu gibi. Aslında bu şekilde bir bakıma reorganize edilmiş super idareler kurulması öngörülmekle beraber mevcut mahallî idarî birimler kaldırılmamaktadır. Buna rağmen, mahallî idarelerin bağımsızlıklarını bir dereceye kadar kısıtlayacağı düşünülen böyle bir super idare, mahallî idareler arasında çok olumlu karşılanmamıştır.

Büyük şehir sınırlarının genişletilmesi veya mevcut idarî birimlerin birleştirilmesi şimdiye kadar denenmiş yollardan biri olmuştur. Ancak Büyük Şehir Bölgesi devamlı gelişme halinde bir oluş olduğuna göre mahallî idarenin buna uyarak devamlı genişletilmesi mümkün olamamaktadır. Mahallî idarenin muhakkak ki sınırlı bir genişleme haddi vardır. Bunun dışında, mahallî kalmak dolayısı ile halka yakın bulunmak, halka ait olmak vasfının kaybolma tehlikesi daima var görünmektedir.

İdarede büyük şehir bölgesinin tümünü ilgilendiren sorunlar küçük idarî birimlerin işbirliği yapmaları da denenen ve hâlâ üzerinde durulan yollardan biri olmuştur. (San Francisco Bay Area) da olduğu gibi,

Mahallî idarî birimlerin kendiliklerinden katıldıkları bir nevi gönüllü işbirliği esasına dayanan planlama örgütlerinin kurulmasında önemle dikkat edilen hususların başında bugünkü idare sisteminin değiştirmemesi, idarî birimlerle büyük şehir bölgesi örgütü arasında geniş bir yetki transferine gidilmemesi ve örgütün federatif prensiplere dayanması gibi ana görüşler hâkim olmuştur.

Bu federatif büyük şehir bölgesi idarî örgütünün A.B.D. deki uygulanışı şeklinin biraz daha ilerisi Toronto (Kanada) da ele alınmış olup çok zaman planlama literatüründe bir örnek olarak gösterilmiştir.

Toronto büyük şehir bölgesi içinde 26 belediye mevcuttur. Alan takriben 1870 km² tutmaktadır.

Büyük şehir bölgesi örgütünün başında her belediyeden bir temsilcinin katıldığı bir metropoliten meclis bulunur. Toronto büyük şehir bölgesi planlama çalışmaları daha çok ekonomik yönde olmakta, ayrıca genel arazi kullanışları ulaşım, yeşil alanlar gibi büyük şehir ölçeğinde kalan genel planlar tanzim edilmektedir. Buna karşılık mahallî idareler (belediyeler) kendi ölçüleri içinde kendi planlarını hazırlamakla sorumludurlar.

Toronto büyük şehir bölgesi planı ile çatışma halinde olan mahallî planları veto etmek hakkı *Büyük Şehir örgütündedir.* Malî *yönetimin esası belediye gelirlerinin büyük şehir örgütünde toplanması ve sonradan ihtiyaçlara göre dağıtılmasıdır.* Her türlü borçlanma da büyük şehir örgütü eliyle yapılır ve oldukça esnek tutulan ihtiyaç esasına göre dağıtılır.

Bu açıklamalardan sonra Toronto büyük şehri bölgesi içindeki idarî sistemle ilgili olarak aşağıdaki gözlemlere geçebiliirz.

1. Büyük şehir örgütünün kurulması, aslında mahallî idarî birimlerin sorumluluklarını sınırlandırmış, fakat yine de mümkün olan bağımsızlığı korumalarını istemiştir.

2. Yetkilerin bir kısmını toplayan büyük şehir örgütü kuruluş tarzı bakımından gerçekte yine de bir mahallî idare hüviyetindedir.

Sistemin en kritik tarafları muhakkak ki bir yandan büyük şehir bölgesi meclisi tarafından temsil edilmenin iyi ve adil bir kıstasa bağlanması ile diğer yandan da bölgede toplanan gelirlerin mahallî idareler içinde dağıtılması ve sarfedilmesi ile ilgili bulunmaktadır.

BÜYÜK şehir bölgesi için ayrı bir idare mekanizması ve ayrı bir planlama sistemi uygulanmasına gösterilebilecek bir di-

ğer örnek de, (Londra) olabilir. Londra büyük şehir bölgesi için ayrı bir plan hazırlanması harp sırası ve harpten sonraki 1941—46 yıllarına rastlar. Özellikle 1947 yılında çıkarılan Planlama kanunu, planlama kontrolü bakımından yeni bir sistem getirmiş bulunuyordu. Bu sisteme göre, imar hakları devletleştirilmekte ve buna karşılık maliklere bir kompansasyon ödenmekte, kişilerin bu haklarını plana uygun bir şekilde kullanmak istemeleri halinde bundan sağlıyabileceği kazanç bir nevi şerefiye vergisi şeklinde kendilerinden alınmaktaydı. Başka bir deyimle kişiler, mülklerini geliştirme haklarını devletten satın almak durumundaydılar. Sistemin uygulanması ve kontrolü sorumluluğu millî ölçüde başlıca «Konut ve Mahallî İdareler Bakanlığı» ile diğer bazı Bakanlıklar ve resmî idarelere, mahallî seviyede ise değişik mahallî idareler meclislerine bırakılmıştı. Londra'da büyük şehir bölgesi için bir plan hazırlanmış olmasına rağmen büyük şehir için bir idarî organizasyon bulunmaması ve planın tamamen istişarî oluşu çok karakteristiktir.

Planlama yönünden merkez - mahallî idareler ilişkisi daha çok mahallî idarelerin inisiyatifi esasına göre düzenlenmiştir. Merkezi idare genel amaçlar, genel politika esaslarını ve bazı hallerde daha özel sayılabilecek görüşleri (örneğin Londra büyük şehri etrafındaki yeşil kuşak) tespit etmek ve bunlara göre mahallî idarelerin inisiyatifiyle hazırlanan planları gözden geçirmekle yetinmekteydi. Diğer yandan mahallî idarelerle şahıslar ya da Bakanlık ve merkezî idareler arasında koordinasyon görevi de «Konut ve Mahallî İdareler Bakanlığı» nda toplanmıştı.

Gelişmenin kontrol altına alınması yönünden diğer önemli hususlar, arazi kullanılışındaki her değişiklik ve hemen hemen her türlü inşaat için ruhsat alma zorunluğunun ve millî ya da önemli seviyedeki kararlarda yetkileri üzerine almak hakkının Bakanlığa verilmiş olmasıydı.

Bu sistemin ortaya çıkan sakıncalarından bazıları şunlardır:

- Muhtelif merkezî ve mahallî idareler arasındaki dağınık ve kompleks bir karar verme mekanizması dolayısiyle idarelerin belirli işlere tam sahip olmamaları,
- Mülkiyet hakkını sınırlayan şerefiye ve kompansasyon sisteminin genellikle halk ve mahallî idarelerce çok olumlu karşılanmaması ve arazinin değerlendirilmesi için özel sektörde yatırım isteğinin kalmaması.

Nitekim bu nedenlerle 1951 yılında iktidara gelen Muhafazakâr Hükümetin ilk icraatı bu sistemi değiştirmek, kompansasyonu sınırlamak, şerefiye vergisini ise tamamen kaldırmak oldu. Bunun sonucunda evvelce devlet elinde olan teşebbüsün bir ölçüde özel sektöre kayması sağlanmakla beraber şumullü bir planlama ve kontrol sisteminin tam faydalanma imkânlarının da bir dereceye kadar kısıtlanmış olduğu görüldü.

Londra büyük şehir bölgesi idare ve planlama sisteminde asıl büyük değişiklik 1963 yılında yapılabilmiştir. Kraliyet Komisyonunun uzun çalışmalar sonunda teklif ettiği reorganizasyon şemasından önce bu alanda değişik yetki ve görevleri olan 117 mahallî idare bulunuyordu. Plan hazırlama; idare ve kontrol yetkileri bölgeyi teşkil eden 9 mahallî belediye meclisinin kendi üyeleri arasından tayin ettikleri planlama komiteleri tarafından yürütülmekte ve bu komiteye bağlı planlama teşkilâtları teknik servisleri ifa etmekteydi.

Kraliyet Komisyonunun Büyük Londra şehri bölgesi için teklif ettiği sistem şu esasları ihtiva ediyordu.

- Çok fazla sayıda olan ve çok değişik fonksiyonlar taşıyan *çeşitli idarelerin, 52 ye indirilmek suretiyle basitleştirilmesi,* (her biri 100 - 250.000 nüfusu kapsayacağı öngörülen bu idarelerin halka daha yakın olacağı ve daha etkili çalışabileceği düşünülüyordu.)
- Bu 52 mahallî idareyi kapsıyacak tüm alan için bir Londra büyük şehir bölgesi meclisi teşkili. *Meclis, alan içindeki 109 seçim* kesiminin her birinden birer üyenin iştirakiyle kurulacak ve diğer idarî yetkilerin dışında, planlama ve eğitim otoritesi olarak hizmet görecek ve bölge için genel amaçları tespit etme sorumluluğunu yüklenecekti.
- Bu genel hizmetler dışında, mahallî idarelerin kendi mahallî işlerindeki inisiyatiflerinin korunması.

Taslak başlangıçta pek çok itirazlarla karşılandı. Mevcut mahallî idareler tabir olarak reorganizasyon fikrini pek olumlu karşılamadılar. Evvelce Londra şehri içinde ekseriyette olan bu reorganizasyon sonucunda bu durumlarını kaybetmekten çekinen İşçi Partisi özellikle buna muhalefet etti.

Neticede uzun tartışma ve görüşmelerden sonra tasarı 1963 yılında bazı değişikliklerle kesinlik kazandı. Yapılan değişiklikler, başlıca, evvelce *1970 km² olarak düşünülen alanın 1640 km² ye indirilmesi, bölgenin 32 mahallî idare kesimine bölünmesi gibi hususlardır. Büyük şehir bölgesi meclisi hemen gerekli araştırma çalışmalarına* başlıyacak bölge için bir plan hazırlayacak, ayrıca trafik ve ulaşım, itfaiye sivil savunma, âmme servisleri ve benzeri konularda işbirliği eşaslarını yönetecekti. Bugün bu şekliyle yürürlükte olan bu organizasyon daha şimdiden birtakım tenkitlere yol açmış bulunmaktadır.

Bunların en önemlisi büyük şehir bölgesi alanının dar tutulmuş olması ve fonksiyon ilişkilerinin bölge dışına taşma eğilimini göstermesidir. Buradaki gelişme ise tabiatiyle Londra Büyük şehri bölgesi meclisinin müdahale yetkisi dışında kalmaktadır. Bölge dışı alanda tedbirlerin nasıl, kimler tarafından alınacağı devamlı bir tartışma konusu olmuştur.

MERKEZÎ idarenin daha etkili olduğu bir diğer karma idare sistemine de Tokyo'yu örnek gösterebiliriz. Tokyo örneği, tıpkı Londra'da ya da bir dereceye kadar İstanbul'da olduğu gibi büyük şehir bölgesinin memleket ekonomisi ve kültürü bakımından müstesna bir yer işgal etmesi dolayısiyle çekicidir. Japonya'da merkezî idare altında iki kademeli bir mahallî idare sistemi yürürlüktedir: İller ve Belediyeler.

Memleket 46 il'e ayrılmış olup bunların yönetimi seçimle getirilen bir meclisin sorumluluğundadır. Bunlardan birini teşkil eden *Tokyo Büyük şehri bölgesi 3960 km² lik bir arazi üzerinde Tokyo şehrini teşkil eden 23 kesimden ayrı olarak çok sayıda sair mahallî birimleri de ihtiva etmektedir. Bu alan içinde başlıca örgüt Tokyo büyük şehri idaresidir.* İdare, bu alan içerisinde hem oldukça bağımsız bir mahallî idare, hem de merkezî hükümetin bir parçası olmak durumundadır. İdarenin başında seçimle gelmiş bir vali ile bölge içindeki 336 kesimden nüfus oranında seçilmiş 120 kişilik bir meclis bulunur. Tokyo ve civarının memleket içindeki yerinin önemi bu bölge için «Devlet merkezî bölgesi geliştirme komisyonu»nca özel planlar hazırlanmasını gerektirmektedir. Kanun gereğince merkezden itibaren takriben *105 km. lik çreçeveyi içine alan devlet merkezî bölgesinin* (Tokyo Büyük şehri bölgesine tekabül etmektedir) geliştirilmesi konusunda idareler işbirliği yapmak zorundadırlar.

Büyük şehir bölgesi içindeki mahallî idarî birimlerin de ayrıca birer konseyleri vardır. Bunlardan Tokyo şehrini teşkil eden kesimler (23 kesin) seçim kesimleri olmayıp idarî ünitelerdir, kendi ölçüleri içinde birtakım mahallî yetki ve sorumluluklara sahiptirler. (Örneğin mahallî parklar, oyun sahaları, kütüphanelerin idamesi, sokakların aydınlatılması ve büyük şehir bölgesi için hazırlanmış bulunan yönetmeliğe göre çok sınırlı vergi almak hakları gibi.)

Bu kesimler dışında kalan diğer mahallî idare birimleri esas itibariyle aynı durumda olmakla beraber biraz daha bağımsız görünmektedir. Genellikle bütün mahallî idarelerin (şehir kesimleri ve diğerleri) hemen bütün yetki ve faaliyetleri valinin kontrolü altındadır. Vali, değişik idarî birimler arasındaki ilişkileri düzenlemek, koordine etmek yetkisine sahiptir. Bundan başka vilâyet yani Tokyo şehri büyük şehir bölgesi idaresi, sağlık, sanitasyon, parklar, yeşil alanlar, yollar, parkinglerle, içme suyu, kanalizasyon; polis-itfaiye gibi servislerin sağlanmasında ve sosyal konut gibi önemli kesimlerin, lise ve özel maksatlı okullar ise bölge idaresinin yetkisine verilmiştir.

Tokyo büyük şehir bölgesi idaresinde göze çarpan noktaların başında, çok hızlı büyümekte olan şehirde âmme hizmetlerinin sağlanmasının idarî sisteme büyük bir yük getirmesi ve bazı hallerden mahallî idarelerin sızlanmalarına sebebiyet vermesi, mahallî idare birimlerine faaliyetlerinin koordinasyonunun sistemdeki açıklığa rağmen zaman zaman çok yeterli bir şekilde yapılamaması gibi hususlar gelmektedir. Nüfusun, büyük bir bölgesi dışında da yayılmaya baş-

laması sonucunda buralardaki idarelerde de bir koordinasyon sistemi yaratılması gerekmekte ve bunu temin için merkezî hükümetin, Tokyo büyük şehir bölgesi idaresinde daha büyük iştiraki ve söz hakkı olması gerektiği savunulmaktadır.

Ancak böyle bir tutumun mahallî idarelerin bağımsızlık ve mahallî olma niteliklerinin zedeleyici, ve Anayasaya aykırı olacağı da karşıt görüş olarak ileri sürülmekte ve aslında merkezî hükümet de bu ikinci görüşü benimsemiş görünmektedir.

BÜYÜK şehir bölgesi idaresinde daha değişik bir sisteme örnek olarak Brezilya'da (Sao-Paolo) gösterilebilir.

Federal bir devlet olarak yöneltilen güney Amerika'nın bu en büyük memleketi merkezi idare seviyesinde eyaletlere bölünmüştür. Mahallî idare şekli olarak yalnız belediyeler mevcuttur. Bu şekilde genel idarî sistem oldukça basit bir şema içindedir.

Brezilya'da belediyeler bizim anladığımız sistem yerine daha çok bir nevi ilçe durumundadır. Yani alan olarak merkezî şehirden başka, çevredeki küçük şehirler ve kırsal yerleşmeleri de ihtiva ederler. Bu alan içerisinde belediyeler tam bir yetki sahibidirler. Belediyeler genellikle bir nevi belediye şubesi mahiyetindeki kesimlere bölünürler.

Belediyelerin başında nüfus oranında seçilen bir belediye meclisi ile yine genellikle seçimle getirilen belediye başkanını vali seçer.

Mevzuat yönünden belediyeler geniş yetkilere sahiptirler. Ancak, pratikte, bağımsız idare sistemi gelişememiştir. Bu durumun da başlıca nedeni belediyelerin malî yönden eyalet idarelerine ve merkezî idareye bağlı kalmalarıdır. Genellikle toplum gelirin ancak % 10 nu mahallen toplanmakta % 90 ı ise merkezî idarelerden gelmektedir.

Bu durum belediyeleri, merkezî idarelerle iyi geçinmeye zorlamakta ve merkezî idarelerden alınan yardım biraz da belediye başkanının şahsî ve politik nüfuzuna bağlı olabilmektedir.

Takriben 1820 km² lik bir alan içerisinde bulunan Sao-Paolo belediyesi, daha zengin gelir kaynaklarına sahip olması, sanayileşmiş bir alanda bulunması, yaşama standartlarının yüksekliği (kişi başına gelir memleket ortalamasının 3 misli) gibi sebeplerle diğer belediyelerden daha iyi durumda olmak ve kendi mahallî işleri üzerinde daha büyük bir kontrol ifa edebilmekle bera-

Bu Makine Nasıl İşler?

BİR VAKİTLER telefonların islâhı için bir İngiliz mütehassısı getirmişler; adama santralları, tesisleri filân gezdirmişler ve, «ne yapalım?» demişler. İnceden inceye tetkikten sonra mütehassıs son derece şaşkın:

«— Şimdi sizde telefonlar işliyor mu?» diye sormuş.

«— Evet» demişler. Adamcağız ağzı hayretten bir karış açık, şu cevabı vermiş:

«— Benden ne yapmanız gerektiğini sordunuz. Aman, sakın bir yerine dokunmayın, bırakın bu haliyle işlesin»

Geçen ay toplanan İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi'nde çok şeyler ortaya atıldı; bilmeyenlerin gözleri fal taşı gibi açıldı. Meselâ, koskoca İstanbul Belediye Reisi 25 liradan fazla masraf için mutlaka Encümenden karar almalıymış. Belediye Encümeni yılda 40 bin karar verirmiş ve çalıştığı zamanlara göre her karar için üstüste bir dakika bile düşmezmiş!...

Daha birçok aklın almıyacağı gerçekler ortaya çıktı ve neticede bütün bunların değiştirilmesi, islâhı istendi.

Biz yapabilseydik şimdiye kadar düşünür, yapardık. Demek bizim işimiz değil;mutlaka bir ecnebi mütehassıs getirip ondan akıl istemeliyiz. Ama getirir de, telefon işinde olduğu gibi; «Bu haliyle Belediye, işliyor mu?» dediği zaman, gururumuzu yenerek:

«Hayır zınkkadak durmuştur» diyebilecek miyiz.

Zannetmem; Türk'ün dehasını göstermemiz gerekecek: «Evet, işliyor» diyeceğiz. O zaman alacağımız cevap hazır:

«— Aman, hiç bir şeyine dokunmayınız; bırakın olduğu gibi işlesin!.»

ber yine de merkezî idarelere dayanmak zorunluluğundadır.

Brezilya'da mahallî idare sistemi bundan evvel açıkladığımız sistemlere göre tek kademeli olmak gibi bir özelliğe sahip bulunmaktadır. Ancak sisteme yöneltilen en kuvvetli tenkitlerin de bu özelliğe dayandığını görüyoruz.

Belediye içindeki kesimlerin devamlı olarak ayrı ve bağımsız idareler haline gelmek için uğraşmaları, tek yönetimin mahallî sorunlara gereği gibi eğilemediği gerekçesi yönünden olmaktadır.

İSTANBUL büyük şehri bölgesini ele aldığımızda bundan önce ele alınan şehirlerdeki idarî karışıklığın fazlasıyla mevcut olduğunu görürüz. Sistemin özelliklerini şöylece açıklayalım.

MERKEZİ SEVİYEDE İDARİ ÖRGÜTLER

- Çeşitli kaynaklar
- Bunların bölgesel kuruluşlar (ki bunlar tamamen bağımlı-şube teşekkülleridir, mahallî hüviyetleri yok gibidir.)
- Vilâyet idareleri (İstanbul büyük şehir bölgesi İstanbul vilâyeti dışına taşmaktadır.)
- İlçeler, bucaklar, (il idarelerinin kesimlenme ve şubelenme şekilleri)

Merkezî seviyedeki idarî örgütlerde bugün göze çarpan başlıca nokta, planlama ve uygulamada koordinasyon azlığıdır.

İstanbul büyük şehir bölgesinin özellikle eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmetlerinin yerine göre az veya çok bir kısmını sağlıyan merkezi idarelerin üst kademelerinde özellikle planlama safhasındaki koordinasyonsuzluk ortaya önemli çatışmalar getirmektedir.

Planlamanın yanısıra uygulama ve yetkilerinin de merkezî idarelerde bulunması, mahallî çalışmalarla paralellik imkânlarını azalmakta, mahalli ve merkezi idarelerce sağlanacak hizmetler arasında bir koordinasyon bulunmayışı da önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

MAHALLİ SEVİYEDE VE KURULUŞTA İDARİ ÖRGÜTLER

- Belediyeler
- Köyler

İstanbul büyük şehir bölgesi içinde çok sayıda olan mahallî idarelerin de kendi aralarında düzenli koordinasyon kuramadıklarını görüyoruz.

Mahallî idareler arasında arada rastlanan işbirliği örnekleri, ancak belli sorunların karşılıklı anlaşmalarla çözümlenmesi yolunda atılmış münferit adımlar olmaktadır. İstanbul büyük şehir bölgesi için çeşitli mahallî idare birimlerine ait olanları içine alan genel planlama çalışmaları değişik zamanlarda ele alınmıştır. Ancak bu alanlar üzerinde söz sahibi olan tek bir idare kurulmadığı, merkezî idare örgütlerinde ise mahallî idareler üzerinde birlik sağlayacak ve etkili bir yetki bulunmadığı için, planlarla uygulama arasında bir bağlantı teşekkül edememiştir. Valiliğin planlama yönünden çeşitli mahallî idareler üzerinde bir otorite tesis etmesi, mevzuat, imkânlar, politik görüşler ve birtakım zorlayıcı sebepler dolayısıyla pratikte mümkün olmamıştır. Kaldı ki İstanbul büyük şehir bölgesi içine giren mahallî idarelerden bir kısmı İstanbul Valiliği sınırlarının da dışında bulunmaktadır.

Genel olarak bir alanın yönetimi için bu alan üzerinde görev, sorumluluk ve yetki sahibi koordinatör bir idarenin bulunması zorunluluğu açıktır. Böyle bir büyük şehir bölgesi yönetimi tek bir otorite olabilir mi? Yoksa çok merkezli bir sisteme mi gidilmelidir? Önce bu imkânlar üzerinde biraz duralım.

Bugünkü durumda, bölge ile ilgili hizmet ve faaliyetlerin önemli bir kısmının merkezi hükümet eliyle planlanıp uygulandığını biliyoruz. Bu hizmetlerin daha iyi ve koordine bir şekilde yapılması muhakkak ki istenilen bir şeydir. İstanbul büyük şehir bölgesinin Türkiye çapında önemi, bu alandaki devlet sektörü çalışmalarını düzene sokacak, koordine edecek bir bölgesel örgütün kurulmasını doğru gösterebilir. Burada böyle bir bölgesel örgütün bugünkü idarî birimlerle çatışma halinde olmasının muhakkak ki birtakım güçlükleri olacaktır. Ancak bütün bu güçlüklerin halledilebileceğini bir an için kabul etsek bile, böyle bir devlet örgütünün, mahallî idarelerle işbirliği yapması ne derece mümkün olabilir? Bugünkü yetki ve sorumluluklarına her iki tip idare arasında dağıldığı sistemde mer-

kezî idareye bağlı bir örgüte, mahallî idareler üzerinde bir nevi vesayet hakkı tanımak kanaatimce doğru ve olumlu bir yol olamaz.

Böyle bir koordinatör idarenin yine mahallî temsile dayanması gerektiğini düşünüyorum.

Mahallî idarelerin tek bir örgüt halinde (örneğin büyük şehir bölgesi belediyesi gibi) reorganize edilmesi de çok büyük güçlükler göstermektedir. Evvelâ bunların ayrı il ve ilçelere, dolayısiyle merkezi idare ile olan ilişkiler yönünden değişik otoritelere bağlı olması bir sakınca olabilir.

Bundan başka mevcut belediye ve köylerin tek bir belediye halinde toplanması fikir olarak dahi itirazlara yol açmaktadır. Mahallî idareler, genellikle ne kadar önemsiz olursa olsun, yetki ve otoritelerini çok daha büyük bir idareye devretmek isteğin-

de değildirler. Mahallî idarelerin giriftliği yönünden İstanbul'a göre daha basit bir örnek sayılabilecek olan İzmir büyük şehir bölgesi içinde yapılan bir araştırmada, hemen hemen bütün hizmetlerini İzmir şehrinden sağlıyan yalnızca idarî anlamda belediye ve köylerin dahi İzmir belediyesi sınırları içine girmeyi reddettikleri görülmüştür.

Mahallî görüşlere karşı tek bir mahallî büyük şehir belediyesi yaratmak bu bakımdan güç görünmektedir. Ancak yapılabileceğini kabul etsek bile elde edilecek sonucun gerçekten ideal bir idare sistemi olduğunda şüpheler mevcuttur. Büyük şehir ölçüsünde tek merkezli idarî sisteme yönetilen tenkitlerin başlıcası, sistemin mahallî olmaktan uzaklaştırıldığıdır. Böyle bir sistem altında mahallî ölçüde birçok işlerin yapılması zaman ve uygulama masrafları yönünden kayıplara sebebiyet vermektedir. Özellikle çok mahalli karakterde olan ya da olağanüstü ve program dışı olarak zuhur eden gelişmelere karşı sistemin fleksibilitesi zayıftır. Ancak en önemli sakınca, bu tarz bir idarenin mahallî inisiyatifi yok etmesi halkla idareyi birbirinden uzaklaştırmasıdır. Tek örgüt sisteminde, geliştirme önceliklerinin, tüm büyük şehrin alanı içinde düzenlenmesi genellikle kabil olabilmesine karşılık bu alanın değişik mahallî kesimlerinde ayrı bir değer ve öncelik sisteminin etken bir şekilde yöneltilmesi çok kere mümkün olamamaktadır.

Buna karşılık büyük şehir bölgeleri için daha ileri ve gerçekçi bir idare şekli olarak gösterilen iki kademeli idare örgütünde başarı şansı her şeyden evvel yetki ve sorumlulukların kademeler arasında iyi bir şekilde ayrılmasına bağlıdır.

Bu iki kademeden ister büyük şehir bölgesi kademesinde, ister şehir kesimleri kademesinde olsun, önemle üzerinde durulacak bir nokta bunların sınırlarının ve büyüklüklerinin doğru kıstaslara göre seçilmiş bulunmasıdır. Gerçekte büyük şehir bölgesi idaresince çözümlenmesi gereken bölge ölçüsü ve önemindeki faaliyetlerle, daha mahallî ölçekte ele alınmasında fayda görülenleri birbirlerinden ayırmakta büyük güçlükler yoktur. Örneğin ulaşım, su, kanalizasyon, elektrik işlerinin sağlanması, duman, koku, vesair zararlı maddelerin kontrolü gibi sorunların şehir kesimleri içinde çözümlenemiyeceği, bunların büyük şehir çerçevesi içinde düşünülmesinin gerekliliği aşikârdır. Ayrıca bazı ortak konularda genel planlama ve gelişme esasları da tabiatiyle büyükşehir bölgesince vazedilmelidir.

Ancak, yukarda da belirtildiği üzere önemli noktalardan birkaçı, her iki kademedeki idarelerin, kendi kesim veya bölgeleri içinde ve kendi yetki ve sorumlulukları altında olan faaliyetlerde:

a) Gerekli kontrol işlemlerini iyi ve etkili bir şekilde başarabilecek,

b) Kendi alan ve ölçüleri içinde yeteri derecede bağımsız kalabilecek,

c) Kendi alanları içindeki değişik görüşleri yeteri derecede temsil edebilecek, genişlik veya sınırlılık içinde kalmaları kıstaslarıdır.

Özellikle (c) bendindeki kıstas, mahallî idarelerde idarî organın seçildiği alanla ve bu organın faaliyetini etkiliyen, ve idarî kararların etkilediği alan arasında yeteri derecede uygunluk olmasını gerektirmektedir.

Genellikle bu kıstaslar, şehir kesimlerinin de belli bir büyüklüğe kavuşmadan etken çalışamıyacağı kanısını kuvvetlendirmekte, dolayısiyle alt kademe idarî sisteminde bir organizasyon lüzumunu göstermektedir. Böyle bir reorganizasyon bugüngü mevcut mahallî idarelerin aralarında birleşmelerini zarurî kılmaktadır.

Mahallî idarelerin böyle bir reorganizasyon kabul edip etmiyecekleri muhakkak ki üzerinde durulması gerekecek bir sorundur.

Genellikle, küçük idarelerin aralarında, yine de daha mahallî kalacak şekilde birleşmeye karşı gösterebilecekleri tepkinin, tüm büyük şehir bölgesi belediyesine girmek halindekine nazaran hafif olacağı düşünülebilir.

Ayrıca, meselâ umumî hizmetlerin sağlanmasında öncelik verilmesi gibi teşvik edici yollar bulunabildiği takdirde böyle bir reorganizasyona gitmek daha da kolay olabilir Japonya'da böyle yollarla, mahallî idarelerin üçte bir oranına düşürülmesi ve bu şekilde genel idarî sistemde önemli bir sadeleşme sağlanmıştır.

Büyük şehirler bölgeleri içindeki idarelerin kendi görev ve yetkilerini iyi ve etken bir şekilde kullanabilmeleri için genellikle 100.000 den fazla nüfuslu olmaları öne sürülmektedir. Bu görüşe göre İstanbul şehir bölgesi içindeki, ayrı belediye ya da köy statüsündeki idarelerin bir kısmının birleştirilmesi gerekecektir.

Büyük şehir bölgesi idaresine gelince, bunun da, esas itibariyle daha geniş bir alan üzerinde belli yetki ve görevleri bulunacak bir mahallî idare olacağı, bu idarenin kurmay heyetinin de birinci kademedeki idarelerin âdil bir orana göre (ki nüfus oranı olabilir) seçecekleri temsilcilerden teşekkül edeceği düşünülebilir.

Böyle bir örgütün kendi çalışmaları için gerekli idarî ve teknik teşkilâtı olacağı tabiidir.

Bu şekilde iki kademeli mahallî idare sisteminde önemli sorunlar, büyük şehir bölgesi idaresiyle bir yandan şehir kesimleri idareleri (belediyeler) diğer yandan da merkezi idare sistemi arasındaki ilişkilerin ne şekilde düzenlenebileceğidir.

Mahallî idareler arasındaki ilişki şekli oldukça açık olup buna yukarda yer yer değinilmeye çalışılmıştır. Büyük şehir bölgesi idaresi ile merkezi idare arasındaki bağları incelerken birkaç nokta üzerinde durmakta fayda görüyorum.

a) İstanbul büyük şehir bölgesi idaresi mahallî bir örgüt olarak, merkezî idare ile çok yakından bir işbirliği kurmak zorundadır. İstanbul il sınırlarının çok dışına taşmış durumda olan İstanbul büyük şehir bölgesinde, mahalli idare örgütünün, merkezi idare sistemi ile kolay ilişkiler sağlanması muhakkak ki çok faydalı olacaktır. **Bu iş, merkezî idarenin** iller ölçüsünde de bir reorganizasyona girmesini gerektirir. İstanbul ilinin yeni baştan şekillendirilmesinin, politik ve idarî güçlükleri meydandadır. Ancak mahallî büyük şehir idaresinin merkezî idare ile temaslarında tek bir organla karşı karşıya bulunmasının da faydaları sayısızdır.

b) Merkezî idarenin yetki ve sorumluluğu altında bulunan hizmetlerle büyük şehir bölgesi örgütüne ait hizmetler arasında ikincisi lehinde bir ayarlama kanımca gereklidir. Mahalli idareye kendi çalışma alanı içinde iyi hizmet görebilmesi için, mümkün olan yetkilerin devredilmesinde fayda vardır. Örneğin bu alanda içinde eğitim, sağlık, hattâ ulaşım gibi hizmetlerin büyük kısmı büyük şehir bölgesi örgütünce yürütülebilir. Tabiî bunun için sadece yetki ve sorumlulukla yetinilmeyip malî imkânların da sağlanması gereklidir. Bu imkânların da özellikle örgütçe kontrol edilebilir olması düşünülmelidir.

c) İstanbul büyük şehir bölgesi örgütüne kuvvetli bir otorite tanımak isteğine rağmen, bölgenin Türkiye çapında önemi de açık olduğuna göre merkezî idarenin de bazı konularda söz sahibi olması gerektiğini kabul etmek lâzımdır.

Merkezî idare, her şeyden evvel İstanbul büyük şehri bölgesi için ana amaçları, ana politika esaslarını geniş bir şekilde vermek durumundadır. Örneğin, sanayi yerleşmeleri, liman fonksiyonlarının tespiti gibi memleket çapında etkileri olacak bir çok konularda olduğu gibi. Ancak, merkezî idarenin de bu konularda söz söyliyebilmek için bölgenin ilgili bir örgüte ihtiyacı vardır. Vilâyet örgütünün, günlük yönetim dışında böyle bir görev yüklenemiyeceği aşikârdır.

Marmara Bölge Planlama Müdürlüğü, bunun için ideal bir örgüt olarak görünmekle beraber yetki ve sorumluluklarının daha kesin bir şekilde tayin edilmesi gerekli bulunmaktadır. Diğer taraftan bahsi geçen müdürlük amaçların tespitine faydalı olacak ara çalışmaları üzerine almaktan başka varacağı sonuç ve tavsiyeleri merkezî idareye de intikal ettirebilmelidir. Bu sonuç ve tavsiyeleri gözden geçirmek ve kesin planlama amaçları olarak tespit ve bunları İstanbul büyük şehir bölgesi idaresine empoze etmek elbette ki merkezî bir kuruluşun (belki fonksiyonunu genişletmiş olarak bir devlet planlama ya da bölgeler arası planlama teşkilâtı) görev ve yetkisi içinde olabilir.

Bu takdirde de Marmara Bölge Planlama Müdürlüğünün (ve diğer bölge planlama müdürlüklerinin) İmar ve İskân Bakanlığı yerine Başbakanlığa bağlı olması, daha koordinatör bir rol oynıyabilmesi için gerekli görünmektedir.

Ayrıca mahalli idare - İstanbul büyük



şehri örgütü - ile merkezî idarenin bir kolu olarak Marmara Bölge Planlama Müdürlüğü arasında devamlı ve iki taraflı bir işbirliği sağlanması istenir ki, kanımca bunun iyi bir yolu olarak İstanbul Büyük Şehir Bölgesi idare kurulu içinde belli sayıda koordinatör rey olması bile söz sahibi olarak devamlı bir şekilde temsil edilmesi düşünülebilir.

Görüldüğü üzere, İstanbul büyük şehir bölgesi idaresinde yapılacak bir reorganizasyon, bölgenin sınırları içinde ve mahallî bir karakterde kalmamakta bölgenin dışını ve merkezi idare sistemini de etkilemektedir. Bu yönden de İstanbul şehrinin önemi göz önünde tutularak devletçe de gereken tedbirlerin alınmasında kanımca gereklilik ve öncelik vardır.



İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi

(10 — 20 Nisan 1967)

10 Nisan'da Hazırlık Komiteleri toplantılariyle çalışmalarına başlamış olan İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi, 17 Nisan Pazartesi günü İst. Üniversitesi Fen Fakültesi konferans salonunda ilk genel kurul toplantısı Sayın Başbakan Süleyman Demirel'in bir mesajiyle açılmıştır. Başbakanlık Müsteşarı sayın Münis Faik Özansoy tarafından okunan bu mesajın tam metnini yayınlıyoruz :

Başbakan Sayın Süleyman Demirel'in Konuşması

"İstanbul Bölge Kalkınma Kongresini başarı dileklerimle açıyorum.

"Çok iyi bilindiği gibi Türkiye'nin iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınması içinde İstanbul Bölgesi hayatî önem taşıyan bir unsurdur. İstanbul Bölgesi, şehir ve il olarak, ülkemizin bütünü ve bütünlüğü bakımından olduğu kadar dış âlemle olan her türlü siyasî, iktisadî, sosyal, kültürel ve turistik ilişkilerimiz ve millî güvenliğimiz itibariyle de son derece mühim tesirlerin kaynağını teşkil eder. Eski çağlardan beri akıp gelen çeşitli kültür ve medeniyetlerin jeopolitik düğüm noktası olarak tarihin İstanbul'a kazandırdığı derin mâna, Boğaziçinde, Avrupa ve Asya kıtalarının elele verdiği Doğu-Batı kültürel mülâkatının ebedî sahnesi olmak bakımından da medeniyetler arasında bir geçit ve köprü değerini taşır.

"Harp sonrası devresinin barış içinde kalkınma ve kültürel ilerleme ülkülerini paylaşan bütün dünya memleketleriyle olan temaslarımızda ve gittikçe önem kazanan milletlerarası turistik hareketlerde Güney - doğu Avrupa'nın bu en büyük ve mümtaz şehri, modern tarih ve coğrafya içindeki yerini millî bakımdan olduğu kadar, bütün dünya için de önemli bir irtibat noktası değerine yükseltmiş bulunuyor.

Vaktiyle dünyaya hâkim olmak isteyen imparatorlukların merkezini teşkil etmek için en elverişli şartları varlığında birleştirmiş olan İstanbul'umuz, bugün de insanlığın barış içinde kitisadî, sosyal ve kültürel ilerleme yolundaki işbirliğini, milletlerarası ticarî ve kültürel alış-verişi ve modern dünyayı yeni bir anlayışla kaynaştıran turizm hareketlerini en geniş iyi niyetle ve açık yürekle desteklemeye hazır Türkiye Cumhuriyetinin bütün insanlığın hizmetinde bir medeniyet merkezidir. Burada Doğu ve Batı birbirine yaklaşmakta ve muhteşem mazinin iftihar verici eserlerini ve istikbalin ümit ve imkânlarını birlikte paylaşmaktadır. Ve yine burada Lâtin istilâsının yıktığı tarihî şehri, yüksek medeniyet ve kültür âbideleriyle yeni baştan kuran ve süsleyen, ona kendi şahsiyetinin damgasını vuran Türk Milletinin asîl varlığı, bize yarınki Türkiye ve topyekûn yarınki dünya için yeni, çetin vazifeler ve şerefli sorumluluklar yüklemektedir. Avrupa'nın ve Orta-Doğu'nun en büyük metropollerinden biri olan İstanbul, iki milyonu aşan nüfusu, Avrupa ve Asya arasında olduğu kadar Karadeniz ve Akdeniz arasında geçit noktası teşkil eden coğrafî mevkii ve Türkiye sanayiinin ve millî gelirinin geniş ölçüde tekâsüf ettiği ekonomik tesis ve faaliyetleri itibariyle, Türkiye'de bugüne kadar meydana gelen ve bundan böyle meydana gelecek ekonomik ve sosyal gelişmenin büyük bir hareket kaynağıdır. İstanbul'u bütün Türk ekonomisi içinde istihsal, istihlâk, münakale, piyasa ve dış ticaret bakımlarından ele almadıkça, yurdun diğer illeriyle olan karşılıklı münasebetleri yönünden ortaya çıkan millî ölçüde problemleri, yine aynı şekilde millî ölçüde imkân ve kaynaklarla halletme yoluna gitmedikçe, İstanbul Bölgesi ve millî kalkınma arasında tam bir denge kurmak ve gerçek mânâda kalkınmamızı başarmak mümkün olamaz. Bu, kalkınan ve sanayileşen bir memlekette bu büyük şehrin özel şartlarının ve millî ekonomideki müstesna durumunun geniş ölçüde değerlendirilmesi ihtiyacından doğmaktadır.

"Çok eski devirlerden beri zaman zaman ele alınmış ve her zaman üzerinde durulmuş olan İstanbul'un imarı, bu şümullü mahiyeti itibariyle birçok güçlükleri ve devlet seviyesinde halli gereken meseleleri ortaya çıkarmaktadır. Gittikçe nüfusu artan ve genişleyen bu büyük şehirde sanayiin gelişmesi, liman faaliyetlerinin artması, motörlü nakil vasıtalarına göre münakalenin düzenlenmesi, iskân sahalarının medenî ihtiyaçlara cevap verecek şekilde hizmet ve tesislere kavuşturulması gibi faktörler karşısında sür'atle harekete geçmek ve tedbirler almak zarureti vardır. Bu zaruretin yanında, tarihin büyük milletimize ebedî emaneti olan bu güzel şehrin tabiî ve tarihî zenginliklerini korumak, medenî tesisleri, yolları yaparken şehri modernleştirirken, tarihî çehresini bozmamaya, arkeolojik değerlerini meydana koymaya özel bir ihtimam göstermek sorumluluğunu da unutmamak mecburiyetindeyiz. Bu geniş ve çeşitli unsurlariyle tabiî ve tarihî güzellikleri içinde zengin, müreffeh ve medenî İstanbul şehrinin imarını gerçekleştirirken en ileri teknik bilgilerle birlikte tarihî geleneklerimize uygun bir sanat zevkini de ihmâl etmemeliyiz. Görülüyor ki, İstanbul'un imarı ve İstanbul Bölgesinin kalkınması millî kalkınmamızın çerçevesi içinde çeşitli yönleriyle ele alınıp programlaştırılacak ve mahallî gayretlerin üstünde bizzat devletin yakın ilgi ve desteği ile başarılacak büyük bir dâvadır. Bu dâvanın kısa ve uzun vadeli hedeflerini, ve tahakkuk şart ve imkânlarını araştırıp tesbit edecek geniş çalışmalara, ilmî, tatbikî görüş ve tecrübelerin birleştirilmesine ihtiyaç olduğuna inanıyorum.

"İşte bugün toplantılarına başlayan İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi, sinesinde topladığı değerli ilim ve ihtisas adamları ve idarecilerin işbirliği ile bu mühim ihtiyaca cevap verecek kıymetli bir ilk adım değerini taşımaktadır. Kongreye katılmak suretiyle İstanbul'umuzun kalkınma ve güzelleşme dâvasına hizmet etmek arzularını gösteren seçkin delegelerin ilmî ve objektif tartışmaları sonunda belirecek fikirler İstanbul'un mahallî idare organlarına rehber olduğu kadar Hükûmetimizin bu yolda alacağı kararlara da ışık tutmuş olacaktır.

"Bu ümit ve güven duyguları içinde değerli topluluğunuzu muhabbet ve saygıyla selâmlar, başarı dileklerimi tekrarlarım."



İdarî Reform Toplantısında Başkanlık Divanı :
(Soldan : A.H. Başar (Raportör), Prof. Ali Esat Birol (Başkan), H. Aydemir (Kâtip)

İstanbul bir gecekondu gelişme içinde...

KALKINMANIN ilk çözümlenecek meselesi, idarî bünyede köklü bir reform yapmak, diğer illerden ve belediyelerden farklı, İstanbul için, büyük şehirlere uygun bir idarî rejim kurmaktır.

İDARİ REFORM HAZIRLIK KOMİTESİ RAPORU

Raportör : Ahmet Hamdi BAŞAR

İSTANBUL Bölge Kalkınma Kongresi İdarî Reform Hazırlık Komitesi, vilâyette 11 Nisan gününden başlıyarak 5 toplantı yapmış ve kongreye sunulan tebliğlerle komite üyeleri tarafından ileri sürülen teklifleri görüşmüştür. Raportörlüğünü Ahmet Hamdi Başar'ın yaptığı komitenin ilk toplantısında başkanlığa Muzaffer Akalın ve kâtipliğe de Hüseyin Aydemir seçilmiştir. Bütün tebliğlerde ve yapılan görüşmelerde İstanbul için diğer bölgelerden farklı özel bir idarî rejime ihtiyaç olduğu kesin olarak kabul ve teklif edilmiştir.

Yurt çapında etkileri ve önemli fonksiyonları olan İstanbul büyük şehir bölgesinde, çeşitli kamu hizmetlerini ifa eden mahallî idareler teşkilâtı ile genel idare teşkilâtının bölgenin bu önemine ve özelliğine paralel olarak ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte olmadığı, yurdun diğer illerinde uygulanan mevzuat ve teşkilâtla İstanbul'un idaresinin ve kalkınmasının mümkün bulunmadığı görüşü genellikle be-

lirtilmiştir.

İstanbul için uygulanmanı düşünülen mahallî idareler rejimi hakkında yapılan teklifler (ana prensipler bakımından) şu suretle özetlenebilir.

BİRİNCİ ALTERNATİF

a) İstanbul İl'inin büyük şehir bölgesi olarak yeniden hudut tespit edilmesi ve bu hudud içinde, özel idare dahil, mahallî idareler için müşterek hizmetler bakımından birleşik bir idare kurulmalı ve bu idarenin halk tarafından seçilmiş tek meclisi olmalıdır.

b) İstanbul Belediyesi semtlerin sosyal ve ekonomik özelliklerine göre ayrı meclisleri ve başkanları bulunacak belediyeler haline getirilmeli ve bunun dışında her yer belediye statüsüne bağlanmalı, yani köy kalmamalıdır.

c) Birleşik idarenin başkanı aynı zamanda valilik vazifesini göreceğinden hükûmetçe tayin edilmemelidir.

d) Merkeze ait işlerden bir kısmı da mahallî idareye bırakılmalı ve mahallî idarenin yetkisi çoğaltılarak merkezin müdahalesi azaltılmalıdır. Nüfus, tapu, kadastro, emniyet teşkilâtı bu arada zikredilmiştir.

e) Şehir içi muhtarlık ve bekçilik teşkilâtı kaldırılmalıdır.

İKİNCİ ALTERNATİF

a) Mahallî idareler, müşterek hizmetler bakımından bir birlik kurmakla beraber, vilâyet özel idaresi, İstanbul Belediyesi hukukî ve idarî bünyeleri ile muhafaza edilmeli, il ve belediye genel meclisleri ve bütçeleri ayrı olmalı, sadece müşterek hizmetlerde birleşimle yetinilmelidir.

b) İstanbul Belediyesi bugünkü hudud içinde tek büyük belediye olarak muhafaza edilmeli, ancak şubeler çoğaltılmalı ve şubelere geniş yetki verilmelidir.

c) Mahalle muhtarlığı ve bekçilik kaldırılmalıdır.

Bu iki alternatife uygun olarak şu teklifler de yapılmıştır:

a) İstanbul Belediyesi şimdilik Anadolu ve Rumeli yakası olarak ikiye ayrılmalıdır.

b) Konservatuar, Darülaceze, hastaneler, sağlık merkezleri, şehir tiyatrosu, şehir içindeki ilçeleri bağlıyan yolların bakımı ve ıslahı, su, otobüs ve elektrik gibi her belediye idaresi için müşterek olan işler İl özel idaresine bırakılmalıdır.

c) İstanbul şehir belediyeleri dışındaki belediyelerle köyler birleştirilerek, ya da sadece köyler birleştirilerek büyükçe belediyeler kurulmalıdlılr.

d) Su, elektrik, otobüs ve havagazı gibi bölgesel nitelik taşıyan hizmetler mahalli idareler birliği (birleşik idare) tarafından görülmelidir. Bunlar ayrı ayrı işletmelere bölünerek sermayesine halkın da katılacağı anonim şirketler haline konmalıdır.

e) Trafik, liman ve belediye zabıtası ile birlikte çeşitli zabıta hizmetleri birlik idaresine bağlanmalıdır. (Bu arada ayrıca bir emniyet valiliği kurulması da teklif edilmiştir).

f) Belediye zabıtası ayrı olmalı ve teşkilât kuvvetlendirilerek ve yetkileri çoğaltılarak silâhlandırılmalıdır.

g) Bir bölge ve kalkınma konseyi kurulmalıdır.

VARILAN KARARLAR

İstanbul'un yurt çapında en büyük şehir ve dünya ölçüsünde süper metropol olmasına ve tanınmasına rağmen, bugün her bakımdan gösterdiği perişan hali artık sona ermeli ve dünyanın incisi, tarihimizin hazinesi, gözbebeğimiz bu şehir, lâyık olduğu seviyeye ulaşmalıdır.

Bu her Türkün, biraz da dünya medeniyet camiasına katılmış her insanın dileğidir. Uzun yılların, hatta asırların ihmaline uğramış ve bir türlü ana dâvaları ele alınmamış olan İstanbul için, bu kongrenin mutlu bir dönemin başlangıcı olmasını temenni ederiz. Komitemiz, İstanbul'un kalkınması ve modern bir şehir halini alması her şeyden önce idarî bünyesinin "Büyük şehir - metropoliten alan" niteliğine uygun bir reformla özel bir rejime kavuşmasına bağlı olduğu kanaatindedir. Kongremizin bu yönde bir harekete vesile olacağına inanmaktayız. İncelemeler ve tartışmalar sonunda vardığımız neticeleri ana hatlariyle yüksek tasvibinize arzederiz.

1 — İdarî Reformun Hedefi

İstanbul, yüzde seksenbeşten fazlası

şehirleşmiş olan iki buçuk milyona varan nüfusu ve ekonomik, sosyal, kültürel ve turistik bakımlardan yurt çapında taşıdığı büyük ve önemli yeri dolayısiyle idarî bünyesi ve örgütleri başka illerden farklı bir özellik taşıması, başka bir deyimle metropol şehirlere ve metropoliten alanlara uygun bir idarî rejime kavuşması mutlak bir zaruretir.

Bütün illerin, belediyelerin aynı statü ile idare edilebileceği prensibine dayanan bugünkü idarî rejimin değiştirilmesi ve büyük şehir özelliği kazanan bölgeleri de kapmasına almak üzere, şimdilik yalnız İstanbul için uygulanacak bir kanunun hazırlanma çalışmalarına hemen başlanması lüzumua inanmaktayız.

Böyle bir çalışmanın İdarenin, Üniversitelerimizin, meslekî teşekküllerimizin ve başkaca yetkili kurul ve kişilerin katılacağı ve dünya otoritelerinin de yardımlarının sağlanacağı bir kuruluş vasıtasıyla yapılmasında sayısız faydalar mütalaa etmekteyiz.

Çalışmalarda varılacak sonuçlar geniş ölçüde kamu oyuna duyurulmalı, ve reformu halkla beraber ve halk için yapıldığı inancının yayılması ve yerleşmesi ayrıca bir hedef olmalıdır.

2 — İdarî Reformun Dayanacağı Prensipler

Büyük şehirlerin etkiledikleri alanlarla birlikte ayrı bir statüye bağlı olarak idaresi, bugün dünyaca kabul edilmiş bir prensip olduğundan, ve şimdi de İstanbul'un çöküp gitmeye doğru yönelmiş hazin durumunun böyle bir özel rejime kavuşmamış olmasının başlıca etken olduğu şüphesiz bulunduğundan bu konu üzerinde fazlaca durmaya komitemizce lüzum görülmemiştir.

Komitemizde, tebliğlerin ve tekliflerin ışığı atında genellikle tespit ve kabul edilen reform prensiplerini ana hatlarıyle tetkik ve tasvibinize sunmaktayız:

A — Vilâyet Özel İdaresiyle belediyeler ve diğer mahallî idareler aralarında bir birlik kurmaya zorlanmalıdır. Bugün merkezî idareye ait birtakım vazife ve yetkiler de bu birliğe devredilmelidir. İstanbul Belediyesinin bu birliğe nasıl katılması ve genel olarak bu belediyenin tek bir belediye olarak mı kalması ya da çok sayıda belediyelere mi parçalanması konusunda çeşitli görüşler beilrmiştir. Bir görüş, şimdiki gibi bulunduğu hudut içinde tek belediye olarak kalması, fakat hizmetlerin halka intikalini sağlamak üzere belediye şubelerine geniş yetki verilmesi. İkinci görüş de halk idaresi prensibine uyulabilmek ve halkın mahallî hizmetlere yakın ilgisini ve yardımını sağlayabilmek üzere bu belediyenin de ayrı ayrı belediyeler haline konması ve mahallî idareler birliğine bu suretle katılması fikridir.

Komitemiz, çoğunlukla, İstanbul Belediyesinin semtlere göre ayrı ayrı belediyeler haline getirilmesi teklifini kabul etmiştir.



A. Hamdi Başar

Esasen Birlik idaresi başkanı Vali olacağına göre bu idarenin halk tarafından seçimlerle kurulmuş belediyelerle diğer mahallî idareleri birleşiminden müteşekkil olması gerekir.

B — Mahallî İdareler Birliğinin başkanı vali olmasında, bu birliğe mahallî hizmetlerden maada merkezî hizmetler de verilebileceği ve esasen vali ve birlik başkanı olarak iki ayrı otoritenin bulunması prensibe aykırı düşeceği ve İstanbul'un uzun müddet devlet yardımına muhtaç olduğu için zarurî mütalaa edilmiştir.

Vilâyet Özel İdaresinin kanunlarla yüklendiği vazife ve yetkiler devam edecekse de bunların müşterek bütçe içinde

tek elden yürütülmesi gerekecektir. Bu esas prensip ışığı altında kaymakamlar da valiyi temsilen vazifelerini daha etkili şekilde yapabilecekleri ve kaymakamlık kadrolarının nüfus kesafeti ve gördükleri işlerle ölçülü şekilde takviyesinin bir zaruret olduğu kanaatındayız.

C — Mahallî İdareler Birliğinin (Bölge Danışma Kurulu veya Konseyi) adı verilebilecek olan bir kanunî kuruluşla takviyesinde ve bu reformun gerçekleşmesini beklemeden Büyük Millet Meclisinde görüşülmekte olan imar kanuniyle hemen kurulmasında büyük zaruret vardır. Planlamaya hâkim olacak nazım fikirlerin araştırılması ve planların incelenmesi başta olmak üzere bölgenin iktisadî, sosyal, kültürel bütün problemleri üzerinde fikir ve mütalaalarının alınması kanunla mecburî olacak olan bu kurula, Mahallî İdareler Birliği, Merkezî teşkilât, Üniversiteler, meslekî teşekküllerin ve kalkınma ve araştırma maksadıyle kurulmuş kurumların yetkili temsilcileri katılmalıdır.

D — Bir Ortaçağ müessesesi olan şehir içi mahalle muhtarlığı ve bekçilik usulünün kaldırılması prensip olarak kabul edilmiştir. Ancak bunun sağlanabilmesi için bir intikal devresine ihtiyaç vardır.

Birlik idaresi, bugün merkeze ait bir kısım ödev ve yetkileri de kullanabilmelidir. Yapılacak incelemeler sonunda merkeze ait hizmetlerden hangisinin birlik idaresine devredileceği tesbit olunmalıdır.

E — Köylerin de birkaçı birleştirilerek belediye statüsüne tâbi olmalarının ve böylece birlik idaresine katılmalarının yerinde olacağı kanaatındayız.

F — İstanbul'un bütün belediyelerini ilgilendiren kamu hizmetleri (su, elektrik, havagazı, taşıt işleri gibi...) Birlik eliyle yürütülmelidir.

G — İstanbul limanının, şehir hatlarının, şehir içi telefon işletmesinin Birlik idaresine devri, ve imar hareketlerinin kurulacak bir bölge kalkınma bankası etrafında toplanması hakkındaki teklife komitemiz de katılmıştır.

H — İstanbul'un kalkınması uzun yıllara yaygın ve uygulama için gerekli malî kaynaklar sağlanmış planlara bağlanarak başarılabilir. Bugünkü mahallî idarelerin gelirleri ve hatta bunlar islah edilerek çoğaltılmış olsalar dahi kalkınmaya yetmez. Bu bakımdan vergiler dışında yeni kaynaklara ihtiyaç vardır. Komitemiz bu kaynakların bulunabileceğine inanmaktadır. Kalkınma ve imardan doğan gayrimenkul değer artışlarından kamunun yararlanmasını mümkün kılacak usuller bunların başında gelir. Bir diğer önemli kaynak olarak İstanbul'da liman ve rıhtım hizmetlerinin şehire ait olması düşünülebilir. Bu suretle yılda birkaç yüz milyon gelir sağlanır ki, bu da devletin İstanbul'a yardımını teşkil eder.

J — Merkezî ve mahallî idareler arasında organik nitelikte koordinasyon sağlanması, devlet çapında ele alınan (planlama, sanayi, turizm, liman gibi) işlerde varılacak kararlarda mahallî idarelerin muvafakatini sağlayacak ve vazife ve yetkilerine tecavüzü önleyecek kanunî mevzuatın konması ve titizlikle uygulanması komitemizde beliren müşterek kanaat olmuştur. Bu arada Birleşik İdare bütçesinin ve her halde belediye bütçelerinin merkezden tasdiki mecburiyeti kalkmalıdır.

Komitemiz, tebliğlerin de ışığı altında vardığı sonuçları yüksek tasvibinize sunar.



İSTANBUL'da herşey plansız, gelişigüzel gelişiyor. Plansız endüstri yerleşmesi, plansız ve kanunsuz konut bölgeleri, plansız devlet yatırımları, dar sınırlar içinde malî imkânlar düşünülmeden yapılmış fizikî planlar ve bağımsız ve birbirinden habersiz 20 belediye ile başıboş idare

İstanbul bu haliyle kalkınamaz

PLANLAMA HAZIRLIK KOMİTESİNİN RAPORU

Raportör: Prof. Kemâl Ahmet ARÜ

İKİNCİ Tema üzerinde Kongre'ye hazırlık çalışmaları yapan planlama komitesi değerli üyeler tarafından Kongre'ye sunulan 9 tebliğ üzerinde bütün sektörleri temsil eden 30 kadar komite azâsı ile yoğun bir çalışma yapmıştır.

Bu konu Kongre Hazırlık Çalışmalarında en fazla ilgi toplıyanı olmuş ve diğer komisyonların bazı azâları da toplantılara fırsat buldukça katılmışlar, bu da dört temanın esasen ayrılmaz bir bütün oluşu bakımından çok olumlu sonuçlar vermiştir.

Ülke ve bölge verileri açısından fizikî planlama ve uygulamada metod ve organlar konusundaki esas tema'da özellikle Büyük İstanbul şehri sorunları tartışılmış ve Türkiye'nin bu büyük Metropol Şehrinde fizikî planlama yetersizliği ve uygulamayı aksatan nedenler aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

1— Evvelce yapılan fizikî planlamalarda, İstanbul dar sınırlar içinde ele alınmış ve bölgesel ve ülkesel veriler gözönünde tutulamamıştır.

2— İstanbul'a yönelen devamlı iş gü-

cü göçü yanısıra gelişen endüstri büyük metropolün içinde büyük doğal ve kültürel değerlere az veya çok zararlı bir şekilde, gelişigüzel, plansız yapılmıştır. Örneğin Kâğıthane mesire yeri 15 yıldan beri endüstrinin plansız hücumuna uğramış doğal ve tarihsel değerlerinden çok şey kaybetmiştir. Turistik bölge olarak surlar, Haliç, ve Boğaziçi'nin aynı şekilde kaybettiği değerlerin tekrar yerine konması çok pahalı olacaktır.

3— Plansız konut bölgeleri bu endüstriye paralel olarak kanunsuz yoldan gelişmektedir.

4— Bu plansız, programsız, kanunsuz gelişmelere hiç de hazır olmıyan şehir belediyesinin, bu olumsuz gelişmeler karşısında, İstanbul'a bu olumsuz gelişmeler karşısında, İstanbul'a ülke ve dünya çapında bir metropol niteliği verdirecek harcamaları, bütçe kaynaklarının yetersizliği dolayısiyle yapamamaktadır.

5— İstanbul'da, diğer taraftan, büyük Devlet yatırımları bir ana plan hedefine doğru yönelmemiş bulunmaktadır.

6— Bugüne kadar İstanbul için yapılmış planlama ile şehrin malî bütçe imkânları arasında bir ilişki kurulmamış ve planlar tesirsiz kalmıştır.

Değişik komisyon üyeleri, fizikî planlama ve uygulamada, teşkilât ve koordinasyon eksikliklerine değinmişlerdir.

7— Diğer taraftan İstanbul şehri dağınık ve bağımsız 20 Belediyesi ile planlama eyleminde hiç de rasyonel bir yolda olmadığı üzerinde durulmuştur.

Belediye hizmetlerinin geniş alanlara dağınık bir şekilde yayılması, uygulamada, kaynakların yetersizliği belirtilen hususlar olmuştur.

Ayrıca Belediye sınırları içinde Devletten vergi payı alan 1,5 milyon nüfusa mukabil, bu sınırların dışında belediye olmadığı için Devletten vergi payı almayan 300-400 bin nüfusun, İstanbul şehrinden her türlü belediye hizmetleri beklemesi de ayrıca üzerinde önemle durulacak bir konu olarak belirtilmiştir.

Planlama ve uygulamadaki bu aksama nedenleri üzerinde bir görüş birliğine varıldıktan sonra; Planlama Hazırlıklar Komitesi, Kongre'ye, tebliğler içinde belirtilen teklifleri üç ayrı bölümde sunmayı kararlaştırmıştır.

A— Tebliğlerde, planlamada metod ve organlar üzerinde yapılmış olan teorik görüşler.

B— Kısa sürede ele alınması gerekli âcil tedbir teklifleri.

C— Daha uzun süreli tedbir teklifleri.

A— Tebliğlerde, Planlamada Metod ve Organlar Üzerinde İleri Sürülen Teorik Görüşler :

TEKİN AYDIN :

İstanbul'un büyümesini organize etmek ülke düzenlemenin öezl bir görevi olabilir. Fakat, herşeyden önce bölgelerarası ilişkiler, bölgelerarası birlikte değişmeler ve karşılıklı etkiler gözönünde bulundurularak ve şehirleşme ile sanayileşmenin ortaya koyduğu ve koyacakları problemin çözüm olanaklarının hazırlanması ve Kalkınma Planının mekânla ilişkili kılınması gayesiyle metropol bölgeleri ve plan-bölgeleri tâyin edilerek kurulmalıdırlar.

Bu, ülkenin, mekân anlamında yeniden organizasyonu demektir. Ve sosyal, ekonomik kalkınmayı tamamlıyacak nitelikte bir ülke düzenleme faaliyeti ve politikasına duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Ülke düzenlemenin koşulları üç ayrı planda tasarlanabilir:

1— Doktriner bir tarzda formüle edilmiş teorik direktiflere somut bir anlam kazandırmak gerekmektedir. Diğer deyişle mekânla ilgili pratik hedefleri ortaya koymak söz konusudur. Bu hedeflerin ortaya konulabilme olanakları üç grup temel faaliyeti zorunlu kılmaktadır:

a) Ülke çapında analiz gücünü arttıracak kurumların kurulması, mevcutların faaliyetleri inbu yönde yoğunlaştırmaları.

b) Devlet Planlama Dairesinin sosyal ve ekonomik planlama ile ilgili faaliyetlerine paralel ülke düzenleme faaliyetlerinin başarıyabilmesi için gerekli organların kurulması,

c) Bölgesel istidatların belirtilmesi, gerekmektedir

2— Bu hedeflerin izlenmesine karşı koyan, idarî, teknik ve beşerî düzenden ileri gelen bazı bünyevî engelleri aşmak zorunludur.

3— Eylemlere has vasıtalar tasarla-

mak ve ortaya koymak lâzımdır. Diğer deyişle bu yönde ülke çapında yeniden bir organlaşmaya ihtiyaç vardır.

HANDE SUHER — SAİM BEYGO :

Kalkınma planı ve bölge planlamanın kaynaklardan faydalanma bakımından tamamlayıcılık ve bütünlük göstermesi esasında bölge planlaması çalışmaları sadece belirli bir düzeye yaklaşmak amacını güden bir araç olarak statik bir görüş değil; millî plana bölgesel katkılarda bulunan, bölgeye, bölge ölçüsünde hizmet götürülmesini temin eden dinamik bir görüşle ele alınmalıdır.

Bölgenin millî plan hedefleri içinde görev yüklenen ve hizmet alan bir birim olması bakımından bölge planlama birimi, tüm düzen ve örgütün bir parçası olarak ele alındığında, yeni bir bölge kavramına, bölge tarifine ihtiyaç duyulur.

İstanbul aynı fiziksel plan çerçevesi içinde mütalâa edilse, bölgenin bir elemanı olarak değerlendirilmesinde bir hayatiyet birliği ortaya çıkamadığından ötürü, İstanbul'un olması gereken düzen içinde, yeri ve gelişme yönü belirlenen, bir özel bölge metropoliten yerleşmeyi kapsayan bir bölge olarak ele alınması olumlu sonuçlara götürecek bir çözüm olabilir.

İNŞAAT MÜHENDİSLERİ ODASI :

Plan uygulaması için teşkilât.

Öyle görünüyor ki, İstanbul Metropoliteninin dâvalarını bugünkülerden ayrı, müstakil bir teşkilâta verip, Devlet yatırımlarını bu teşkilât vasıtasiyle yapmak en iyi bir formül olacaktır. Öyle bir teknik teşkilât ki ulaştırma, liman, su, kanalizasyon, enerji, bina v.s. yatırımlarının tatbikat projelerini yaptırmak, ihalelerini yapmak, uygulamasını kontrol etmek bu teşkilâtın görevi olacaktır. İstanbul'un Valilik Özel İdare ve Belediye teşkilâtları bu yeni teşkilâtın görevi içindeki işlerine devredecekler, diğer devlet teşkilâtlarının da bu yeni kuruluş sahasındaki konularda



Prof. Kemal Ahmet ARU

ayarlamalar yapılacaktır. Bu yeni kuruluş konuları birçok Bakanlıkların selâhiyetleri içine girdiğinden ve ayrıca siyasî tesirlerden nisbeten uzak teknik bir teşkilât olarak çalışması gerektiğinden, özel kanunla kurulu bir amme tüzel kişiliği şeklinde tasavvur etmek yerinde olur. Ancak böyle bir kanun hazırlanmasına kadar teşkilâta öncelik etmek üzere İmar ve İskân Bakanlığına bağlı bir umum müdürlük teşkilini düşünmek isabetli bir davranış olabilir. Kanaatimizce İstanbul'un planlama görevinin de tasavvur edilecek teşkilâta verilmesi yerinde bir karar olacaktır. Böylece plancıların uygulayıcılarla daimî teması temin edilmiş olacağı gibi, plancıların gerekli ihtisas sahiplerini temin ederek isabetli kararalr vermesi mümkün olur. Uygulayıcı bir teşkilâtın yaptığı bir planın, uluorta değiştirilemiyeceği, ve yürürlüğünün temin edlieceğine daha kolay inanılır. Tabiatiyle uygulayıcıların, yapacakları aksaklıkları, hemen plancılara müessir olarak plan değişiklikleriyle kapatmaya gitmeleri gibi mahzurları ön tedbirlerle ortadan kaldırılmalıdır.

İstanbul'un kalkınması için gerekli malî kaynakları, Türkiye'den değil, İstanbul'dan temin etmenin çarelerini aramanın, dengeli kalkınma stratejisinin bir neticesi addetmek de mümkündür. Yani İstanbul'un imkânlarını yeni vergilendirmeye tâbi tutup, temin edilecek gelirle kalkınma yatırımlarına girişmek düşünülebilir.

Herkes Gider Mersin'e Biz Gideriz Tersine...

LİMANLARIN merkezden tek elden idaresi hakkında bir kanun tasarısı hazırlanmış. Bu iş olursa o zaman Ankara, koskoca bir genel müdürlük teşkilâtına daha kavuşacak. Limanların geliri de fazla: 100 odalı bir muhteşem bina, 1000'i aşan kadro, geniş bir bürokrasi... Tabiî Liman İşletmelerinin de bu büyük teşkilâta paralel olarak yeni teşkilât kurmaları da gerekecek...

Kimin aklıdır bu? «Biz bize benzeriz» dedikse, «kimseye benzemeyiz» demedik ya!... Dünyanın hangi yerinde böyle şey görülmüş? Her yerde limanların otonomisi ve belediyeler gibi mahallî hizmetler çerçevesi içinde teşkilâtlandırılması temel prensip olduğunu bu aklıevvellerden kimsenin görüp işittiği yok mu? Merkeziyetçilikten mahallîciliğe ve bölgeciliğe doğru gitmek demokrasinin olduğu kadar idareciliğin de esası... Eğer limanları merkezden idare edilecekse neden belediyeleri öyle idare etmeyelim? Bari, bir akıllımız da bir kanun hazırlasa ve çıkarılsa da, bütün belediyeleri Ankara da kurulacak bir umum müdürlüğe bağlasak!...

Uğraşacak işimiz mi yok? Boyuna teşkilât, boyuna kadro genişliği. Ama, doğrusu haklılar: Devlet, Kapıkulu sınıfının elinde iken, onun çıkarlarına uygun çalışacak... Yaşasın memur devletçiliği!...

B— Kısa Sürede Ele Alınması Gerekli Acil Tedbir Teklifleri :

(Planlama Organı)

1— İSTANBUL İNŞAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

Büyük İstanbul Nazım Planı Bürosu'nun teşkilâtının genişletilmesi ve biraz evvel yukarda saydığımız aksaklıkları giderecek tedbirleri alması; Bu teşkilâtın gerekli ihtisas alanlarına ait ve özellikle, Metropolde bir ulaştırma envanter çalışması yapabilecek uzmanlarla takviyesi; ayrıca şehirde uygulama yapan dairelerle işbirliğinde bulunması gereklidir.

2— MİMARLAR ODASI İSTANBUL ŞUBESİ :

Büyük İstanbul ana planının hazırlanmasında bütün bu hususların gözönünde bulundurulması ve planlamanın başta Başbakanlık ve D.P.T. olmak üzere yurt çapında söz sahibi kuruluşlarla yakın bir işbirliği içinde geliştirilmesi ve uygulaması gerekmektedir.

Büyük İstanbul ana planının hazırlanmasına Başbakanlığın direktifleri ile katılması, problemin çözümünde en önemli etkenlerden biri olacaktır.

YÖNETİCİ KURULUŞ :

— Başbakanlık - Devlet Planlama Teşkilâtı
— İmar ve İskân Bakanlığı
— İstanbul Valiliği
— İstanbul Belediyesi.

DANIŞMA KURULU :

— Devlet Planlama Teşkilâtı
— İmar ve İskân Bakanlığı
— İstanbul Belediyesi
— İstanbul Üniversitesi
— İstanbul Teknik Üniversitesi
— Güzel Sanatlar Akademisi
— Teknik Okul
— Mimarlar Odası
— İller Bankası
— Ticaret ve Sanayi Odası
— Karayolları ve limanlar
— Diğer alâkalı müessese temsilcileri.

3— MİTHAT YENEN :

Büyük şehirlerin ve bölgesinin planlamasını yapacak ve bu planların uygulanmasını denetliyecek organın, belediyeler üstü bir organ olarak örgütlenmesi ve bölgenin sosyal, ekonomik kalkınmasını düzenlemesi ve bölgenin sosyal, ekonomik kalkınmasını düzenleme, yetki ve sorumluluğu ile teçhiz edilerek bölge valiliklerine bağlanması uygun bir çözüm yolu olarak gö-

rülmektedir. Ancak böyle yetkilerle kurulacak bir organ bölge verilerini gereği gibi değerlendirecek, Bakanlıkların şehir ve bölgesindeki faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlıyabilecektir.

Bu organın üst kademesini, bilimsel bir yapıda bulunan ve Belediye Meclisi yetkisine sahip bir Planlama Konseyi teşkil etmeli, organın yönetimi, Konsey tarafından seçilecek 5 veya 7 kişilik bir Yönetim Kurulu'na bırakılmalıdır. Örgütün kadrosu, araştırıcı, değerlendirici, planlayıcı ve denetleyici olarak bölge ve şehir plancıları, iktisatçı, coğrafyacı, ziraatçi, istatistikçi; sosyolog; hukukçu v.b. uzmanlardan teşkil olunmalıdır.

İstanbul'da, planlama sorumlarına Belediye Meclisi yetkilerini haiz ve karar organı olarak çalışacak bu Konsey hakkında iki görüş belirmiştir; Karar Organı veya Danışma Organı olması şekli, Kongre'de tartışılacak konular arasındadır.

Görüşmelerdeki tekliflerde Konsey'in karar organı olabilmesi için Belediye Meclisinin temsilcilerinin de Konsey'e alınması öngörülmüştür.

Diğer bir teklifte bir «İmar Otoritesi» nin teşkili düşünülmektedir.

4— ERTUĞRUL MENTEŞE :

Kopuk imar tatbikatları, yamalı bohça gibi İstanbul Metropoliten alanının daha uzaklarına sirayet edegelmekte, Ambarlı elektrik santralı gibi mühim yatırımların inşaat ruhsatiyeleri muhtar tarafından verilmektedir. Gecekondu mahallelerinin teşekkülü, sanayi yerleşmelerin olmayacak kesimlerde şehrin inkişafını körleten yerlerde tessüsü hep kanun boşluklarından istifade suretiyle imar otoritesinin yoksunluğundan ileri gelmektedir.

Bunun önlenmesi çaresini yalnız geniş sahaları kaplayan bir imar planının tanziminde görmüyoruz. Bu planı bir program dairesinde uygulanacak kanun ve malî imkânlarla mücehhez kılınacak bir imar otoritesinin teessüsünde buluruz. Londra'daki misali «Grater London Council», Paris'teki misali Paris Bölgesi Valiliği, Tokyo'daki misali Yüksek İmar Konseyi gibi geniş selâhiyetleri haiz bitaraf ilim teknik otoritelerin teessüsü ancak bugünkü keşmekeş imar tatbikatını önliyebilir kanısındayız.

5— GÜNDÜZ ÖZDEŞ :

Planlamayı yapan, teşvik eden ve tasdik eden organları, ülke düzenlemeden, şebir planlamaya doğru hiyerarşik bir sistem olarak teklif etmiştir. Bu sistem içinde kabul ettiği metropoliten planlamada, planı tasvib eden düşünülen konseye paralel «Metropoliten Konsey»i vardır;

6— İSTANBUL İNŞAAT MÜHENDİSLERİ ODASI :

Bir Arsa Ofisi Kurulması.

Büyük bölgelerin kamu arazisi haline getirilmelerinden sonra alt-yapı yatırımlarını yapacak ve sosyal gayelere tahsis edilmesi işlemlerini tahkik edecek bir teşkilâtın kurulması şarttır. —

a) Belediyelerin 1580 sayılı Belediye Kanununun 15. maddesinin 68. fıkrasından yararlanmaları (ucuz belediye meskenleri yapmak ve belediye adına inşaat yaparak icar etmek, beldenin inkişaf ve tevsie müsait mahallerinde arazi alarak, yeni plana göre tanzim etmek ve yeniden inşaat yapmak isteyenlere satmak.)

b) Belediyelerin, araziyi peşin bedel ödemeden satış vaadi senediyle satın almaları imkânından faydalanmaları ve her türlü alt-yapı ihtiyaçları temin edilmiş sahaları planlı olarak imara açarken yapılan masrafın bu bölgede iskân edileceklerden alınması imkânlarının araştırılması.

(Uygulamada Metod ve Organlar)

7— KEMAL AHMET ARU — AHMET KESKİN — AYTEN ÇETİNER :

Bir şehrin tüm plan uygulamasını kamu yararına yönelten, teşvik eden, organize eden ve belirli hedeflere doğru sevkeden yeni bir metod bulunması gerekmektedir.

Bu bir aktif metod olmalı ve bugünkü pasif metodun yerine geçmelidir.

«Belirli bir ekibin, belirli bir süre içinde, mevcut malî imkânları gözönünde tutarak tatbik edebileceği büyüklükte, birbirini tamamlıyan hedeflerin bir mantık sırasına göre ele alınması ve uygulanması.»

Bu fikirler görüş açısından mahallî idarelerin şehir imar faaliyetini devamlı kontrol etmesi, diğer taraftan halkın eğilim-

lerini tesbit ederek bu yeni istek ve eğilimleri rasyonel yollardan giderek düzenli bir işbirliği içinde uygulamaya götürmesi fiziksel plan uygulamasında aktif bir metod olacaktır.

Fizikî planlamanın şehirsel bölgelerde tatmin edici bir şekilde uygulanması, akis bulması için bir sıra çok güç koordinasyon çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu yatay ev düşey yönlerdeki koordinasyonu, plancılar, teknik elemanlar, sosyologlar, idareciler; hukukçular ve maliyecilerin hazırlaması gerekmektedir.

Komisyonda özellikle şu hususa da değinilmiştir: Uygulamada teknik hizmetler azçok başarılıdır, ancak, hukukî ve malî yönden yapılması gerekli hazırlıklar aksamaktadır.

Diğer taraftan bu uygulamalarda mahallî idarelerin özel sektör geliştiricilerini imar faaliyetine teşvik etmesi ve bütün bu uygulamaların kamu yararını hedef tutan bir tüm plan fikri içinde olmasını sağlaması gerekmektedir. Büyük şehirlerin yöneticileri bu yöne önem verdikleri takdirde şehirlerin yayılması fenomeni karşısında, yüklenmeleri icap eden birçok hizmetleri ma hallî birlikleri örgütleştirmek suretiyle yüklerini hafifletmeleri mümkündür.

Uygulama faaliyetlerinde, bir şehirdeki bütün imar gücünün örgütlenmesi, Devletin özel kanunlar ile komün idareleri tarafından ele alınması gerekli çalışmaların birinci kademesini teşkil etmektedir.

Tek tek değerlendirilmesi mümkün olmayan her türlü imar faaliyetinin belirli bir plan hedefine göre, toplu olarak değerlendirilmesi için kuvvetli bir işbirliğine ihtiyaç vardır.

İşte özellikle böyle mevkilerde plan uygulamasında mahallî idarenin bütün fikri potansiyelleri bir arada toplıyarak buradaki değerlerin sahiplerini bir örgütleşmeye doğru teşvik etmesi; bu yolda önderlik görevini üzerine alması, bir taraftan bu değer kayıplarının önlenmesi, diğer taraf-

tan bir medenî büyük şehir yaratılması bakımından komünlerin kanaatimizce en önemli görevlerinden biri olarak kabul edilmek zorunluluğu vardır.

2— AHMET MENDERES :

1— Mezkûr alanlardaki uygulamanın, işi her cephesi ile ele alan çok yönlü bir planlamaya göre yapılmasını temin etmek ve gerekirse değer artışlarının kısmen kamuya intikalini sağlıyarak onları büyük malî külfet altından kurtarmak gayesi ile bina yapmak eğiliminde olan gücün kamu kuruluşlarının da iştiraki ile organize edilmesi,

2— 6785 sayılı İmar Kanununun 42 nci maddesinin uygulanması,

3— Mezkûr alanlara ait imar planlarında ihtiyaca göre zamanla yapılacak nizam değişiklikleri dolayısiyle alt-yapı ve benzeri kamu tesislerine ait yatırım bedellerinin, buraya gelecek nüfustan alınmasına imkân verecek mevzuatın getirilmesi,

3— DOĞAN KUBAN :

Mevzuatla ilgili teklifler :

a) İlgili mevzuata —mimarî atmosferin bir estetik miras olduğu— prensipinin konulması,

b) Tarihî çekirdek sınırı tesbitinin bir imar planı zorunluluğu olması,

c) Envanterin belediyeye kanunî bir görev olarak verilmesi,

d) Kültürel değer olarak dokunulmazlık kazanan yapı sahiplerine malî yardımın kanunî yollardan sağlanması,

e) Bütün bu konuların uygulanması ve organize edilmesini kontrol eden mesul ve yeterli tek bir organ yaratılması (Devlet çapında).

Bu konularla ilgili -fon- bulunması kültürel değerlerin ekonomik -exploitation- unu geliştirmekle kabil olabilir.

Kabul edilmesi gereken ana prensip:

Kültürel değer, İstanbul gibi bir şehirde, ekonomik değere nazaran bir önceliğe sahip olabilir.

BU TEKLİFLERDEN sonra, Büyük İstanbul planı hazırlanırken, aşağıdaki hususların da İmar Kanunu ve yönetmeliklerinde gözönünde bulundurulması teklif edilmiştir:

a) Planlama çalışmalarında, İstanbul'da halen yerleşmiş bulunan ve ilerde yerleşmesi muhtemel çeşitli üretim ve tüketim faaliyetlerinin birbirlerine ve özellikle İstanbul için, en önemli olan tarihi, kültürel ve doğal değerlere zararlı etkilerini asgariye indirmek gayesi gözönünde tutulmalıdır.

b) İstanbul sahillerinin, korularının, parklarının korunması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

c) Anayasanın 49. maddesi gözönünde tutularak beden ve ruh sağlığı bakımından, çalışılan ve yaşanan yapılarda, asgari sağlık şartları sağlanmış olmalıdır.

d) İstanbul'da şehir içinde kalması uygun görülmemiş bazı faaliyetler için yer gösterilmiş, bu faaliyetler yeni yerlere naklettikleri halde, şehirdeki eski faaliyetlerine de devam etmektedir: (Dolapdere Oto Sanayii Levent'e, Unkapanı Kereste Depoları Yenikapı'ya gibi.)

e) Yol istimlâklerinde derinliğe doğru istimlâk yetkilerinin belediyelere verilmesi teklif edilmiştir.

Yukardaki teklifler aşağıda özetlenmiştir.

FİZİKSEL plan uygulamasında metod ve organlararası ilişkiler :

1. İstanbul Metropolünün, ülke ve dünya ölçüsünde yüklenmek zorunda olduğu ve halen de yüklendiği fonksiyonlar ve görevleri yerine getirebilmesi için, Devletin İstanbul'u, Türkiye içinde herhangi bir şehrimiz gibi ele almaması gerekmektedir. Yetersiz gelir kaynakları, yetersiz mevzuatı ve teşkilâtının ele alınması zorunluğu vardır.

2. İstanbul Metropolünde Devlet yatırımlarının plan hedeflerine yönelmesini sağlıyacak uygulama organlarının kurulması gerekmektedir.

3. İstanbul'da mevcut fikrî potansiyelden halen gerektiği kadar faydalanılmamaktadır. Bu yönde planlama ve uygulama için kurulacak örgütler, danışma organı ve karar organı olarak, şehre hizmet sağlar.

4. Yaygın metropolde, belediyelerin yanında halkın uygulamaya katılması zorunluğu vardır. Halk, belediyelerin mukabil cephesini teşkil ettiği müddetçe, planlı uygulama imkânsızdır.

5. Tek tek uygulama eylemlerinin belirli bir plan hedefine göre örgütleşerek, toplu olarak değerlendirilmesi gerekir.

C— Uzun Vâdeli Tedbirler :

Planlama Organları :

Ülke-Bölge-Metropol ve şehirler arasında hiyerarşik bir planlama sisteminin kurulması fikri, bütün komisyon üyelerince tasvip görmüştür. Böyle bir düzenin bütün kademelerinde paralel olarak kuruluşlara geçilebileceği ve aşağıdan yukarı ve yukardan aşağı bir veri alışverişine hemen başlanması gerektiği, üzerinde durulmuştur. Bu suretle planlamaya değişik kademelerde ve aynı anda başlanmış olacaktır.

GÜNDÜZ ÖZDEŞ :

Ülke Düzenleme :

Planı yapan: Ülke Düzenleme Dairesi

Planı tasvib eden: Ülke Konseyi, (Hükümet ve D.P.T. Temsilcileri, Parlamento, Bakanlıklar, Bölge Planlama, Üniversiteler, Odalar Birlikleri ve Sendikalar v.s. gibi özel sektör temsilcileri.)

Planı tasdik eden: Hükümet - Parlamento.

Bölge Planlama :

Planı yapan: Bölge Planlama Dairesi,

Planı tasvib eden: Bölge Konseyi, (Hükümet ve D.P.T. Temsilcileri, Parlamento, Metropoliten şehir, Üniversiteler, Odalar ve Sendikalar v.s. gibi özel sektör temsilcileri.)

Planı tasdik eden: Ülke düzenleme dairesi.

Metropoliten Planlama :

Planı yapan: Metropoliten Planlama Dairesi,

Planı tasvib eden: Metropoliten Konseyi (Hükümet ve D.P.T. Temsilcileri, Parlamento, Belediyeler, Üniversiteler, Odalar ve özel sektör temsilcileri.)

Planı tasdik eden: Bölge Planlama Dairesi.

Şehir Planlaması :

Planı yapan: Büyük şehirlerde planlama dairesi.

Küçük şehirlerde plancı,

Planı tasvib eden: Büyük şehirlerde İmar Konseyi ve sonra Belediye Meclisleri. Küçük şehirlerde Belediye Meclisleri.

İmar Konseyi: (Hükümet ve D.P.T. Temsilcileri, Parlamento, Belediyeler, Üniversiteler, Odalar ve Sendikalar v.s. gibi özel sektör temsilcileri.)

Planı tasdik eden: Metropoliten Planlama Dairesi. (Bulunmayan yerlerde Bölge Planlama Dairesi.)

İmar Konseyi bulunan büyük şehirlerde bu Heyetin kararlarını, bulunmayanlarda plancının kararlarını Belediye Meclisleri ancak % 75 ekseriyetle bozabilmelidir. Bu gibi durumlar tasdik eden bir üst makama bildirilmelidir.

Uzun vâdeli uygulama çalışmaları meyanında, İstanbul'un genel ulaşım planı araştırması içinde, Boğaz Köprüsü, Metro ve çevre sür'at yolları konularının ele alınması gerektiğine işaret edilmiştir.

İSTANBUL kendi cılız kaynaklariyle kalkınamaz; Vergileri artırarak değil, fakat halkı ve gelişmeyi tazyik etmiyecek başka kaynaklar bulacak, bunlarla beslenmiş bir kalkınma fonu ve bir Bölge Kalkınma Bankası kurarak kalkınmasını başarabilir. Gayrı menkûl değer artışlarından kamunun yararlanması sağlamak ve bölge istimlâkları yapmak, kamu işletmelerini kârlı duruma sokmak, Liman ve Şehir Hatlarını Şehre mâletmek bulunacak yeni kaynaklar arasındadır.

Kaynaklar Hazırlık Komitesinin Raporu

Tebliğ Sahibi : A. Hamdi BAŞAR

İSTANBUL Bölge Kalkınma Kongresine, kalkınmanın gerektirdiği yeni malî kaynaklar hakkında bir rapor sunmak üzere kurulan hazırlık komitesinin, yaptığı toplantılarda varılan sonuçlar ve kongreye sunulan teklifler aşağıdadır:

İstanbul gerek nüfus ve gerekse kapladığı saha bakımından Türkiye'nin en büyük şehirdir (metropoliten saha). Bir taraftan toplam nüfusun 1/15 şine sahipken diğer taraftan ticarî, sıhhî, eğitimle ilgili muhtelif sebeplerle de hareketli bir topluluğa sahiptir. Pek tabiî olarak bu geniş saha içine yayılmış bulunan büyük şehrin, merkezi Hükûmet hizmetlerinde olduğu kadar mahallî hizmetlerde de ihtiyacı o derecede fazla olacaktır.

Ancak gerek İstanbul Özel İdare ve Belediyesinin ve gerekse civar belediyelerinin bugünkü gelirleri, değil mahallî kalkınma ve imar faaliyetlerini finanse etmek, carî hizmetlerini bile karşılayamayacak durumda olduğu açıktır.

İstanbul şehri Yurd çapında hizmetler görmesi ve bir büyük şehir olması dolayısıyla kendi gelir kaynaklarından azamî derecede faydalanması gerekirken bugünkü uygulama sonunda aksine mevcut gelirlerinden mahrum kalmış veya yeteri derecegelir ve kurumlar vergisinden mahallî idarelere verilen paylarda, adı geçen verginin büyük bir kısmı İstanbul'dan elde edildiği halde, çoğunluğuna nüfus esası uygulandığından hizmetlerine nazaran çok düşük oranda pay almaktadır. Bu misâl diğer bazı vergilerden verilen paylara da teşmil edilirse görülür ki İstanbul, Devlet vergi varidatının büyük bir kısmını sağlamasına ve bir taraftan beynelmilel sahada ve diğer taraftan Yurt ölçüsünde geniş hizmetlerle yükümlü bulunmasına rağmen çeşitli vergilerden ayrılan belediye payları yetersiz bulunmaktadır. Bunun yanında diğer gelir kaynaklarının da kifayetsizliğine yukarda işaret etmiştik.

Komitemiz, kalkınma ve imarın gerektirdiği gelir kaynaklarını inceleme komisyonu olduğundan carî hizmetleri bile karşılamayan bugünkü mevcut gelirlerinin hasılâtını nasıl artırabileceği ve ne gibi reformlar yapılması gerektiği meselesi üzerinde durmamıştır.

Bununla beraber bugünkü durumda bu gelirler nekadar artırılabilirse artırılsın kalkınma ve imarın gerektirdiği varidatı sağlayamayacağı şüphesizdir. Şu halde İstanbul'un kalkınması için gereken büyük yatırımları sağlayacak yeni kaynaklara ihde istifade edememiştir. Meselâ belediyelerin önemli gelirlerinden birini teşkil eden tiyaç vardır. Ancak bu kaynakların tayini meselesi araştırma ve incelemeye ihtiyaç göstermektedir. Bu bakımdan konunun komitemizce yapılan iki toplantıda bir sonuca bağlanmasının imkânsızlığı ve esasen kongrenin gündeminde bu hususla ilgili o-

larak bir tebliğ verilmiş olduğu gözönüne alınarak öne sürülen tekliflerin tetkiki ile yetinilmiş ve aşağıdaki kararlara varılmıştır.

1 — İstanbul'un idarî bünyesinde bir reform yapılarak büyük şehirlere has bir idarî rejim kurulması hususu, komitemizce de dâvaların başında gelen konu olarak benimsenmiştir. Bu cümleden olarak özel idare ve belediye hizmetlerinin birleştirilmesi ve biri carî hizmetlere diğeri de kalkınma faaliyetlerine ait olmak üzere ayrı iki bütçenin yapılması ve bu ikinci bütçenin yeni kaynaklarla beslenmesi hakkındaki teklife iştirâk edilmiştir.

2 — Gayrimenkullerin değer artışlarından bir vergi alınması hakkındaki teklifin müzakeresinde, bu verginin ancak yeniden imarına girişilen bölgelerdeki gayrimenkuller için söz konusu olduğu, yoksa bu mallardaki bütün değer artışlarından vergi alınması düşünülmediği açıklanmış ve konu bu çerçevede ele alınmıştır.

3 — Sanayi, ticaret, turizm ve iskân sahaları olarak geliştirilecek bölgelerde gayrimenkûl sahiplerinin plâna uygun bina ve tesisler meydana getirmeleri ve bu yerlerde verilmemiş mülkiyet hakları olduğu gibi korunduğu takdirde plânın uygulaması da çok defa imkânsız olacağı hallerde, kamu istimlâkleri yapılarak toplu kalkınmanın hedef tutulduğu belirtilmiş ve bu çerçeve içinde konu ile ilgili teklif komitemizce yerinde görülmüştür.

4 — Kamu işletmeleri, kârlı bir duruma sokulduğu takdirde kalkınmaya yeni bir kaynak olacağına şüphe yoktur. Bugün bu işletmelerin gerekli yatırım kaynakları olmamasından, masraflarının ağırlığından ve yapılan hizmetler karşılığı uygulama imkânlarının ellerinde bulunmamasından dolayı zarar ettikleri bir vakıadır.

a) Devamlı yatırım kaynaklarının kurulacak bir Bölge Kalkınma Bankası vasıtasıyla sağlanması, işletmelerin bugünkü idarî ve hukukî bünyelerinin ıslahı, işletmelerin aralarında koordinasyon sağlanması şartiyle iş nevilerine göre kamu anonim şirketleri haline konması hakkındaki teklif incelemeye ve dikkate değer görülmüştür.

b) İşletmelerin hizmet maliyetlerine uygun tarifeler uygulamakta serbest bulunmaları ve âmme menfaati düşüncesiyle maliyetlerinin altında tarife tatbik edilmesi gereken hallerde İktisadî Devlet Teşekkülleri Kanununda kabul edilen usûle uyularak zararlarının karşılanması prensibine komitemizce de iştirâk olunmuştur.

c) İstanbul liman işi şehrin işi olarak kabul edilmektedir. Şayet İstanbul Belediyesi bu işi gereği gibi organize edip görülebilmesine imkân bulunduğu takdirde liman işletmesinin Denizcilik Bankasına değil Belediyeye verilmesinde fayda vardır. Bu takdirde rıhtım resminden yılda 100 milyon liraya yakın bir gelir sağlanır.



A. H. Başar, Vali Vefa Poyraz'a izahat verirken.

5 — Şehrin imarında kamu kuruluşlarının hizmetlerine yardım olmak üzere yapılan teberrular da, gelir ve kurumlar vergisi ile ilgili muafiyet sınırlarının genişletilmesi ve hattâ kaldırılması hususundaki teklif de komisyonumuzca benimsenmiştir.

Saygı ile arz olunur.

İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi
Kalkınma ve İmarın Gerektirdiği
Gelir Kaynakları İnceleme Komitesi

KALKINMA VE İMARA DEĞİNEN NAZIM FİKİRLERİN ARAŞTIRILMASI VE BU KONUDA İLMÎ BİR ORGANLAŞMANIN NASIL OLMASI GEREKTİĞİ

Organizasyon Hazırlık Komitesi Raporu

Raportör: Halûk BAYSAL

KOMİTEMİZ Kongre konularıyla ilgili raporları genellikle ve organizasyon konusundaki raporları ayrıntılı olarak incelemiştir :

1— Tesbitler :

1.1— Kongre konusu olan 4 bölüm esasta bir bütün teşkil etmektedir. Bu bakımdan tebliğ sahipleri her 4 bölümde de konumuza değinmişlerdir.

1.2— Organizasyon konusu 2 bölümde toplanabilir:

1.2.2— Gönüllü Kuruluşların Organizasyonu.

Komitemiz 1.2.1 deki konuyu Plan Komitesince ve etraflı olarak ele alındığı gerekçesiyle tetkik konusu yapmamış ve 1.2.2 deki kuruluşların organizasyonunu incelemiştir.

2— Tebliğlerde Genel Tesbit ve Teklifler :

2.1— Genel olarak gerek Komitemiz ve gerek diğer Komite konuları ile ilgili tebliğler 1.2.1 ve 1.2.2 de belirtilen organizasyonun çok yetersiz olduğunu ifade etmektedir.

2.2.— Konu ile ilgili organizasyonun yetersiz olması şehir, metropoliten alan, bölge ve ülke çapında düzensizlikler yaratmakta, kalkınmayı engellemektedir.

2.3— İstanbul'da büyük fikrî potansiyel birikintisi vardır, yeterli nitelik ve nicelikte örgütleşme mümkündür.

2.4— 1.2.1 ve 1.2.2 de belirtilen organların gaye birliği açıktır, aralarında Koordinasyon sağlanmalıdır.

2.5— Konunun gerektirdiği nitelik ve nicelikte tam mesai yapacak kadro zorunludur.

2.6— Gönüllü kuruluşlar bir zarurettir, İstanbul Kalkınma Derneği büyük bir boşluk dolduracaktır.

3— Tebliğlerde Özel Tesbit ve Teklifler :

3.1— SAFFET GÜRTAV, tebliğinde gerekçesi belirtilerek, *«İstanbul Araştırma Enstitüsü»* kurulmasını istemekte, İstanbul Bölge Kalkınma Derneğinin yeterli olamıyacağı belirtilmektedir.

3.2— Mimarlar Odası tebliğinde *«İstanbul Bölge Kalkınma Derneği»* çok olumlu karşılanmakta, ancak konunun gerektirdiği program, kadro ve bütçe ile takviyesi istenmektedir.

3.3— Prof. Tayfur TARHAN, tebliğinde; Araştırma konusunun plan programlara ulaştırıcı olmasını ön görmekte ve ilk merhalede *«Araştırma ve Planlama Kurulu»* olarak bir istişarî organ teklif etmektedir. Ve Kongrece belirtilmesini istediği eğilimi 2 hususta açıklamaktadır:

- Kurul uygunsa nasıl olmalı?
- Kurul uygun değilse mevcut organla kalkınma nasıl başarılabilir?

4— Komite Görüşü :

4.1— *Tesbitler.*

4.1.1— İstanbul ve Bölgesinin Kalkınma Kongre tebliğlerinden açıkça anlaşılacağı üzere ülke kalkınmasıyla ayrılmaz bir bütün olarak uzun vâdeli ve çok zor bir iştir.

4.1.2— Kalkınmada en önemli faktör Beşerî faktörlerdir. İstanbul bu açıdan çok avantajlı durumda gözükmektedir.

Ülkedeki Mimarların % 38.5, Mühendislerin %25, Avukatların % 43 ü İstanbul'dadır.

Yüksek Okullar öğrencisinin % 44, Üniversite öğrencisinin % 57.5 İstanbul'dadır.

Matbaaların % 31, Gazete ve Dergilerin % 51.5 İstanbul'dadır.

Kitap sayısı % 39.5 ve Müzeler % 47 olarak İstanbul'dadır.

Anonim, Limited Şirketlerin % 53.5, Banka — Sigortaların % 49 u İstanbul'dadır.

Otellerin % 29, Yatak sayısının % 44 ü İstanbul'dadır.

Turistlerin % 44 ü İstanbul'a gelmektedir.

4.1.3— İstanbul ve Bölgesinin beşerî imkânlar dışında coğrafî, tabiî, tarihi, turistik imkânları da olağanüstü uygunluktadır.

4.4.4— Bütün bu müsait faktörlere karşı şehir ve bölgesi yeterli bir düzenden mahrumdur:

- Şehir kontrol dışı gelişmektedir.
- Başta Sanayi olarak verimsiz yatırımlar yapılmaktadır.
- 1966 Senesinde toplam Konut sayısının % 45 ini gecekondular teşkil etmektedir.
- Şehirlinin Sosyal - Kültürel ve altyapı ihtiyaçları karşıanamamaktadır.
- Doğal, tarihsel ve Turistik değerler korunamamakta, değerlendirilememektedir.
- Şehrin savunulması bakımından imkânsız hale gelmektedir.

4.2— *Teklifler* :

4.2.1— İstanbul şehrinin ve bölgesinin kalkınması için bugüne kadar çeşitli metodlar uygulanmış ve organlar kurulmuştur. Ancak şehirli ve şehir müesseselerini içine alan tüm potansiyeli kapsayan devamlı bir organlaşma olmamış, güçbirliği sağlanamamıştır.

Komitemiz ihmal edilmiş olan bu hususu aksaklığın en esaslı nedeni olarak görmektedir. İstanbul Bölge Kalkınma Derneğinin bu açıdan çok önemli bir kuruluş yeni bir anlayış ve tutum olarak desteklenmesi gerektiği kanısındadır.

4.2.2— Tebliğlerde müştereken belirtilen Danışma Organı olarak da Dernekten yararlanılabilir.

4.2.3— Derneğin Tüzüğü Komitemizce incelenmiş ve Sayın Saffet GÜRTAV, tebliğinde kurulması istenen «İstanbul Araştırma Tesisi» ile gerek amaç gerek kurucu müesseseler ve gerekse çalışma vasıtaları bakımından tam uygunluk müşahede edilmiştir.

4.2.4— İstanbul Bölge Kalkınma Derneğinin amacına uygun faaliyette bulunabilmesi için:

- Çalışma programının sarih hale getirilmesi,
- Devamlı mesai yapacak kadronun kurulması,
- Yeterli bütçenin temini ve malî kaynakların devamlı mesayi sağlayacak şekilde bağlanması,
- Konu ile ilgili iç ve dış irtibatların kurularak işbirliği esaslarının tesbiti.
- Derneğin şehirliye tanıtılmasına azamî gayretin gösterilmesi, yayın organlarıyla sıkı ilişki kurulması.
- Çalışmaların yalnız uzun vâdeli meselelere inhisar ettirilmeyerek âcil meselelere yer verilmesi ve imkân aranarak pilot uygulamalar yapılması veya uygulamaya iştirak edilerek şehirliye gözle görebileceği şekilde yararlı olması gereklidir

4.2.5— Derneğin çalışma programı konusunda Kongrede bazı prensiplerin ortaya çıkmasının yararlı olacağı kanısındayız. İlk dönem için öncelikle Kongre gündemindeki 4 bölümün ilgili ve sorumlu kuruluşlarla işbirliği halinde geliştirilmesi, ara seminerlerde tartışılması, Dış Memleketlerle bilgi ve tecrübe irtibatlarının kurularak 2 nci bir Kongreye getirilmesinin en uygun bir program olduğu kanısındayız.

Demokratik düzen içinde kalkınma halkın gönüllü teşkilâtlanması ve resmî kuruluşlarla işbirliği yapmasıyla gerçekleşebilir. Kalkınmada gaye hahlkın daha verimli, sıhhatli ve mutlu olması olduğuna göre toplumsal enerjiyi yaratıcı bir şekilde harekete geçirmek mümkündür ve başarı için gereklidir.

Müşterek kanaatimizi bildirir, Komite Raporu Başkanlığa Saygı ile sunulur.

Tarım Problemi

Ziraî Kalkınma Kanunu yakında Meclis'de görüşülecektir. Okuyucularımızı aydınlatır düşüncesiyle «Tarım Problemi» yazı serisine, mecmuanın bu sayısında da, devam ediyoruz. Şimdiye kadar sekiz konuyu ele almıştık. İsimlerini aşağıda zikrediyoruz: 1 — Toprak Reformu, 2 — Tahıl Meselesi, 3 — Sebze ve Meyve, 4 — Hayvancılık, 5 — Toprak Korunması ve Orman Meselesi, 6 — Sulama Havzaları, 7 — Yağ İhtiyacımız, 8 — Geleneksel İhraç Maddeleri. Bu sefer ortaya başka konuları atıyoruz. Meslekten olmayanların sıkılmadan okuyabilmesi için yazıyı, tęferrüat zikredip, uzatmaktan çekindik.

Dr. İlhami MASAR

9 — TARIM ÜRÜNLERİ FİATLARI

GEÇENLERDE Tarım Bakanı, çiftçilerin üst üste aynı tarlaya pamuk ektiklerinden şikâyet etti. Tekel Bakanı da düşük kalitede mahsul yetiştiren bazı taban topraklarda tütün yetiştirilmemesi icabettiğini söyledi.

İktisat ilmi barizdir. Çiftçilerin bu iki mahsulü diğerlerine tercih etmelerinin bir tek sebebi olabilir, o da bunların daha fazla kâr getirmeleridir.

Hakikaten de pamuk yetiştiren büyük çiftçiler iyi para kazanmaktadırlar ve sosyalistlerimiz, haklı olarak, bu gibi kazançlardan vergi alınmamasını tenkit etmektedirler.

Pamuk ve tütün bizim başta gelen iki döviz menbaımızdır. Hükûmet bundan dolayı bu iki ürünün istihsalinin artması ile alâkadardır. Bunu tabiî görmek lâzımdır.

Buna mukabil yine Hükûmet, halkın baş besi maddesi olan tahıl ile yağın fiyatlarının artmamasını arzu eder ve böyle bir artışa mani olmak için dışardan ucuz fiyata ithalât yapar. Bunu da tabiî görmek lâzımdır.

Fakat Hükûmet pamuk ve tütün için destekleme alımı yapar ve tahıl ve yağ fiyatlarını düşürmeye gayret ederse istihsal muvazenesinde tahıl ve yağlı tohumlar aleyhinde bir vaziyet hasıl olur. Bunu da tabiî görmek lâzımdır.

Son 15 - 20 sene zarfında istihsal miktarı iki misli veya daha fazla artan ürünleri aşağıda bildiriyorum. Adetler Ticaret Vekâletinin konjonktür mecmuasından alınmıştır:

Pancar	3,5 misli
Pamuk	2,6 misli
Tütün	2,0 misli

Hükûmet bu ürünlerin fiyatlarını desteklemektedir. Fakat geçenlerde ekici tütün piyasaları açıldığı zaman Hükûmet çiftçiyi fiyatça korumuyor diye kıyametler koptu. Halbuki kaliteye bakmadan her yere tütün ekilmeye müsaade edilse, tütün istihsali daha da artar.

Bir devlet memleketteki fiyat teşekkülüne ne kadar az karışırsa o kadar iyi olur derler. Fakat madem ki müdahale mecburiyeti hissediliyor, acaba tahıl fiyatları lehinde de kararlar alınması doğru olmaz mı?

Bu suretle hem Orta Anadolu köylüsüne yardım etmiş, hem de büyük bir tehlike olan tahıl eksikliğinin önüne geçmiş olurduk.

Bu meseleyi böyle iki kelime ile kesip atmak tabii doğru olmaz. Fakat konunun ele alınmasının da lüzumlu olduğu inkâr edilemez.

1950 senesinde Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilâtı beni, Uzakşark Bölge Baş İktisatçısı tayin etmişti. Her ülkede çalışan iktisat uzmanlarının mesaisini kontrol etmekle vazifeliydim.

Bu meyanda Hindistan'a da uğradım. Memleket açlık sıkıntısı çekiyordu. Kuzey Hindistan'da halkın baş gıdası bizde olduğu gibi buğday, güneyde ise pirinçti. Bu iki bitkinin fiyatı devletçe kontrol ediliyordu. Halbuki başta pamuk ve yağlı tohumlar olmak üzere diğer mahsullerin fiyatları iç ve dış piyasa taleplerine uyarak kendi kendini serbestçe ayarlıyordu. Tahıl çiftçiye az kâr, diğerleri fazla kâr getiriyordu. Çiftçi bundan dolayı tahıl yerine üst üste başka bitki ekiyordu.

Hindistan planlama ofisinin o zamanki başkanı sayın Tatil ile genel kâtip Tarlok Singh, 40 tane ateşli Hintli genç iktisatçının hazır bulunduğu bir toplantıya beni dâvet ettiler. Yukarda bahsettiğim konu üzerine birçokları görüşlerini ortaya attılar. Bundan sonra da Başkan beni kürsüye davet etti ve:

"Siz ne dersiniz" dedi. Verdiğim cevap şöyle oldu:

"Bir mahsulün fiyatını devlet düşük olarak tesbit eder, diğerlerinin fiyatını serbest bırakırsa, çiftçi tabii olarak daha fazla kâr getiren bitkiyi eker. Bunun bir tek çaresi vardır, ya bütün mahsüllerin fiyatını kontrol edersiniz, ya da hepsinin fiyatını serbest bırakırsınız. Münakaşaları dinledim. Fakir halkın baş besi maddesi olduğu için tahıl fiyatlarını düşük tutmakla kendinizi mükellef addediyorsunuz. Bu fiyatlar artarsa memur ve işçinin fazla ücret talebedeceğinden, grevler patlak vereceğinden, muhalefet partilerinin vaziyeti istismar edeceğinden, korkuyorsunuz. Böyle bir fiyat politikasını bir kriz süresince bir sene, beş sene takibedebilirsiniz. Fakat daimi surette bu yolu tutarsanız mevzubahis bitkilerin istihsal muvazenesini alt-üst edersiniz. İktisat ilmî insafsızdır, devlet ne yaparsa yapsın o, hükmünü icra eder."

Hindistan o zaman, alım fiyatlarını makûl bir seviyeye yükseltmiş ve geçici birkaç sene için tahılın iç istihsalini kâfi derecede artırabilmiştir.

10 — ZİRAATTE MÜNAVEBE

BİR tarlaya üst-üste aynı ürünü ekmeyip bir sene meselâ pamuk ekilirse aynı yere ertesi sene meselâ buğday ekmeye münavebe derler.

Yetiştirilen çeşitli mahsüllerden bazılarından elde edilen kâr, diğerlerine göre fazla olursa çiftçiler bu kaideye riayet etmezler ve işlerine gelen ürünü üst üste aynı tarlaya ekerler.

İşbu münavebe problemini fiyat politikası faslından hemen sonra sıraya koymamın sebebi budur.

Bir tarlada münavebe tatbik edilmesi şarttır, bu yapılmadığı takdirde varit olan birçok mahzurlardan başlıca ikisi şunlardır:

a — Her bitki tarlayı başka yönden yorar, gübre her şeyi halletmez. Bir mahsulün arka arka aynı yere ekilmesi toprağa zarar verir.

b — Her bitkinin kendine göre hastalıkları ve zararlı haşereleri vardır. O bitki aynı tarlaya arka arkaya ekilirse, nebat hastalıklarına karşı mücadele gittikçe güçleşir.

Münavebenin değişik şekilleri vardır. Burada artık klâsik olarak kabul olunan ikisinden bahsedeceğim:

A — KIRAÇ ARAZİDE :

Birinci sene arpa, ikinci sene buğday, üçüncü sene iklim müsait ise pancar, patates gibi bir çapa nebatı veya bakliyat, yağlı tohumlardan biri gibi bir bitki ekilir.

İklim müsait değilse tarla, münbit madde ve topraktaki rutubet bakımından muvazenesinin tekrar kurulması için dinlendirmeye terkedilir ve dinlendirme senesi zarfında da toprak sathi olarak işlenir veya imkân görülürse yeşil gübre vasfında bir nebat ekilerek bu nebat toprağa derçedilir.

B — TABAN VE SULAK ARAZİDE

Meyvelikler ve yonca gibi tarlayı müteaddit seneler işgal edecek bitkilere belirli bir yer ayırdıktan sonra:

Birinci sene buğday, ikinci sene pamuk ve pancar gibi bir çapa nebatı, üçün-

cü sene arpa veya diğer bir tahıl, dördüncü sene ise bir baklagil, bir yem veya yağlı tohum bitkisi ekilir.

Eğer daha az tahıl yetiştirilmek isteniyorsa münavebe dönümünü üç seneye indirmek ve bu meyanda tarlaya yalnız bir sene tahıl ekmek de mümkündür.

Her iki münavebe sisteminde de imkân nisbetinde kimyevî gübre kullanılır. Tarla hiç dinlenmiyorsa gübre ihtiyacı daha büyüktür. Eldeki çiftlik gübresini tarlaya çapa nebatı ekilen sene verilmesi bir kaide olarak kabul olunmuştur.

Türkiye'de demokrasi vardır, her çiftçi istediğini ekmekte serbesttir. Buna rağmen devlet çiftçiye uygun bir münavebe uygulamak için uyarma yapabilir veya daha sert tedbirler almak ihtiyacını hissederse vergi ve prim usulünü takip ederek çiftçinin bazı bitkileri fazla yetiştirmesini mümkün kılabilir.

11 — TARIMDAN VERGİ ALINMASI MESELESİ

ELE aldığım yukarki konular, beni tarımdan vergi alınması mevzuunu sıraya koymaya mecbur etti.

Osmanlı devleti zamanında memleketimizde Aşar sistemi carî idi, yani çiftçiden yetiştirdiği mahsulün onda biri nisbetinde aynen Aşar vergisi alınırdı. Bu bir cins ziraî gelir vergisi idi.

Aşar vergisini toplama işinin mültezimlere verilmesi neticesinde köylüye yapı-

lan haksızlıklardan burada bahsedecek değilim.

Millî mücadeleyi takip eden senelerde, Hükûmet Aşar usulünün kaldırılmasını prensip olarak kabul etti. Ben o zaman Tarım Bakanlığında şube müdürü idim. Aşar'ın yerine ikame edilecek vergi sistemi aylarca müzakere edildi. Ortaya üç fikir atıldı:

a — Çiftçinin kazancını beyan etmesi ve bundan muayyen bir zirai gelir vergisi alınması.

b — Toprakların azamî mahsül veren yerlerde birinci, nisbeten daha az münbit yerlerde ikinci ve üçüncü ve bataklık veya çorak veya mahsül vermeyen yamaçların dördüncü sınıfa ayrılmaları ve bunlardan tesbit edilecek bir nisbete göre arazi vergisi alınması.

c — Bir tahrir yapılması ve her topraktan alınacak arazi vergisinin peşinen tesbiti.

Gelir Vergisi şıkkı, tatbikatta çıkacak güçlükler dolayısiyle hemen reddedildi.

Arazinin sınıflara ayrılması meselesi de uzun müzakereler sonunda bir tarafa bırakıldı.

Üçüncü şık kabul olundu ve bu arada, 193, 202 ve 484 no.lu kanunlar neşredildi.

Arazi Vergisi Devlete bir zamanlar senede 20 - 30 milyon lira temin ediyordu. Para kıymeti düştüğünden vergiye 1961 senesinde ilâveler yapıldı. Bugün bu vergiden devlet eline yüz küsur milyon lira kadar geçtiğini tahmin ediyorum.

Millî ziraî gelirimiz bu sene belki 30 milyar lirayı geçecektir. Tarım sektöründen doğrudan doğruya alınan vergi demek ki binde beştir. Ve bu nisbet düşüktür.

1950 yi takibeden senelerde Gelir Vergisi ihdas edildiği zaman biz ziraatçiler ziraatin bu vergi kapsamının dışında bırakılması için çalıştık. Gelir Vergisi konusunda Maliye Bakanlığı uzman rolünü oynayan Frankfurt Üniversitesi rektörü dostum Prof. F. Neumarka bu bapta fırsat buldukça telkinlerde bulunurdum. Türk çiftçiliğinin gelişmesi için bunu lüzumlu görüyordum. Hakikaten o zamandan bu yana bazı tarım sektörlerinde mühim gelişmeler oldu.

Son zamanlarda, tarımdan vasıtasız olarak alınan 100 milyon liralık verginin yetersiz olduğu düşüncesi ile bu konuda nasıl hareket etmek icabettiği münakaşa edilmektedir:

a — Siyasî partiler ile ticaret ve ziraat Odaları, Arazi Vergisinin olduğu gibi bırakılması ve buna ilâve olarak bir ziraî Gelir Vergisi konulmasını uygun bulmaktadırlar.

Planlama teşkilâtı ise, Kaldor isimli bir uzmanın raporuna dayanarak, tutarı mühim surette artırılmış bir arazi vergisi sisteminin daha doğru olacağı düşüncesindedir.

Bu mevzu üzerinde 40 senedir epey kafa yordum, mesele hakkında yapılan birçok toplantılara katıldım. Hangi şeklin tatbikatta daha doğru olduğunu vergi uzmanları tabii benden iyi bilirler. Çizmeden pek yukarı çıkmayı istemememe rağmen ziraî vergi meselesinde tutulacak en kolay yol hakkında görüşümü açıklamak isterim:

a — Tarım topraklarını yukarda arzetiğim veçhiyle dört kategoriye ayırmak,

b — Bunlardan orta ve düşük evsafta olan 2, 3 ve 4 kalitesinde olan araziden bugün alınmakta olan arazi vergisine yüzde yüz ilâve ederek bu vergi tutarını senede 200 - 250 milyon liraya çıkarmak,

c — 1 no.lu boş kalite arazi için ise, o sahada yetişen mahsule göre kombine bir arazi - gelir vergisini tatbik etmek.

Ve bu meyanda büyük işletmeler için nisbeti daha yüksek tutmak. Bunun başka memleketlerde misâlleri vardır. Vergi uzmanlarımız bunların içinden bünyemize en uygun olanını seçebilirler.

Parasızlık karşısında bocalayan şirket...

İstanbul Liman Şirketinin kurulduğu devre, Hazinenin tamtakır olduğu zamanlardı — Koskoca İnhisar Şirketinin beş parası yok — İdare Meclisinde Mavnacılar hâkim durumda — Seyrisefain İdaresi Umum Müdürü ve bizim Reis Sadullah Bey de onların müşaviri! — Paramız olmadığından mavuna satın alamıyoruz — İş Bankası, Şirkete hem ödünç vermiyor, hem de bu dipsiz işten elini ayağını çekmiye çalışıyor — GAZİ ile ilk görüşmek ve teksif siyaseti üzerine bir tartışma — Tayyare Cemiyeti Reisi Fuat Bulca, Liman Şirketini kurtaran adam oldu — Hiç bir yere imza koymadan Maliyeden aldığım 100 bin lira hikâyesi — Sanayi ve Maadin Bankasını da dolardırmıştım!...

Yazan: Ahmet Hamdi BAŞAR

İSTANBUL Liman Şirketi'nin kurulduğu ve çalışmaya koyulduğu 1925 ve 1926 yılları yeni Türkiye Cumhuriyetinin en gaileli devri idi. Doğu illerinde Şeyh Sait isyanı patlak vermiş, bunun üzerine Takriri Sükûn Kanunu ile demir gibi sert bir idare kurulmuş, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılarak, 3 Haziran 1925 ten 1945 sonuna kadar sürecek olan tek parti devresi, Cumhuriyet'in temel rejimi olmuştu. Hazine bomboştu. 150 milyonu bulamayan bütçe gelirleriyle hem devlet idare edilecek, isyanlar bastırılacak, harp borçları ve eski Osmanlı İmparatorluğundan devir alınmış borçlar ödenecek, hem de harap ve son derece geri olan memleketin hızla kalkınması dâvası başarılacaktı. Sonra devlet gelirlerinin en azından dörtte birini sağlayan Âşar da kaldırılmıştı. Onun açtığı gediği, yerine konan sözde modern vergiler kapatamıyordu. Malî sıkıntı son haddine erişmişti. İşte bu sıralarda biz İstanbul Liman İşleri inhisarını beş parasız kurmuşuz, kurduktan sonra da Ankara'ya taşınıp Hükûmetten para istiyoruz. İstediklerimiz de hakkımız: Şirketin beş kurucusu 100 er bin lira sermaye taahhüd etmişler. Hepsini birden veremezlerse yarısını, hattâ dörtte birini ödesinler de işe başlayalım, diyoruz. İş Bankasiyle Bahri Muamelât Şirketi ortaklık paylarının yüzde onunu ödemişler, Mavnacılar Şirketinden dört, beş kadar mavna almışız, böylece o da yüzde 10 unu ödemiş sayılıyor. Ama Devletin iki müessesesi (Seyrisefain idaresiyle Sanayi ve Maadin Bankası) on para vermemişlerdi. Verecek halleri de yok. Onlar da bizim gibi Maliye'nin peşinde, günlük ihtiyaçlarını karşılayacak para bulmak için çırpınıp duruyorlar. Ankara'ya her gidişimde bütün kapıları yüzüme kapanmış buluyorum:

"— Sırası mı şimdi para istemenin," diyorlar. "Müteahhitlerin parasını bile veremedik, iki aydır falan Dairede memurlar aylık alamadılar, nemiz varsa hepsini

(1) **Yazı serisi 50 nci sayıdan başlamıştır.**

Şark isyanını bastırmaya ayırıyoruz."

Sırası değil ama, ben nereden para bulabilirim? Koskoca İstanbul Liman İnhisarı Türk Anonim Şirketi!... 1 Eylül 1925 den sonra bütün Liman bizim inhisarımız altında... Sırf bizi bir anda ortadan kaldırmak için o güne kadar serbest çalışanlar:

"— Artık İnhisar oldu, biz çalışmıyoruz." deseler ne yaparız? Oysa ki biz işe başladığımızı ilân ettik ve su, kömür işlerine de el koyduk.

İdare Meclisinde toplanır, dertleşir, konuşuruz. Ama onların elinden ne gelir sanki? İşin fecaatini bir anlasalar hiç şüphe etmem, kaçıp gidecekler. Toplantılarda Umum Müdür olarak hep iyi haberlerden söz ederim:

"— Üsküdar'da ve Kabataş'ta iki su ağzı açtık. (Oysa ki açan biz değil, Terkos ve Üsküdar Su Şirketleriydi. Benim yaptığım onlarla görüşerek iskelelerindeki su ağızlarını büyüttürmek oldu.) Mavna satın almaya başladık, elimizdekiler 20 yi buldu. Gemilere muntazam su veriyoruz. Ancak para sıkıntımız var. Maliye'nin şu sıkışık zamanında bize para vermesine imkân yok. İş Bankasından ödünç almak için yardımınızı rica ederim."

İş Bankasının İdare Meclisindeki temsilcileri Doktor Fikret ve Salih Bozok Beyler... Her ikisi de Atatürk'ün yakınlarından ve sözleri geçer kimseler... Ama, hiç biri İş Bankasından ödünç almamız için ilgi göstermiyor.

"— Siz Umum Müdür olarak bir müracaat ediniz, Celâl Beyle konuşunuz," diye öğüt vermekten başka yaptıkları yok... Bizim parasızlığımız, Mavnacılar Şirketinin pek işine yarıyor. Bu Şirketin Müdürü Yakup Bey (mavnacılıktan yetişmiş, pek okuyup yazması yok ama, Allah vergisi cin gibi zeki bir iş adamı). Bizim İdare Meclisinde tezgâhını kurmuş... Şirketin kendisinden başka İdare Meclisine yolladığı aza (Mütercimzade İsmail Hakkı Bey) isminde mavnacılıkla filân hiç bir alakası olmayan bir zat... Başvekil İsmet Paşa ile aile tarafından mı ne, uzaktan akrabalığı, ya da yakınlığı varmış. Bir de Mecliste Nihat Bey isminde İsmet Paşanın eski arkadaşlarından emekli bir albay var. Bu ikisi ile Seyrisefain Umum Müdürü ve bizim Şirketin de İdare Meclisi Başkanı Sadullah Beyi meğer kendi şirketine Müşavir yapmamış mıymış?!... Bunu çok sonra haber aldık. Her üçü müşavir olarak Mavnacılar Şirketinden ayrıca aylık alırlarmış. İdare Meclisi 15 kişi ama, çoğu Mebus, Ankara'da olduğundan toplantılarda en çok 7-8 kişi bulunuyor. Dört kişi birlik olunca kararlar hep onlardan yana çıkıyor. Meselâ:

"Şirketin malî vaziyeti müsait olmadığından hiç bir mavna ve vasıta alınmaması, mavna ve vasıta ihtiyacının Mavnacılar Şirketinden temin olunması," gibi bir karar kolayca alınabiliyor.

Ayrıca bu Şirketle bu yönde mukavele de yapmışız, pınarın başı onlarda... Mavnacılar böylelikle İstanbul Liman Şirketini ellerine geçirmiş oluyordu.

Haydi mavna filân almayalım ama, günlük işlerimizi nasıl, hangi para ile göreceğiz? Kasamız Devlet Hazinesinden daha beter.

"— Umum Müdür İş Bankasından borç para alsın, ihtiyacını görsün." diye karar veriyorlar. Tabiî uğradığım sayısız güçlükleri, derin bunalım halimi en iyi anlayacak olanlar da onlar. Sanki halime acıyorlar, ve bıyık altından da gülerek benimle alay ediyorlar.

Mavnacıların emeli, Şirkete fiilen de el koymak:

"— Madem ki Seyrisefain İdaresi, Sanayi ve Maadin Bankası para vermiyorlar, biz onların hissesini üzerimize alalım ve Şirkete mavna vererek ödeyelim," diyorlar.

Allah saklasın! Liman İnhisarı, mavnacıların fiili tekelini kırmak için kuruldu. Bu iş dönüp, dolaşıp onlara bir de kanunî tekel vermekle sonuçlanırsa!...

Olmaz, olamaz böyle şey... Liman Şirketi mutlaka para bulmalı, mavnaları satın almalı, mavnacıları aylıklı işçileri ve memurları haline koymalı, İnhisarın bütün hak ve vecibelerine sahip olmalı...

Aradan kırk iki yıl geçtikten sonra şimdi o günleri hatırlıyorum da, çoğu delice, daha doğrusu çocukça olan o zamanki hareketlerimi ve teşebbüslerimi ne akla dayanarak ve ne cesaretle yaptım diye düşünüp duruyorum. Ben bu karanlık dehlizden hiç şüphesiz tesadüfen çıktım, ve yine

şüphesiz birçok işlerde bilgisizliğimi ve tecrübesizliğimi, ancak körün taşı rastgeldiği için yenebildim.

HAKİKATEN cesaretimin büyük kaynağı cehaletimdi, tecrübesizliğimdi... Liman işlerinin ne kadar acemisi olduğuma misâl vereyim: Biraz önce söylemiştim ya, İdare Meclisinde hep işin iyi taraflarından söz ederdim diye... "On paranın kıymetini bilmeyen Osmanlı olamaz" vecizesini yaratan merhum Doktor Celâl Muhtar Beyden başına belâ olmuş bir römorkörü ucuz fiyatla satın almıştık. "Hareket" adını koyduğumuz bu römorkörün alınışını bir başarı olarak İdare Meclisine anlatırken, hünerlerini de sayıyordum:

" —Denizci, çok sağlam, çok kuvvetli, mavnaları çekerken halat dayanmıyor, hep kopuyor..." Ben halat dayanmamasını römorkörün gücüne alâmet sanıyordum. Meğer halat koparma, acemi kaptanların yaptıkları bir işmiş!... Seyrisefain Umum Müdürü Sadullah Bey yakaladı bunu:

"— Kaptanınızı bize yollayın da bir imtihan edelim," dedi.

SADULLAH Bey (merhum) Seyrisefain (Devlet Denizyolları) idaresinin hakikaten kurucusudur. Çürük çarık birkaç gemi ile eline aldığı İdareye yılmadan çalışarak, birçok gemi kazandırdı. Vakıa aldığı gemilerin hepsi başka memleketlerde miadını doldurmuş, çürüğe çıkmış gemilerdi. Ama bizim yeni gemi alacak halimiz yoktu ve bütün bunlarla muntazam seferler yaparak bayrağımızı dış limanlarda bile dalgalandırdı.

Bu hizmeti ve meziyeti başka ama, alaturka insanlarımızda çok görülen bazı kusurları da vardı. Meselâ bana son derece iltifat eder, beni takdir ettiğini ve sevdiğini söylerdi. Ona güvendiğim, işlere ait bazı gizli tasavvurlarımı açarak fikrini sorduğum zamanlar da oldu. Fakat darbeler yedikçe, tekmeleri atanları onun harekete getirdiğini, hatta bazen zayıf zamanımda tekmeyi onun attığını anladım.

Sadullah Bey, çok yakın bir adamını (Asım Bey isminde emekli bir kurbay subay) bana tavsiye ederek Şirkette Genel Sekreter yaptırmıştı. Umum Müdürün Genel Sekreterden saklayabileceği hiç bir şeyi olamaz. Asım Bey, hoşlanmadığım bazı itiyatlarına rağmen, koruduğum ve güvendiğim bir memurdu. Mütercimzade İsmail Hakkı ve Sadullah Beylerle, beni bazı eğlence meclislerinde bir araya toplayarak aramızda bir samimiyet yaratmaya çalışması da iyi niyetine bir alâmetti. Fakat kadınlı, içkili olan bu toplantıların en neşeli anında bir iş konuşmaya başlamamız beni şüphelendirmekteydi. Sonra sonra onun gerçek vazifesinin ne olduğunu da farkettim, ama, iş işten geçmişti. Bu hikâyeye sırası gelince tekrar dönmek üzere şimdilik Şirkete para bulmak dâvasından bahsedeceğim.

İDARE Meclisi "Umum Müdürlük İş Bankasından ödünç para bulsun" diye işi başından attığı için, ben de o zamana göre tek ümit olan bu kapıya başvurmak üzere Ankara'ya gittim.

İş Bankası, henüz inşası tamamlanmamış olan Ankara Palas civarında Evkafın yaptırdığı üç dört küçük evden birisindeydi. Umum Müdür Celâl Beyle yakın olmamakla beraber, tanışıklığım vardı. 1924 de Bankayı kurarken İdare Meclisi azası Kılıç Ali Beyle İstanbul'a gelmiş, Ticaret Odası ve Millî Türk Ticaret Birliği Başkanı (merhum) Hüseyin Beyin şimdiki Polis Müdürlüğü binasının karşısındaki yazıhanesinde, Bankaya Türk tüccarlarının ortak olmasını sağlamak üzere, benim de katıldığım bir toplantı yapmıştı. Bu tarihten sonra da, bir iki defa kendisiyle görüşmüştüm. Durumu anlattım ve 50 bin lira borç istedim. Haklı olarak reddetti:

"— Daha Şirket kurulmuş bile sayılamaz. Ortaklarınızdan yüzde 10 paylarını ödemeyenler var. Böyle bir Şirkete nasıl kredi açabiliriz?"

"— Maliyenin sıkışık durumu dolayısiyle onlar şimdilik para veremiyorlar, ama verecekler. Siz durumu biliyorsunuz, bize yardım ediniz."

Israrım beyhude!... Başka bir çare teklif ediyorum:

"— Hiç olmazsa İş Bankası taahhüd ettiği ortaklık payının yüzde ellisini ödesin." Bankanın taahhüdü 100 bin lira idi. 10 bin lirasını ödediğine göre 40 bin lira daha alırsak yüzde 50 olurdu.

"— Başka ortaklar ne kadar öderlerse Banka da o kadar ödemeye hazırdır.

Fakat fazlasını veremeyiz."

Bu teşebbüsün verdiği sonuç şu oldu: İş Bankası bu tehlikeli ve dipsiz işten elini eteğini çekmeye karar verdi. Aradan birkaç ay geçince, İş Bankasının Maliyenin elindeki Kibrit Şirketi hisseleriyle bizim hisse senetlerini mübadele ettiğini ve ortaklıktan ayrıldığını öğrendik.

Bu müracaatıma menfi cevap veren Celâl Bey, gönlümü almak için, beni yanımda bulunan İdare Meclisimiz üyesi Salih Bozok Beyle birlikte Çiftliğe götürdü.

O zaman Gazi Çiftliği yeni kurulmaya başlamıştı. Bir miktar ağaç dikilmiş, bir de küçük köşk yapılmıştı. Gazi, çoğu zamanını Çiftlikte geçiriyordu. Tasarladığı ziraî inkılâba, Ankara'dan başlamıştı. Traktöre kendisi binerek tarla sürüyordu. Bir mucize yaratılmaktaydı. Bozkır cennet olacaktı. Çiftliği gezmeye başladık. Dolaşmamız bitince Gazi'nin bulunduğu küçük köşke geldik. Gazi, Çiftlik Müdürü Tahsin Beyle köşkün önündeki terasda oturmuş, konuşuyorlardı. Anlaşılan beni kendilerine takdim için biraz önce müsaade almışlardı.

Gazi'nin huzuruna ilk defa çıkıyordum .Hayalimde efsaneleşen, ilâhî bir kudret sahibi olarak yaşattığım bu büyük Adamın karşısında oturmak ve sorularını cevaplandırmak bana sonsuz heyecan ve gurur vermişti. Çiftliği nasıl bulduğumu sordular ve cevap vermemi beklemeden:

"— Sizin yazılarınızı okudum, bu işe pek taraftar değilsiniz galiba?" dediler.

Hakikaten ben o sıralarda Ahmet Şükrü Esmer'in başyazarı olduğu "Milliyet" gazetesinde, "Teksif siyaseti" başlıklı bir yazı serisiyle, memleketin iklim ve toprak bakımından çok verimli ve kolay randıman

alınabilecek bölgeleri dururken, kurak ve çorak olan Anadolu'nun ortasında ziraî hamlelere başlamanın aleyhinde bulunmuştum. İmkânlarımız ve hamle gücümüz çok sınırlıydı. Önce çabuk ve kolay randıman alınacak bölgelerde çalışmalı, istihsalimizi ve gelirimizi çoğaltmalı, gücümüzü teksif etmeli, sonra Anadolu ortasında, Bozkırlarda ziraî reforma girişmeliydik. İtiraf edeyim ki, bu yazıları ben, Gazi'nin Ankara civarında giriştiği çetin deneme sonunda, ziraî kalkınma dâvasından, ümitsizliğe kapılarak, vazgeçmemesini sağlamak gibi bir düşünce ile yazmıştım. Türkiye her şeyden evvel, bereketli topraklarında modern tekniğe dayanan ziraî inkılâpla kalkınabileceği dâvasını savunmakta, ve Amerika'nın bile Anadolu'nun ortası gibi olan topraklarına daha yeni yeni el atmakta olduğunu da dâvamı ispat için belirtmekteydim.

Soruları üzerine Gazi'ye yazılarımda belirttiğim fikirlerimi bir daha açıkladım. Çiftlik Müdürü Tahsin Bey şiddetle itiraz etti. Bu topraklara şimdiye kadar el sürülmemişti. Fakat tarih, buralarda eskiden mükemmel hububat ziraati yapıldığını, bölgenin meyva ağaçlariyle ve bağlarla kaplı olduğunu, şimdi bunlardan ancak ufak izlerin bulunduğunu, kuraklığın bol olan yer altı sulariyle karşılanabileceğini söylüyor ve beni çizmeden yukarıya çıkmış olmakla kınıyordu.

Gazi'nin yalnız dinlemekle yetindikleri bu tartışma bitince emir buyurdular, hep birlikte otomobillerle Çankaya köşküne gittik. Sofralarında akşam yemeği yemek, emirleri üzerine çeşitli konularda fikirlerimi açıklamak ve dans ederek gece geç saatlere kadar hayatımda unutamıyacağım mesut saatler yaşamak şeref ve saadetini bana bağışladılar. Hattâ büyük Kurtarıcımızın hayat değer takdirlerini de kazanmıştım ama, benim Liman Şirketine para bulma işim olmamıştı. Açık bir denizde karanlıkta gemiden düşerek tek başına ümitsizce mücadele eden bir adam gibiydim. Ah, sığınacak bir kara, bir küçük kaya parçası bulabilseydim!

Ertesi günü sokakta, Tayyare Cemiyeti Başkanı ve Rize Mebusu arkadaşım Fuat Beye rastladım. İşte beni ve Şirketimi kurtaran bu tesadüf oldu. Evet, Fuat Bulca ile görüştükten sonra, yanına gittiğim zaman "para isteme benden, buz gibi soğurum senden" diyen Maliye Vekili Hasan Saka Beyden 100 bin lira almaya muvaffak oldum! Belki almak lâfı doğru değildir, çünkü ben Maliyeden hiç para almadım, fakat Maliyeyi 100 bin lira dolandırdım!

Evet, Liman Şirketi hayatını bir dolandırıcılığa borçludur ve bu dolandırıcılığı da ben yaptım.

ŞİMDİ, bizdeki çok sıkı ve kılı kırk yaran malî mevzuat çenberi içinde, Ahmet Hamdi adında bir adamın hiç bir yere tek imza komadan, Bütçede de hiç bir karşılığı olmadan Türkiye Cumhuriyeti Hazinesinden 100 bin lirayı nasıl alıp cebine koyabildiğinin hikâyesini anlatacağım:

Fuat Bulca, aynı zamanda İzmir Liman Şirketi İdare Meclisi azasıydı. Yemekte konuşurken acıklı durumumu bir bir anlattım. Maliye, İzmir Liman şirketine tam 1 milyon lira vermişti. İzmir'e göre, işi ve gailesi üç dört misli fazla olan **İstanbul** Liman Şirketi, Maliyeden on para bile alamamıştı. Yaptığım her teşebbüs boşa gitmişti. İstanbul'a dönüp, Şirketten istifa etmekten başka hiç bir yolum kalmamıştı. Fakat yazık olacaktı bunca emeğe... İstanbul Limanının millîleşmesi dâvası da suya düşecekti. Bunun sonu memleket için, Hükûmet için fena olacaktı.

O kadar tesirli konuşmuşum ki, arkadaşım teessür ve heyecan içinde:

"— Ama bu böyle olmaz, mutlaka bir şey yapmak lâzım." dedi ve kendi yapabileceği bir iş olup olmadığını benden sordu.

Demir tavına gelmişti. Gösterdiği yakınlığa teşekkür ederek hemen cevap verdim:

"— Beni yalnız sen kurtarabilirsin Fuatçiğim. Yalnız beni değil, dâvayı da, Memleketi de..."

"— Nasıl?..."

"— İzmir Liman Şirketinin Maliyeden aldığı 1 milyon liranın hepsini harcadınız mı?"

"— Hayır, iki üç yüz bin lira bankada paramız var."

"— Peki, bu paralardan 100 bin lirasını İzmir Şirketi, İstanbul Şirketine ve-

remez mi? Yani Maliye sizin Şirketi, size ayırarak verdiği paradan 100 bin lirasını hesabıma İstanbul Şirketine ödeyiniz, diye emir verse bize bu parayı verebilir misiniz?"

"— Derhal..."

"— Amaan, çok güzel... Ben yarın Maliye Vekilinden böyle bir yazılı emir alır, sana getiririm, sen de İzmir'e gider, İdare Meclisinden kararını alır, parayı bize yollarsın."

"— Derhal..."

Sevinçten kalbimin duracağını sandım. İş tam kıvamına girmişti. Şimdi yapılacak şey, bu parayı hemen alabilmekti.

"— Fuatçığım, çok teşekkür ederim. Bana hayatımda en büyük iyiliği yapan adam olacaksın. Sana sonsuz minnettarım... Beni denizde boğulmaktan kurtarıyorsun. Ancak senden bir ricam var. Maliye yazacak, sen İzmir'e gidip karar alacaksın, sonra para bize gelecek. En azından onbeş, yirmi günlük iş... Benim bir saat beklemeye tahammülüm yok. Ankara'dan eli boş dönersem Şirkete bile uğrayamam. Alacaklılar, memurlar, işçiler beni parça parça ederler. Senden büyük bir ricam var: Maliye'den İzmir Şirketine emri alırsam sen bana Tayyare Cemiyetinden bu parayı verebilir misin? Tabii sana da Maliyeden ayrı bir emir alacağım. İstanbul Şirketine İzmir Şirketinin vereceği 100 bin lira Tay-

yare Cemiyetine ödensin diye... Yalvarırım sana yap bu işi..."

Arkadaşımın verdiği cevap "yaparım" dan ibaret olunca kalkıp boynuna sarıldım, ve hemen Maliye Vekili Hasan (Saka) Beyi ziyarete gittim.

Hasan Bey beni görünce, kendine mahsus tebessümü ve şivesiyle:

"— Gene mi para için geldin? Avucunu yala," dedi. "Dost kalmamızı istiyorsan bu lâfı açma. Para isteme benden buz gibi soğurum senden."

"— Hayır efendim hayır, para istemiyorum, yalnız sizden iki tezkere yazmanızı istiyorum. Biri İzmir Şirketine, bize 100 bin lira versin diye, ikincisi de Tayyare Cemiyetine bize bu parayı avans olarak ödesin diye..."

Şaşırdı:

— "Ne yapacaksın tezkereleri? Verirler mi sana parayı?"

"— Bilmem, belki kendimi avutacağım. Siz yazın da bana verin."

Hasan Bey İzmir Şirketinden 100 bin liranın İstanbul hesabına geçirilmek üzere Tayyare Cemiyetine ödenmesi ve ayrıca Tayyare Cemiyetinin de İzmir Şirketinden ödenecek 100 bin lira ile mahsup yapılmak üzere İstanbul Liman Şirketine 100 bin liranın verilmesi hakkında Maliyece iki tezkere yazılmasını hemen muvafakat etti. Para istenmesin de ne istenirse istensin, verecek durumdaydı Hasan Bey.

Muamelâtı Nakdiye Müdürü Macit Beyi yanına çağırdı, ve durumu anlatarak:

"— Hamdi Beyle beraber aşağı gidin, istediği tezkereyi yazın da imza edeyim" emrini verdi.

Bu, Hasan Bey için de, Macit Bey için de bana yapılan bir atlatma muamelesinden başka bir şey değildi. Nitekim tezkereleri istediğim şekilde yazdıktan sonra imzalatırken Hasan Beyin bir kahkaha atarak:

"— Atladı Genç Osman" dediğini iki sene geçtikten sonra, Macit Beyin ağzından işitmiştim.

Oysa ki atlayan ben değil, onlardı.

Tezkereleri aldım ve hemen Fuat Beyi gördüm.

"— İşte tezkereler, hemen parayı verebilecek misin?"

Aldı, okudu, tamamdı. Ama bugün vakit geçmişti, yarın sabah erkenden Tayyare Cemiyetinde buluşarak parayı almak üzere sözleştik.

Geceyi uykusuz geçirdim. Bir türlü sabah olmuyordu. Acaba 100 bin lirayı hakikaten bana verebilecekler miydi? Yoksa ortaya bir engel çıkacak, parayı alamıyacak mıydım? Nihayet sabah Tayyare Cemiyetine gittiğim zaman, vefakâr ve mert arkadaşımın daha önce oraya giderek muameleyi hazırlatmış olduğunu gördüm. Tayyare Cemiyeti o zaman arka sokaklardan birinde bir eski Ankara evindeydi. Cemiyetin Muhasebecisi Kenan Bey adında tanıdığım bir zat çıktı. İş Bankasındaki hesapları üzerine çekilmiş İstanbul Liman Şirketi adına bir çek yazmak istiyordu. Korktum doğrusu... O zamanki İş Bankasından 100 bin lirayı çekmek Ankara'yı ve benim işimi allak bullak edebilirdi. İster misiniz Banka, bunu hemen ödeyemesin, ya da Maliyeye haber versin? Tabii bunların sözünü etmeden: "— Parayı Ziraat Bankası vasıtasiyle alalım, Şirketin bu Bankada hesabı var, çeki oraya yazınız," dedim.

Bilmem nasıl oldu, elime 100 bin liralık çeki aldığım zaman baktım: Üzerine "İstanbul Liman İnhisar Türk Anonim Şirketi Umum Müdürü Ahmet Hamdi Bey" adı yazılmış. Fuat Beye ve Muhasebecisi Kenan Beye defalarca teşekkür ettikten sonra Ziraat Bankasının Karaoğlan'daki merkez şubesine giderek Müdürü gördüm ve çeki uzattım. Müdür de (galiba Rıfat Beydi) ahbabım çıktı ve kahve ısmarladıktan sonra parayı almam için muameleye girişirken:

"— Hayır, para istemiyorum, yanımda taşımak tehlikeli. Siz İstanbul şubenize 100 bin lirayı havale ediniz," dedim.

Hiç unutmam, 100 bin liranın havale parası olan 100 lirayı nakden ödedim. Havale mektubunu yanıma alarak hemen o akşam trene atladım ve Ankara'dan âdeta kaçtım.

Hâlâ arkamdan yetişecekler, bir yanlışlık oldu diyecekler ve parayı ödemeyecekler diye korkuyordum. Neyse, ertesi günü İstanbul'a gelir gelmez, Şirkete uğramadan Ziraat Bankasına gittim ve 100 bin lirayı orada Şirket adına açtırdığım hesaba yatırınca uzun bir "Oooh!" çektim.

İSTANBUL Liman Şirketi kurtulmuştu! Bu parayı hangi hesaba kaydettiniz diyeceksiniz. Daha önce ben birşey söyleyeyim: Maliyeden aldığım bu 100 bin lira için hiç bir yere, ama hiç bir yere bir tek imza atmamıştım. Ne Maliyeden tezkereleri aldığım zaman, ne Tayyare Cemiyetinden çeki aldığım zaman... Yalnız Ziraat Bankasında çekin arkasında bir imzam vardı, o kadar...

Bu paraya karşılık Maliyeyi Şirkete hissedar yaptım ve bir tomar halinde muvakkat hisse senetlerini postaya vererek Maliyeye yolladım. Yazdığım tezkere aşağı yukarı şöyle idi:

Umum Müdürümüz, vasıtasiyle Şirketimize ödediğiniz 100 bin lira karşılığı Maliye'nin 100 bin lira hissedar olmasından dolayı teşekkürler eder ve Maliye Vekâleti adına yazılmış muvakkat hisse senetlerini de takdim ederiz.

Aradan iki sene geçti. Biz Maliyeyi Şirkette 100 bin lira hissedar tanıyoruz. Bunu Sanayi ve Maadin Bankasındaki sermayeye katılma taahhüdüne mahsub ettik. Yani bu Bankayı çıkararak Maliyeyi hissedar yaptık.

Meğer bizim yolladığımız tezkere ile hisse senetleri Maliyeye gelince ne muameleye tâbi tutulacağını kimse bilememiş. Elbet bir gün ne olduğu anlaşılır diye, Muamelâtı Nakdiye Müdürü Macit Beyin kasasına konmuş. Zaman geçince başka evrak da üzerine gelince hisse senetleri unutulmuş gitmiş.

İzmir Liman Şirketi yazılan emre menfi cevap vermiş, "Parayı işe yatırdım, İstanbul'a veremem" demiş. Tayyare Cemiyeti de verdiği 100 bin lirayı Maliyedeki bir alacağiyle mahsubunu yapmış. İki sene sonra kesin hesap yapılırken bakmışlar ki 100 bin lira açık var. Hasan Beyin yerine de Abdülhalık (Renda) Bey Maliye Vekili olmuş. Aramışlar, taramışlar bu açığın nereden geldiğini bulamamışlar. Ancak bunun üzerine Macit Bey iki sene evvel, benimle bir 100 bin lira hikâyesinin geçtiğini ve Maliye Vekili Hasan Beyin de imzaladığı iki mektubu bana verdikten sonra arkamdan:

"— Atladı genç Osman" dediğini hatırlamış, Vekile böyle bir şey geçtiğinden söz etmiş.

O zamanlar Ankara ile İstanbul arasında henüz telefon yoktu. Maliye Vekili Abdülhalik imzalı bir telgraf aldım. Acele Ankara'ya gelmem isteniyordu. Kalktım, gittim. Abdülhalik Beyi gördüm. Muamelâtı Nakdiye Müdürünü çağırdı ve bana:

"— Maliyeden ödünç aldığınız 100 bin lirayı henüz ödememişsiniz, geri veriniz bu parayı" dedi.

Sanki şaşırmışım gibi bir tavır alarak:

"— Anlayamadım, Beyefendi, hangi ödünç paradan bahsediyorsunuz? Biz böyle bir para almadık."

Abdülhalik Bey, Macit Beye âdeta çıkıştı:

"— Bakınız, almadık, diyor. Nerede bu para?"

Macit Bey şaşkın, bana iki sene evvel Hasan (Saka) Beyin yanında konuştuklarımızı hatırlatıyor ve Tayyare Cemiyetinden Şirkete Maliye hesabına 100 bin lira ödenmiş olduğunu söylüyor. Ben:

"— Bu para ödünç değildir, Maliyenin Şirketten satın aldığı hisselerin karşılığıdır," diyorum.

Abdülhalik Bey de:

"— Maliye hissedar olamaz, bunun için tahsisat ayrılmamıştır, siz parayı geri veriniz," diye ısrar ediyor.

Ben parayı nasıl geri verebilirdim? Bırakınız buna maddeten imkân yoktu. Fakat Ticaret Kanununa göre bir şirket kendi hisselerini satın alamaz. Abdülhalik Bey dayatıyor:

"— Bu hisseleri başkasına satınız. Maliyenin parasını geri veriniz," diyor.

Budala!... İşte elime bir şans daha geçti. Koskoca Liman İnhisarını elinde tutan Şirketin o tarihte bile 100 bin liralık hisselerini en azından 200 bin liraya satmak işten bile değildi. Alıcı mı bulamazdın sanki?...

Böyle bir kombinezon aklımın ucuna bile gelmedi. Ben de dayattım, ve sonunda bir emrivâki halinde Maliye, Liman Şirketine 100 bin lira ile ortak oldu. Bu 100 bin liraya her yıl eklenen kârlarla şahıslar ve müesseseler elindeki hisse senetlerini Maliye hesabına satın aldık. İşte 1934 senesi Ağustos'unun 14 üncü günü bütün hisseleri devletin eline geçtiği için tasfiye edilen İstanbul Liman İşleri İnhisarı Türk Anonim Şirketine Maliyenin yatırdığı pa-

ra yalnız bu 100 bin liradan ibaretti. Tasfiye edildiği gün Şirketin varlığı 3 - 4 milyon lirayı hayli aşmaktaydı.

100 bin lira Şirketi kurtardı ama, yetmedi. Ben Mavnacılar Şirketinin tesiri altında bulunan İdare Meclisinde verilmiş kararı, kendi kendine kalkmış saymaktaydım. Bu karara göre "Şirketin malî durumu müsait oluncaya kadar" mavna satın alamayacaktım. Elime para geçtiği için yeniden karar almaya lüzum duymadan mavna ve diğer vasıtaları satın almaya başladım. Şirket ancak böyle kurulabilir ve yaşayabilirdi. Fakat para yetmiyordu. Ah elimde bir 100 bin lira daha olsaydı!...

İNGİLİZLERDEN kalma bir tahlisiye idaresi vardı. Karadeniz'de Boğaz'ın her iki kıyısında kazaya uğrayan gemilerdeki insanları kurtarmak için kurulmuş milletlerarası bir teşkilâttı. Tabii Lozan Muahedenamesinden sonra Türk Hükûmetine devredilmişti. Ticaret Vekâletine bağlı, İdare Meclisi tarafından yönetilen bir Umum Müdürlük olmuştu. Ben de burada İdare Meclisi azası idim. Umum Müdür Mehmet Ali Bey adında bir bahriyeliydi. İdare, Boğaz'dan gelen geçen gemilerden tarifesine göre bir resim alırdı. Fakat geliri her zaman fazla olduğundan, Osmanlı Bankasında 150 bin lira kadar parası birikmişti, ve çoğalmaktaydı. Ben bu paraya göz dikmiştim. Osmanlı Bankasında hiç çekinmeden yılda yüzde 1.5 faizle yatan bu parayı nasıl Şirkete aktarabilirim diye kafamda çeşitli kombinezonlar kuruyordum.

İşlerim dolayısiyle sık sık Ankara'ya gitmekte ve her gidişimde bir iki defa Ticaret Vekili Ali Cenani Beyle görüşmekteydim.

Ali Cenanî Bey, kendisinin kurduğu Sanayi ve Maadin Bankasına para bulamamaktan çok üzülmekteydi. Bu Banka 2 - 3 bin liraya bile muhtaç durumdaydı. Yeni Postahanenin yakınındaki (şimdi Halk Bankası olarak kullanılan) binada çalışırdı. Umum Müdürü ve Muavini yakın tanıdıklarımdı. Her görüşmemizde onlar acıklı durumlarından yakınarak söz açarlardı.

Ankara'ya gidişimde Ali Cenani Beyi aynı üzüntü içinde buldum. Benden Liman Şirketinin fazla paralarını bu Bankaya yatırmamı istiyordu. Aklıma hemen Tahlisiye İdaresindeki 150 bin lira geldi:

"— Beyefendi," dedim, "bizim henüz yatıracak bir paramız yok. Ama Vekâletinize bağlı Tahlisiye İdaresinin Osmanlı Bankasında 150 bin lira kadar parası var. Hiç te çektikleri, kullandıkları yok. Emrederseniz bu parayı Osmanlı Bankasından alıp Sanayi ve Maadin Bankasına yatırırız."

Cenani Bey buna çok sevindi, ve hemen bu mealde bir tezkere yazdırarak, İdare Meclisinde olduğum için, tezkereyi bana verdi.

İstanbul'a gelir gelmez Sanayi ve Maadin Bankası Umum Müdürlüğü ile temasa geçtim, ve onlara şu teklifi yaptım:

Bir müesseseden geri alınmayacak şekilde 150 bin lira kadar bir parayı %2 faizle Bankalarına yatırırsam, %6 faizle Liman Şirketine ikraz eder misiniz? Böylelikle yılda havadan 4-5 bin lira kazancınız olacak.

Müessesenin adını vermiyordum.

Teklifi İdare Meclislerinden geçirdiler. Söylediğim gibi Sanayi ve Maadin Bankası 2-3 bin liraya bile muhtaç durumdaydı. Yatıracağım mevduatın hepsini değil, ancak yarısını Liman Şirketine ikraz etmek şartiyle teklife mutabıktılar. Karşılıklı mektuplaşarak 80 bin lira üzerinden anlaşmaya vardık.

Tahlisiye İdaresinin ilk İdare Meclisi toplantısında Ticaret Vekâletinin tezkeresini Reis Hamit Beye verdim. Hamit Bey o zaman Tütün İnhisarı Hukuk Müşaviriydi. Sonraları bizim Şirkete de İdare Meclisi azası ve reisi olmuştu. Kılı kırk yaran, dürüst bir adamdı.

Tezkere toplantıda okundu. İlk itirazı Hamit Bey yaptı:

"— Ticaret Vekâleti bizim işimize karışamaz, biz muhtar bir idareyiz. Paramızı Osmanlı Bankası dururken bir batak Bankaya yatıramayız" diye itiraz etti. Ben direndim, Vekâletin emrini dinlemenin durumlarını sarsacağını bilen diğer üyeler de bana katıldı, karar aldık.

Umum Müdür Mehmed Ali Bey, bankaya para yatırmasını biliyordu ama, şimdiye kadar hiç para çekmemiş olduğundan benim kendisine yardım teklifimi memnun-

lukla kabul etti. Birlikte Osmanlı Bankasına gittik. Galiba 160 bin lira kadar paraları vardı. 80 bin liralık iki çek hazırlattım ve Umum Müdürle birlikte bunları Sanayi ve Maadin Bankasına yatırarak hesap açtırdım. Tabii bu muameleyi yaparken 80 bin liralık bir çeki de İstanbul Liman Şirketi adına ciro ettirerek ben almıştım.

ARTIK Liman Şirketinin paradan yana hiç bir sıkıntısı kalmamıştı. İmtiyaz mukavelemizde yazılı bütün işlere başlamıştık. Mavna, römorkör ve diğer liman vasıtaları satın almaktaydık. Balat'ta kira ile tuttuğumuz bir kalafat yerinde küçük bir tersane bile kurmuştuk. Bu sıralarda havadan bir de 27 bin lira kazanmıştık. O zamanın parasına göre bir işten bu kadar kazanç çok önemliydi.

Buğday yüklü bir ecnebi gemi, sis yüzünden Ayastifanos (Yeşilköy) feneri yakınında karaya oturmuştu. Gemiyi kurtarmak için yükleri boşaltmak gerekiyordu. Acente bizden mavna kiralamıştı. Biz de vermek üzereydik. Dedim ya, Liman işlerine hiç birimizin aklı ermez. Meğer bu iş böyle mavna kiralamakla bitmezmiş, gemi kurtarma işiymiş! Çalıştırdığımız eski acente memurlarından biri beni uyandırdı ve gemi kaptaniyle tahlisiye mukavelesi imzalayarak kurtarma işini üzerimize almamıza vasıta oldu. Neticede mavna ve diğer vasıta kiraları çıktıktan sonra elimize havadan 27 bin lira geçti. Çalıştığı şirkete 27 bin lira kazandıran bu memur, acenteden de ayrıca 1000 lira almış. Bir suiistimal diye ihbar ettiler. Bir İtalyandı bu memur. Çağırdım ve kendisine teşekkür ettim:

"— Acente sana 1000 lira vermiş, haber aldım. Biz de ondan aşağı kalmıyacağız. Sana 1000 lira ikramiye veriyorum," dedim ve verdim.

GELECEK YAZI:
İdare Meclisi beni nasıl azletti, ben de onları nasıl kapı dışarı ettim?

Mobil takdim eder

BÜYÜK YAĞ



Mobiloil Super

SERVİSTE İLK HAKİKİ 10W/40 MOTOR YAĞI



yuvanızda ARÇELİK saadetinizin anahtarıdır



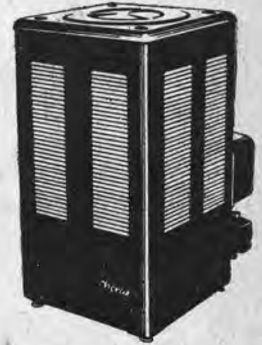
Arçelik Buzdolabı

Günümüzün bütün yeniliklerini birarada yalnız Arçelik buzdolaplarında bulabilirsiniz. Her ailenin ihtiyacına göre etüd edilmiş modeller - En zengin çeşit - En uygun ödeme kolaylığı.



Arçelik Çamaşır Makinası

Otomatik sıkmalı, santrifüj kurutmalı ve kollu 3 model - Bütün modeller dünyanın en tanınmış markaları tarafından kullanılan ve çamaşırı yıpratmadan tam bir yıkama temin eden modern "hydro - brasseur" sistemi ile mücehhezdir.



Arçelik Gaz Sobası

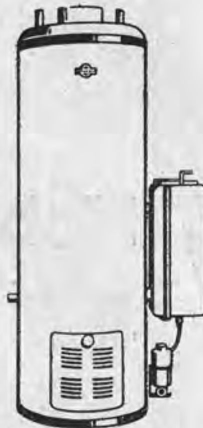
Her damla yakıttan azamî tasarruf sağlıyan, karbüratörlü, 3 ayrı boyda 3 ayrı model - Yuvanıza kaloriferin sıcaklığını ve rahatını getirir - Evin dekorunu tamamlıyan şık ve zarif bir mobilya vazifesi görür.

(Yeni Ajans : 3112)



Arçelik Elektrik Süpürgesi

Halı ve döşeme temizliği için rakipsiz bir süpürge - Mükemmel bir emme gücü - Hafif ve kullanışlı - Elektrikten tasarruf sağlar - Evin her köşesinin temizliği için zengin aksesuvarı vardır.



Arçelik Termosifonu

Mutfağınıza, lâvabonuza, banyonuza devamlı olarak bol sıcak su sağlar - Fevkalâde ekonomiktir - Gaz yağı ile çalıştığından odunun ve kömürün kiri bahis konusu değildir - Su tazyikindeki değişiklikler çalışmasına tesir etmez.



Arçelik Ocağı

Mutfağınızda rahatınızı ve pişirdiklerinizin daha lezzetli olmasını sağlıyan pratik bir Arçelik mamulüdür - Güzel ve modern hatları vardır - Yüksek randıman - Muntazam alev - Bilinen Arçelik kalitesi.


İPRAGAZ
İPRAGAZ
TP